

saha

YURTTAŞLIK DERNEĞİ • ALTI AYLIK SÜRELİ YAYIN

DEPREMİN HAKİKATI: DEVLET, PİYASA, TOPLUM

“Gündelik hayatın kendisindeki siyaseti keşfetmemiz lazım”: Riskler, güven ve duygusal sermaye - **Ferhat Kentel**

“İhtiyaç duyulan sadece konut değil” - **H. Tarık Şengül**

Deprem ve mülksüzleştirme politikaları - **Bahadır Özgür**

Felaket kapitalizmi sermaye için yeni alan açıyor - **Özgür Orhangazi**

Kızılay: İnsancılığın, tarafsızlığın ve barışın simgesi mi? - **Cafer Solgun**

Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden afetler ve kadın dayanışması - **Tülin Kesiktaş Teoman ve Beritan Onuk**

“Deprem sonrası halka rağmen yapılan planlamalara karşı duracağız” - **Hakan Güneş**

Yıkık duvardaki resim: Yetiş ya Ali! - **Nesimi Aday**

Yardımlaşma mekanizması olarak hemşeri derneklerinin afet sonrasında sunabileceği imkânlar - **Harun Arslan**

Afetlere dirençlilikte katılımcı yurttaşlığın rolü - **Yurttaşlık Derneği**

Komşu komşunun külüne: İstanbul’da mahallelilik ne alemde? - **Nida Kara**

İçindekiler

2 EDİTORYAL » Fırat Genç

3 SÖYLEŞİ » Ferhat Kentel
Gerçekleştirilen: Beyhan Sunal
“Gündelik hayatın kendisindeki siyaseti keşfetmemiz lazım”: Riskler, güven ve duygusal sermaye

13 SÖYLEŞİ » H. Tarık Şengül
Gerçekleştirilen: Haluk Kalafat
“İhtiyaç duyulan sadece konut değil”

20 MAKALE » Bahadır Özgür
DEPREM VE MÜLKÜZLEŞTİRME
POLİTİKALARI

30 SÖYLEŞİ » Özgür Orhangazi
Gerçekleştirilen: Haluk Kalafat
Felaket kapitalizmi sermaye için yeni alan açıyor

36 MAKALE » Cafer Solgun
KIZILAY: İNSANCILLIĞIN, TARAFSIZLIĞIN VE
BARIŞIN SİMGESİ Mİ?

45 SÖYLEŞİ » Tülin Kesiktaş Teoman ve Beritan Onuk
Gerçekleştirilen: Beyhan Sunal
Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden afetler ve kadın dayanışması

56 SÖYLEŞİ » Hakan Güneş
Gerçekleştirilen: Haluk Kalafat
“Deprem sonrası halka rağmen yapılan planlamalara karşı duracağız”

64 SÖYLEŞİ » Nesimi Aday
Gerçekleştirilen: Cafer Solgun
Yıkık duvardaki resim: Yetiş ya Ali!

71 MAKALE » Harun Arslan
YARDIMLAŞMA MEKANİZMASI OLARAK
HEMŞERİ DERNEKLERİNİN AFET
SONRASINDA SUNABİLECEĞİ İMKÂNLAR

80 MUTFAKTAN » Yurttaşlık Derneği

81 MUTFAKTAN » Nida Kara

Bu dergi Yurttaşlık Derneği (eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği) tarafından hazırlanmaktadır.

İmtiyaz Sahibi: Ayşe Esra Koç (Yurttaşlık Derneği adına)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör: Fırat Genç

Yazı İşleri: Haluk Kalafat, Yaşar Kanbur, Cafer Solgun, Beyhan Sunal

Tasarım ve Uygulama: Nur Ayman

Kapak Fotoğrafı: Mert Can

Katkıda Bulunanlar: Bu sayıda kullanılan fotoğraf ve görseller için dergimize verdikleri destekten dolayı Nesimi Aday, Erdoğan Alyamut, Mert Can, Tamer Arda Ersin, Tayfun Kesik, Hayri Tunc ve Özcan Yaman'a teşekkürü borç biliriz.

11. Sayı Yayın Danışma Kurulu: Asu Aksoy, Ulaş Bayraktar, Murat Belge, Bülent Bilmez, Cengiz Çiftçi, Ahmet İnel, Haluk Kalafat, Ferhat Kentel, Esra Koç, Haluk Levent, Kemal Vural Tarlan, Fikret Toksöz

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Haziran 2023 **Matbaa:** Metrik Baskı Tasarım Mühendislik Medikal Ltd. Şti. Bozkurt Mah. Bilezikçi Sok. No: 125/6, Şişli/İstanbul

Yurttaşlık Derneği: Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sokak No: 7 Daire: 3, Beyoğlu/İstanbul

Telefon: +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44

E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. **saha**'da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Yurttaşlık Derneği'nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Yurttaşlık Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu yayının mali giderleri *Civil Rights Defenders* tarafından desteklenmiştir. Dergide yer alan görüşler, destekleyici kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

BU SAYIDA

Bir önceki sayımızda neden siyasal katılım konusuna odaklandığımızı açıklarken şöyle demiştik: “Siyasetin anlamının seçim sürecine daraldığı bir anda, siyaseti hem seçim boyutuyla hem de seçimlerin ve kurumsal siyasal yapıların ötesine geçerek düşünmek gerekiyor. Tüm zorluklara rağmen, tam da içinde olduğumuz karmaşıklık ve açmazları anlamlandırabilmek adına böylesi bir yeniden çerçevelemeye her zamankinden daha fazla ihtiyacımız var.” Bu satırlar yazıldığında, yani 2022’nin Aralık günlerinde, ufuktaki seçim, Türkiye toplumunun içinde barındırdığı her türden açmaza dair tartışmaları hem kendi üzerine çekmiş hem de bir anlamda ötelemişti. 6 Şubat Kahramanmaraş depremleri ile bu açmazların nasıl birer kördüğüm haline gelmiş olduğunu en acı biçimde gördük.

Depremin ardından pek çok yorumcu haklı olarak afetlerin yalnızca doğal değil aynı zamanda toplumsal olgular olduğunu vurguladı. Yaşanan hadisenin bir afet mertebesine varmasına neden olanın aslen toplumsal koşullar, ilişkiler ve dinamikler olduğuna dikkat çekti. Bu yanı sıra bakıldığında afetlerin hakikatle karşılaşma anları açması beklenebilir. Afetin yarattığı yıkım, acı ve hayal kırıklığından doğan sorgulama ihtiyacının, yaygın bir tavra dönüşeceği varsayılabilir.

6 Şubat’ta yaşanan kayıpların bu denli fazla olmasının gerisindeki gerekçelerin, Türkiye’nin kentleşme biçimiyle doğrudan bağlantılı olduğu; yerleşim alanlarının seçiminden imar planlarının uygulanmasına, tek tek yapıların imal sürecinden kural dışı inşa edilmiş yapıların affına bir dizi aşamada, kentleşme sürecinde yer almış failerin sorumlu olduğu; üstelik bu sorumluluğun asıl payının geçmiş ya da mevcut kamu idarecilerinde olduğu pek çok kişi nezdinde iyi bilinen gerçekler.

Benzer biçimde depremin hemen ardından, o bir kaç saatte ya da günde yaşanan koordinasyonsuzluk, inisiyatifsizlik, yetersizlik ve hatta yer yer nobranlık halinin nedenleri de az çok görünür haldeydi. 1999 Depremi sonrası afet yönetimi alanı hızlı ve etkin müdahale adına merkezleştirilmişti. Halbuki, karşımızda duran gerçek, pratik sonucun tam aksi yönde olduğu, hatta afet yönetimine yüklenen anlamın afetin “olası yıkıcı siyasal sonuçlarını” dindirmeye indirgeniydi.

Gelgelelim, afetin öncesi, sırası ve sonrasına ilişkin hakikat, bu hakikatin oluşmasında devletin, piyasanın ve güç sahibi toplumsal kesimlerin rol ve sorumlulukları çok da gizli saklı olmadan göz önünde iken, afetin hiç de beklendiği üzere bir hakikatle karşılaşma anı olmadığı gerçeği ortada duruyor. Bunun Mayıs seçimlerinin sonucundan bağımsız ve bunun ötesinde bir toplumsal-siyasal durum olduğunu kabul etmek gerekiyor. Başka bir deyişle, anlık siyasal durumun ötesine uzanan, son yirmi yılda, hatta 12 Eylül sonrasında, Türkiye toplumunun toplumsallığını biçimlendiren yapısal değişim dinamiklerinin vardığı yeri iç karartıcı biçimde işaretleyen bir olay oldu 6 Şubat depremleri.

Önümüzde bu yapısal dinamiklerin neler olduğunu anlamak gibi bir görev duruyor. Kuşkusuz bu ancak devamı gelmesi gereken, yeni sorgulamalarla, belki eldeki ezberleri de çöp atarak başlayacak yeniden okumalarla altı doldurulacak uzun erimli bir sorgulama olmalı. **saha**’nın 11. sayısında bu yönde müteavazi bir katkı sunmak amacıyla yola çıktık. Çoklu krizlerin belirlediği bir dünyada, kırılma noktaları ve belirsizliklerin iyiden pekiştiği bir zamanda yurttaşlığın anlamını yeniden düşünebilmek için deprem bağlamında devlet, piyasa ve toplum ilişkilerinin çeşitli veçhelerini ele alıyoruz. Dileriz ki deprem sonrası yeniden inşa, daha iyi bir yaşamın yeniden inşası olsun.

» Beyhan Sunal

“Gündelik hayatın kendisindeki siyaseti keşfetmemiz lazım”: Riskler, güven ve duygusal sermaye

Hayatın giderek daha fazla belirsizleştiği, risklerin arttığı, güven hissini yitirdiği bir zamanda insanlar hayatı, yaşadıkları toplumu ve devleti nasıl görürler? 6 Şubat Depremi, kaçınılmaz biçimde, böylesi soruların gün yüzüne çıkmasına neden oldu. BAYETAV (Bir Arada Yaşarız Eğitim ve Toplumsal Araştırmalar Vakfı) genel koordinatörü, sosyolog Ferhat Kentel, akıl kadar duyguların, rasyonel seçimler kadar insiyaki davranışların önemini vurgularken her şeye rağmen siyasetin ve bir arada yaşamın imkânlarını nerelerde arayabileceğimizi sorguluyor.

17 Ağustos 1999’dakinden farklı olarak 6 Şubat depremleri çok geniş bir sahayı etkiledi. Depremin hemen ardından gelen saatler ve günlerde nelerin yapılamadığını az çok biliyoruz. O yüzden size ilk olarak ne yapılmalıydı, nasıl bir devlet olmalıydı diye sormak istiyorum. Elbette devletin merkezîyetçi yapısını ve o hantal yapının getirdiği açmazları da konuşalım.

Ferhat Kentel: Ben de bu sorunun cevabının merkezîyetçilik meselesinde odaklandığını düşünüyorum. Bir merkezîyetçilik, bir de bu devletin genlerine, hafızasına sinmiş olan üstünlük iddiası; devletin toplum üzerinde her zaman üstün bir yaratık, ilahi bir varlık kıvamına getirilmiş galiba. Bu devlet hiçbir zaman altta kalmaz, hiçbir zaman itibardan taviz veremez, her zaman büyük oynamalıdır, böbürlenmelidir vs. AKP’nin en azından son on yılı içinde diyelim, bu yaklaşım bayağı zirve yaptı. Bu aslında sosyolojik olarak anlaşılabilir bir durum; bir toplumsal hareketin sonucunda çıkmış, bir iktidarla özdeşleşmiş olan bir devletten bahsediyoruz. Zaten klasik olarak Türkiye Cumhuriyeti devletinde hâkim olan bu merkezîyetçi damar AKP ile birlikte daha da öne çıktı. Dolayısıyla bu devlet AKP’nin ağzından konuşurken

en büyük korkusu merkezîyet fikrini, merkezi rolünü kaybetmek. O yüzden Kürt meselesi de çok önemli bir sorun çünkü Kürt meselesinin daha yerel düzeylerde konuşuluyor olması, kendi sorunlarını çözüyor olması, dil meselesini, kültür meselesini çözüyor olması o devletin merkezîyetçi rolünü büyük ölçüde erozyona uğratacak.

O yüzden de belediyelere kayyum atanıyor değil mi?

F.K.: Evet. Alternatifin olmasına tahammülü olmayan bir durum. Bunu başka bir sürü ayrıntılarda da görüyoruz; Türk Tarih Kurumu, Tapu Kadastro Müdürlüğü gibi birtakım kurumlar var ki, oralar bu devletin bir tür tapınağı aslında. Oralarda herhangi bir açık verilmemeli çünkü herhangi bir alternatif sahiplik, alternatif bir yönetim biçimi ya da alternatif diller ortaya çıktığı anda bütün o merkezîyetçi yapı yıpranacak. Depremde de bunun bütün tezahürlerini gördük.

İtibardan tasarruf etmeyen, buna o kadar çok önem veren devlet, deprem şehirleri altüst ederken bayağı bir altüst oldu. Çünkü sonuçta bir tane adama, o adamın iki dudağı arasına sıkışmış olan bir devlet dili; Erdoğan demiyorum, Erdoğan’ın ağzından konuşan bir

Yerelde bu işler pekâlâ çözüyor. Halbuki merkezi olarak mesela imar affı diye bir şey çıkardığınız zaman, olumlu olanı değil olumsuz olanı vatan sathına yaydığınız zaman, merkezîyetçiliğin kontrol gibi konularda oynayabileceği olumlu roller, olumsuzluğu katlayan bir sonuç yaratıyor.

devlet dili var aslında. Yerellikten uzak, yereldeki sorunları çözmek varken, oranın valisi, belediye başkanı, ordu birlikleri, askerler ânında karar verebilecekken, Adıyaman’da, Maraş’ta, Hatay’da falan, Ankara’dan beklenecek o ulvi, ilahi adım gelmeyince muhtemelen kayıplar, zararlar çok daha arttı. Bir yerel yönetim, yerel inisiyatifler olsaydı bunlar olmayabilirdi. Yerinden yönetim olsaydı mesela, ademi merkezîyetçi bir yapı olsaydı yaralar çok daha kolay sarılırdı. Ülke çapında inşaatlarda falan ortaya çıkan bütün o yolsuzluklar, usulsüzlükler belki bu kadar güçlü olmazdı. Devlet orada sadece kontrol mekanizmasını yürütseydi, birtakım insanların üçkâğıtlık yapmasına, kötü binaların rüşvetle meşru

Fotoğraf: Tamer Arda Erşin

gibi gösterilmesine karşı önlem alsaydı bunlar olmazdı.

Kocaeli depreminde, Tavşancıl'da hiçbir şey olmamıştı çünkü yerel yönetim orada çok inisiyatif almıştı ve binalar çok iyi denetlenmişti. Hatay'da da bir ilçede çok yıkım olmadı mesela. Yerelde bu işler pekâlâ çözülüyor. Halbuki merkezi olarak mesela imar affı diye bir şey çıkardığınız zaman, olumlu olanı değil olumsuz olanı vatan sathına yaydığınız zaman, merkezîyetçiliğin kontrol gibi konularda oynayabileceği olumlu roller, olumsuzluğu katlayan bir sonuç yaratıyor.

Burada zaten bırakın denetlemeyi ve engel olmayı, rant üzerine kurulmuş bir sistemden de söz edilebilir. Bu durumu daha da yaygınlaştırıyor.

F.K.: Seksen milyonluk, kendi içinde dünya kadar farklılığı olan, dünya kadar sorunu olan bir toplumu yönetmek için milliyetçilik en mükemmel "ilaç", bir şemsiye, kalıp, kılıf aslında. Bu kılıf neyi sağlıyor? Bu karmaşık toplumu kabaca, "bir arada tutmak" üzerine bir tür söylem inşa ediyor. Bir yandan da vatan millet, SİHA, TOGG, dünya lideri, yeryüzünün bir tanesi falan derken bu söylemin altına dünya kadar toz, toprak, çamur süpürülüyor; zenginleşmeleri,

Seksen milyonluk, kendi içinde dünya kadar farklılığı olan, dünya kadar sorunu olan bir toplumu yönetmek için milliyetçilik en mükemmel "ilaç", bir şemsiye, kalıp, kılıf aslında. Bu kılıf neyi sağlıyor? Bu karmaşık toplumu kabaca, "bir arada tutmak" üzerine bir tür söylem inşa ediyor.

yolsuzlukları, adaletsizlikleri, haksız kazançları falan da örtebilecek bir şey yapmış oluyorsunuz.

Dünyada da bir muhafazakârlaşma, otoriterleşme eğilimi var diyoruz, ama bizde bunun tutuyor olmasının maddi sebepleri var mı? Amerika biz büyük bir devletiz dediği zaman inandırıcı olabiliyordur ama şu dönemde özellikle biz buna çok inanacak bir durumda değiliz. İnsanlar bu söylenenlere neden inanıyorlar?

F.K.: Bu çok anormal bir şey değil bence, çünkü adı üzerinde, inanmak bu; rasyonel olarak ispat edemeyeceğiniz bir şeye inanırsınız zaten; öteki türlü

inanmak değil, bilmektir. Takım tutmaya da inanırsınız mesela; yenilirsiniz, yenilirsiniz ama en üstün takımın sizinki olduğuna inanırsınız; size haksızlıklar yapılıyordur mesela, hakemlere falan ya da içerideki hainlere küfredersiniz, takımım onlar yüzünden zarar görüyor dersiniz. İnanmak çok normal. Amerika ve Türkiye açısından fark yok. Trump'ın sloganını hatırlayın, "yeniden büyük Amerika" gibi bir şeydi; en çok kimler inanıyordu, taşralı Amerikalılar. Çay Partisi örneğin Amerika'nın en güvensiz olan kesimlerinin partisiydi. Trump, Orban, Erdoğan, Putin, Modi, Bolsonaro... Hepsinin sosyal tabanlarına baktığınız zaman çok ciddi bir güvensizliğin olduğu kesimler. Bunlar mültecilerden, farklı cinsiyet meselelerinden, yabancılardan, komünistlerden, liberallerden vs. korkan insanlar; ortak paydaları bu. Bu bir zamanlar Ulrich Beck'in falan da çok anlattığı, bence hâlâ çok güçlü olan bir teori, risk toplumu gibi teorilerde izlerini görebilirsin bunun. Post truth, hakikat sonrası gibi birtakım isimlerle adlandırılan aslında bu kabaca. Neoliberal kapitalist anlayışın, adaletsiz bir sistemin, daha da adaletsizleşen bir gücün çok daha küçük azınlıklarda temerküz ettiği bir dünyada insanlar kendilerini bayağı bayağı güvensiz hissediyorlar. Dünya

çok çalkalanıyor; Ukrayna-Rusya savaşı devam ediyor, Suriyeliler kopup geliyorlar, Kürtler memnun değil, Afrika'da inanılmaz bir memnuniyetsizlik var. Dünya altüst oluyor ve bu altüst oluş sırasında birtakım güçlülerin dünyasında hiçbir değişiklik yok, onlar kendi gemilerini yürütüyorlar. Dolayısıyla böylesine adaletsiz bir dünyada en kolay iş yapan şeylerden biri ya da insanların kendilerini böylesine güvensiz hissettikleri bir ortamda onlara iyi gelecek en önemli şey, bir tür güvendir. O güven nasıl gelecek? İnanarak. Bir tür Tanrı'ya inanır gibi bir güven duymak; biz aslında çok üstünüz demek. Aslında bütün dinlerde olan şey belki de bu; dinsel coşuklara, ritüellere baktığınız zaman, sadece Tanrı için olan bir şey değil, toplumun merkeze alındığı bir coşukdur o. Biraz Durkheimcı bir sosyolojiden gidiyorum ama, biz toplu bir ayın yaptığımız zaman – seküler ya da dinsel olsun; Kâbe de olabilir Kerbelâ da, Anıtkabir de, Ekim Devrimi'nde Kızıl Meydan'da toplanmış binlerce insan da olabilir ya da Yenikapı'daki bir AKP mitingi de olabilir– insanlar orada, sadece dinledikleri liderlerin ne kadar güzel ya da inancın ne kadar mükemmel olduğunu hissetmezler, birlikte olmanın getirdiği bir gücü ilahi bir şekilde yaşarlar. Din, sosyolojik anlamda sadece Allah'a inanmak değildir ya da milliyetçilik sadece Türk milliyetine inanmak değildir, kendi kendine inanmaktır. Dinin ve dolayısıyla milliyetçiliğin – burada ikisinin çok bütünlük olduğunu düşünüyorum, ayrı şeyler değil, içinde buldukları zamanlara göre verilen cevaplar olduğunu düşünüyorum– bütün bu iç içe geçmiş din-milliyetçilik sentezlerinin, melezleşmelerinin, öforik mi diyeyim, coşku ile karışmış

Dünya altüst oluyor ve bu altüst oluş sırasında birtakım güçlülerin dünyasında hiçbir değişiklik yok, onlar kendi gemilerini yürütüyorlar. Dolayısıyla böylesine adaletsiz bir dünyada en kolay iş yapan şeylerden biri ya da insanların kendilerini böylesine güvensiz hissettikleri bir ortamda onlara iyi gelecek en önemli şey, bir tür güvendir. O güven nasıl gelecek? İnanarak.

bir tür inanmayı sağlayan, ritüellerle tekrarlanarak bağlanan bir hâl olduğunu düşünüyorum. Yan yana geliyorsunuz, hep beraber slogan atıyorsunuz; yan yana gelip zikir çekiyorsunuz; yan yana gelip rock, metal konseri dinliyorsunuz. Bütün bunların insanda yarattığı bir coşku hali vardır ve bu coşku sizi inandırır, o zaman da büyük olduğunuzu düşünürsünüz. Bakarsınız, milyonlarca insan bir araya gelmiş, ne kadar güçlüyüz. O zaman karşınıza çıkan kim varsa ezersiniz. Dolayısıyla Amerika'da Senatoyu basan Trump'ın ortalama adamının, buradaki birtakım insanların, hepsinin çok benzer olduğunu söylüyoruz. Bunun, aynı şekilde ikna olup güvensizlik, korku duyan insanların yaşadığı, "kahramanımız, onu kurban etmeyiz"den başlayıp "gerekirse kurban alırız" a giden çok dini bir süreç olduğunu düşünüyorum.

Sosyal medyanın, iletişim olanaklarının herkesi her şeyden haberdar etmesinin iyi bir şey olduğunu düşünüyorduk ama belki sizin söylediğiniz risk toplumu algısını daha da arttıran bir şey oldu bu kadar dünyadan, her yerden haberdar olmak. Öte yandan depremde ortaya çıkan büyük yıkıma rağmen, seçimlerden Erdoğan'a, AKP'ye bu kadar büyük bir kredi çıkmasını Erdoğan'ın "lider" kişiliğine de bağlayabilir miyiz?
F.K.: Tabii, lider, kişilik, karizma gibi şeyler zaten güçle oluşuyor, insanlar annelerinin karnından karizma ile doğmuyor. Tam tersine ne karizmatik liderler biliyoruz ki bayağı acıklı durumlara düşebiliyorlar. Bu tamamen güç ilişkisidir. Güç sizi şişirirse karizmatik olursunuz, etrafınızdaki insanlar size daha çok tapınır bir hale gelebilirler.

Benim ayağımdaki ayakkabı yırtık, bu adam benim daha iyi bir ayakkabı almama olanak sağlamıyor, yırtık ayakkabıyla gezmem sebep oluyor demiyorlar.

F.K.: Bu çok rasyonel bir düşünce. Hayat akıl yürütmelerle değil, çok daha duygusal yürüyen bir şey. İçimizde biriktirdiğimiz duygusal sermaye bütün o akli düşüncelerimizden çok daha önemli. Duygusal sermaye nedir peki? Bu, işin bir yanını belki açıklar. Diyelim ki ben başörtülü bir kadını, 28 Şubat'ta laik, seküler bir iktidar tarafından, üniversitelerin kapılarında başörtülülerini geri çeviren mekanizma tarafından dışladım, aşağıladım. Bir lider, bir parti çıkıyor, senin başörtünü özgürleştireceğim

diyor mesela. Bu gerçekleştiği zaman, bunu yapan ya da bunun yapılmasına aracılık eden bir partiye bağlanıyor. AKP tek başına yapmadı o başörtüsü özgürlüğünü, bu toplumun demokratik güçleri talep etti bunu, hatta AKP son dakikaya kadar oyaladı; başıma bir şey gelmesin diye gayet korkak birtakım adımlar atarken bir sürü liberal demokrat insan başörtü konusunda çok daha özgürlükçü tavırlar sergilediler.

Biz Bilgi Üniversitesi'nde başörtülü öğrencilerle kahvede ders yaptık. Şimdi AKP döneminin seçkinleri olan birtakım anlı şanlı akademisyenler o zaman ıslık çalarak havaya bakıyorlardı. Anadolu üniversitelerinde başörtülü öğrencilerin okula girmemesi için kraldan fazla kralcılık yapanlar onlardı. Duygusal sermaye asla rasyonel değildir, sadece benim edindiğim duygulardan, izlenimlerden, travmalardan beslenen bir şeydir ve ben, o duygusal sermayemle, daha kötü bir duruma düşmemek için gereken tepkileri gösteririm. Adı üzerinde, sermaye aslında bu; para gibi, benim çok param varsa kuru ekmek yemem, hayalim genişler; yiyeceğim yemeklerin listesi, gezeceğim yerler değişir, eve alacağım mobilyalar, çocukları okutacağım yerler falan, her şey paranın gücü nispetinde genişler. Ekonomik sermayem çok düşükse o zaman zeytin, peynir, makarna diye düşüneceğim, tatil deyince annelere, köye gitmek akla gelecek gibi. Ya da kültürel sermaye; ben Kürtsem örneğin, dengbejilerle, Kürt hikâyeleriyle, efsaneleriyle, Kürtçe diliyle beslendiysem, hayata o sermayem eşliğinde bakarım. Benim sermayem Trabzonlu, Tekirdağlı ya da Boşnak birisinin kültürel sermayesinden farklıdır. Etnik meseleyi bırakalım; köylüysem, Erzurum'un bir köyünde doğmuş olan birisiysem, benim ovalara, dağlara, bitkilere, hayvanlara bakışımı beslenmiş olan kültürel sermayem Bağdat Caddesi'nde yaşayan bir gencin kültürel sermayesinden farklıdır. Bu sebeplerden ötürü hayatı çok farklı şekillerde algılarız. Duygusal sermaye de budur; ben çocukken, gençken ne yaşadım, hangi duygular bende çok önemli yer etti; aşağılanma, haysiyet, adalet, özgürlük, suçlanmalar, dışlanmalar, sevgi, aşk, taciz, bütün bunlar beni ben yapan hikâyeler. Bunlar en fazla enerji veren şeyler; duygusal enerji, duygusal titreşim, duygusal hizalanma falan dediğin zaman o kadar çok etkili bir süreç oluyor ki, din örneğin, böyle

bir şey. Dolayısıyla bir parti olarak, bir ideoloji olarak siz dünyanın en rasyonel açıklamalarını yapıyor olabilirsiniz ama bu, siz rasyonelsiniz diye herkesin sizi anlayacağı anlamına gelmez.

Deprem meselesinden ve seçimlerden baktığımız zaman iki tane şey söylemek lazım. Bir defa, AKP dediğimiz parti, devlet partisi aslında. Bir parti devletine dönüştü. Yapmış oldukları bütün o kampanyayı düşünün. Elinin altında İletişim Bakanlığı gibi birtakım mekanizmalar, devletin radyo ve televizyonları, bütün o yandaş anaakım medyalar, özel gibi görünen ama AKP'nin medyası gibi çalışan kanallar, gazeteler vs., bütün o trol ordusu, 28 Şubat'ta TSK'nın kullanmış olduğuna benzer bir trol ordusu. Genelkurmay'da 28 Şubatçı bir network vardı o zamanlar, şimdi o yapı AKP'nin organizasyonu tarafından devralındı. Bayağı bir medya çalışması, ikna, manipülasyon çalışması yapılıyor. Zaten devlet manipüle eder, ajanda koyar, gündem koyar; AKP'leşmiş bir devlet de AKP'leşmiş bir gündem koyuyor. Kampanyanın ötesinde, sandıklarda neler oldu, o soru işaretini de, nerede ne tür baskılar oldu, nerede ne tür "hatalar" yapıldı, kimin oyu kime verildi, yazıldı gibi hikâyeleri de bir kenara bırakarak söylüyorum. Buna rağmen ilk turda yüzde 49,5 oy alan bir liderden bahsediyoruz. Milletvekili seçimlerini düşünürsek, AKP'nin oyu 35'lerde falan. Meselenin duygusal olduğunu, irrasyonel olduğunu, inançlarla gittiğini söyledim ama demek ki bunun da bir sınırı var; demek ki bir yerden sonra rasyonel bir düşünce de var ve insanlar düşünüyorlar ve "böyle bir adaletsizlik olmaz, o zaman oy vermeyeceğim," diyorlar. En duygusal olarak bağlanmış olanlar nezdinde bile bir kopuş var aslında. Bunu da göz ardı etmemek lazım.

Depremle ilgili olarak son bir şey söyleyeyim; deprem bölgelerinden tabii ki AKP'ye de çok oy çıktı ama düşerek çıktı. Demek ki birtakım insanlar, "bu depremde başımıza bir sürü şey geldi ve devlet bizi kurtaramadı," dediler ve oy vermediler. Oy verenler nasıl verdiler? Tabii ki korku ve güvensizlik hâli vardı, güvenilecek bir makam, bir kurum aradılar ve bir tür "istikrar" tercihi içinde AKP'ye oy verdiler. Aslında memnun olmasalar bile AKP'ye oy vermiş olma ihtimalleri çok yüksek. O depremin altından kim kaldıracak sizi?

O depremin altından kim kaldıracak sizi? Sivil toplum kuruluşları size çorba, pet, hijyen malzemesi taşır. Peki o binaları kim yapacak? O şehri kim yeniden planlayacak? O kadar kırılğan, o kadar zayıf bir durumdasınız ki, kimi aileler tümüyle yok olmuş, bir çocuk kalmış, bu insanlar ne yapacaklar? Rejimin, düzenin, kapitalizmin, inşaat sisteminin yaratmış olduğu o felaketten çıkmanın yolu gene gayet siyasi, insani bir mekanizmayla olabiliyor.

Sivil toplum kuruluşları size çorba, pet, hijyen malzemesi taşır. Peki o binaları kim yapacak? O şehri kim yeniden planlayacak? O kadar kırılğan, o kadar zayıf bir durumdasınız ki, kimi aileler tümüyle yok olmuş, bir çocuk kalmış, bu insanlar ne yapacaklar? Rejimin, düzenin, kapitalizmin, inşaat sisteminin yaratmış olduğu o felaketten çıkmanın yolu gene gayet siyasi, insani bir mekanizmayla olabiliyor. İyi kararlar alınacak ve insanların başlarını sokabilecekleri yerler yapılacak. Dolayısıyla devlete oy vermeye mecbursunuz. Devlete, "artık ben seni sevmiyorum," deme lüksünüz yok çünkü biliyorsunuz, bu devlet çok intikamcı bir devlet. Sürekli hesap soran, baskı yapan, sizi cezalandıran bir devlet. Hem depremin altında kalmışım, hiçbir şeyim kalmamış, bir de devlete kafa tutacağım. Nasıl yapacağım ben bunu? Benim o güçsüzlükten çıkmamın yolu, daha fazla güçsüzleşmeme sebep olacak kahramanlıklar falan yapmak değil; var olan yapıya evet abi demekten başka çarem yok. Bütün bunlara rağmen yüzde 49,5 alan bir rejimden bahsediyoruz. Bunu unutmayalım.

Tabii terazinin öbür kefesine de bakmak da lazım. Millet İttifakı bu duygusal sermayeyi besleyecek herhangi bir şey yapamadı, o gücü gösteremedi. Sorun Kılıçdaroğlu'nun Aleviyim demesiyle, helalleşmeyle çözülmüş olmadı.
F.K.: Ortalama Sünni nüfusun çoğunluğunu düşünürseniz, Alevilik hakkında önyargıların çok olduğu bir toplumda Alevilik daha demokratlık ifade

Fotoğraf: Tamer Arda Esişin

ediyor. "A ne güzel, şeffaflaşıyoruz, ben Sünni olduğumu açık açık söylüyorum, sen de Alevi olduğuna söylesene, cesaret etsene," gibi birtakım politik provokasyonlar geliyordu, yaptı işte adam. Bu, kimliklerin vurgulanması anlamında, kimliklerin vurgulanmasından ötürü korkan, kendini güvensiz hisseden insanlar için çok da işe yarayan bir şey olmadı. O yüzden de zaten, iki tur arasında Kılıçdaroğlu ve ekibi komple öbür tarafa doğru meylettiler. Çok daha sert, "mülteciler dı-şa-rı!" "şunlar sona e-re-cek!" falan gibi sert, erkeksi, gayet milliyetçi bir söyleme kaydılar.

Kolundan tutup göndereceğiz noktasına geldiler.

F.K.: Gelecek Partisi, Deva Partisi, CHP, İYİ Parti nispeten, toplumda bir tür, AKP rejimine, bu rejimin otoriter, tahakkümcü diline karşı daha özgürlükçü bir dil inşa etmeye çalıştılar. Bu dili inşa ederken eksik kalan şey belki de şuydu; özgürlük talebinin yanı sıra bu toplumun güvene ihtiyacı var, o güveni vermek konusunda eksik kaldılar, kendi kendileriyle yüzleşmediler. Bence Kılıçdaroğlu'nun yapması gereken en önemli şey oydu; sadece Alevi olduğunu söylemek değil, laik, seküler Türkiye

Cumhuriyeti devletinin şu güne kadar yapmış olduklarıyla ilgili bir hesaplaşma olsaydı, 28 Şubat'ta net birtakım tavırlar, teorik, ideolojik tepkiler olsaydı, belki Kılıçdaroğlu'nun ve arkasındaki Millet İttifakı'nın geldiği takdirde neler yapabilecekleri hakkında şüphe duyan kimi insanlar biraz daha güven duyardı. Güveni böyle verebiliriniz; kendinizle, siyasi kariyerinizle, geçmişinizle hesaplaşarak. Orada da muhtemelen laik, beyaz Türk kanadın böyle bir hesaplaşmadan hiç hoşlanmayacağını düşünerek onları kaybetmek istemediler, onun üzerine milliyetçiliğe oynamaya

karar verdiler. Deva, Gelecek, özellikle de İYİ Parti için çok da zor olan bir şey değil bu, öyle ki Ümit Özdağ bile geldi ve bu koalisyonun yanında sıralandı. Şu anda bütün siyasi yelpaze milliyetçilik ortalamasında; güvensiz hisseden, kendine ve başkalarına güvenmeyen bir toplumun bu güvensizlik duygusundan puan kazanmak gibi bir yere sıkıştı bu seçimler. Başka hiçbir meselemiz kalmadı, bütün meselemiz bir tane düşman bulmak –mülteciler, ötekiler– milliyetin dışındaki her şey artık ortak düşmanımız oldu. Bu da Nazi Almanyası'nda, bir sürü yerde karşımıza çıkan ortalama bir

halden başka bir şey değil. Abartmayalım, o kadar değil belki ama tek bir düşman üretip olayı kolaylaştırmak, güvensiz insanlara kafalarında çözebilecekleri tek bir tane düşman göstermek çok sıradan bir tekniktir. Galiba şu an o uygulanıyor. Sadece bütün bu totaliter dil altında bunu kim yürütecek ya da bu dil altında kim biraz daha özgürlükçü adımlar atacak gibi bir alana sıkışmış durumdayız.

O zaman, bu güvensizliğe karşı sivil toplum kuruluşlarıyla gerçekleşen dayanışmaya da değinelim. Eskiden yurtdışına gidenler söylerdi, adam yolda düşüyor, kimse dönüp bakmıyor çünkü birisi gelecek, onu oradan kaldıracak diye düşünüyorlar, böyle bir organizasyon, devlet yapılanması var. Türkiye’de insanların böyle bir lüksü yok. Deprem bölgesinde de, kimse sahip çıkmayacak bu insanlara dendi ve herkes koşu koşu desteğe gitti. Siz bu yurttaşlık durumunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

F.K.: Bizim geçen sene BAYETAV olarak yaptığımız “Bir arada yaşarız” araştırması, Türkiye’de kutuplaşma diline rağmen bir arada yaşama potansiyeli nedir

sorusuna cevap arıyordu. Hem kantitatif hem kalitatif teknikler kullanarak yaptık. Önemli olduğunu düşündüğümüz pek çok sonuç var ama daha dikkat çeken, ön plana çıkabilecek sonuç şu: Evet herkes kutuplaşma dilini kullanıyor, herkesin kafasında bir öteki var. Alevi, Sünni, Türk, Kürt, LGBTİ düşman, feministler düşman, Ermenisi, Sünnisi, dindarı düşman, herkesin bir düşmanı olabiliyor. Bu ama ortalama bir dil, zaten ortalıkta bunlar vardı; konuşulan dil bunlar; kelimelenmiş, söylemiş, kalıplaşmış, klişeleşmiş, hazırda, şablon diller bunlar. Mülakatlarda çok karşımıza çıkar bu; tanımadığımız bir insanla bir şey konuşuyorsunuz, ona vatan, millet, vatandaşlık, haklar vs. sorular soruyorsunuz. Tanımadığı bir adam geliyor, bu adama soru soruyor; niye en riskli olabilecek cevapları versin ki? Tabii ki ilk elde, birtakım şablonları çıkarıyorum; tabii canım Allah’a inanırız; Mustafa Kemal Atatürk’ü önder; bayrağımız falan bunlar söyleniyor. Bunların hepsi zaten söylenmesi gereken şeylerdir ama aslında hikâyeler çok derindir ve siz güven verdiğiniz ölçüde yavaş yavaş bir şeyler çıkar. O başka şeyler

çok ama çok dağınıktır, karmaşıktır; orada anne, baba, şefkat, çocuk, korku, ay sonu, yiyeceğim ekmek vs. bir sürü hikâye vardır ve bunlar da aslında gündelik hayatın pratiklerinin konuşma çabasıdır ama gündelik hayat magma gibi bir şey, orası yaşanır. Siyaset dili, kamusal dil gündelik hayatı şablonlaştırır, klişeleştirir, tasnif eder; AKP’li oluruz, CHP’li oluruz örneğin ama gündelik hayatta çok da öyle şeyler olmak zorunda değiliz. Kimimiz daha az inançlıdır kimimiz daha çok, kimimiz beş vakit kılar kimimiz kılmaz; beş vakit kılan da hiç ahlâklı değildir; bunların hepsi bambaşka şeylerdir. Yukarıda, aşağıdaki bütün bu çelişkili dediğimiz şeyler yok olur ve net tasnifler ortaya çıkar. Bizim araştırmamızdan çıkan sonuç şuydu; yukarıda evet, kutuplaşmalar var, üst dil diyebileceğimiz şey var ama aşağıda, gündelik hayatta insanların aslında bir arada yaşama potansiyelleri çok yüksek çünkü insanlar karşılaştıkları zaman fark ediyorlar ki, aslında hepimiz bir kesişimiz. Ben karmaşık bir bütünü, bu bütün içinde birtakım unsurlar var ve seninle, başkasıyla zaten paylaşıyorum onları.

Fotoğraf: Özcan Yaman

Fotoğraf: Özcan Yaman

Gayet laik, seküler bir hayat yaşayan bir kadın var mesela, bir de dindar hayat yaşayan bir kadın var; ikisi de kocasından dayak yiyor mesela. Ne oluyor o zaman, bu iki insanın kadın olarak paylaştığı şey, onların bir arada konuşabilmelerini sağlıyor. Orada kadınlar ve erkekler, kadınlık ve erkeklik, ataerkillik gibi bir ideolojiyi konuşabiliyorlar. Dolayısıyla yan yana geliyorlar ve birlikte yaşama potansiyelleri artıyor. Ya da doğa mesela; gidiyorsunuz buraya altın madeni açıyorsunuz, siyanürle bütün her taraf boğuluyor ya da jeotermal santral yapıyorsunuz, o zehirli gazlar bütün incir, zeytin, ne varsa yok ediyor. O araştırmada bu soruyu sormuştuk; bu memlekette deprem olduğu zaman herkes birbirinin yardımına koşar, evet mi, hayır mı diye. Yüzde doksanlara yakın evet çıktı çünkü deprem olduğu zaman şöyle düşünüyor insan; evet, kim olursa olsun, o insan binanın altında kaldı, betonun altında kaldı. O olay kendi başına da gelebilir aslında. Orada empati kapasitesi en yüksek noktasına varıyor. Tonlarca insan koştu oraya yardıma.

Tonlarca insan koştu oraya yardıma. Ama devlet, itibarım, kime, hangisine yardım edeceğim, kim bize kötü laf etti, giden yardımın üzerine AFAD etiketini yapıştırılm falan diye düşündü. İnsanlar etiket peşinde değil ama devlet etiket peşinde; sınıflandırmanın, “kime yardım yapılacak”ın peşinde.

Ama devlet, itibarım, kime, hangisine yardım edeceğim, kim bize kötü laf etti, giden yardımın üzerine AFAD etiketini yapıştırılm falan diye düşündü. İnsanlar etiket peşinde değil ama devlet etiket peşinde; sınıflandırmanın, “kime yardım yapılacak”ın peşinde. Kimin reklamı yapılacak? Kızılay meselesine, satılan çadırlara, işin çıkarlar ve itibarlarla oluşan tarafına girmiyorum bile. Yüz binlerce insan yardıma koştu. Bu da şunu gösteriyor; bütün o kutuplaştırıcı üst dile rağmen bir arada yaşama kapasitesi, arzusu çok yüksek olan bir toplumdan söz ediyoruz. Bu da tabii çok şükür dedirtiyor insana. Bütün bu kriz diline, kutuplaştırıcı dile rağmen hâlâ bitmek tükenmek bilmeyen bir birlikte yaşama arzusundan bahsedebiliriz.

Yeniden yapılanma meselesiyle ilgili konuşalım biraz da. Antakya, Maraş gibi tarihsel dokusu önemli bölgelerin restorasyonu, diğer yerlerin yeniden yapılanması söz konusu. Burada nasıl bir süreç işlemeli, teorik olarak tabii?
F.K.: Ben de önemli bir kesim insan gibi bu seçimlerde bir şeylerin değişebileceği konusunda naçizane bir inanca sahiptim. Meşru bir şey değildi bu aslında, gaza gelmek gibiydi, istenen şeyin gerçekleşeceğini düşünmektir. Herkes zaten bıkkın falan... Ama hayat böyle değil tabii ki. Az önce konuştuğumuz duygusal sermayeler, inanç, irrasyonel düşünce gibi meseleler cereyan ettiği için, hayatı biz kendi gördüğümüz gözlüklerden değerlendirmemeliyiz. Biz ortalama modern toplumların vatandaşları olarak

siyaseti sadece beş yılda bir sandığı gidip vereceğimiz bir oyla yapma alışkanlığı kazandık. Halbuki siyaset böyle bir şey değil. Mutsuz olduğumuz bir sürü şeyin dönüşmesini beş yılda bir verdiğimiz bir oya bağladığımız zaman yaşadığımız hayal kırıklığı da çok büyük oluyor. Demek ki bir defa, siyaseti hayatın her alanında düşünmek lazım. Az önce söylemiş olduğum, gündelik hayatın kendisindeki siyaseti keşfetmemiz lazım belki. Hayat sadece seçim bekleyerek yapılacak bir şey değil ya da siyasi çaba, değişim çabaları hayatın her alanında, her zaman olması gereken bir şey; gündelik hayatta olması gereken bir şey; gündelik hayatta bizim gibi olmayan insanlara ulaşmaktan geçiyor belki. Niye birtakım insanlar benim gibi oy vermiyorlar?

Gidip konuşmak siyasettir mesela. Başka insanların niye oy verdiklerini bilmiyorum, sadece oturduğum yerden tahminlerde bulunuyorum. O zaman doğru bir siyaset yapmamış oluyorsunuz, dünyanın sadece sizin gibi düşünen insanlardan oluştuğunu varsaymış oluyorsunuz. Dolayısıyla başkalarını tanımadığınız için, verdiğiniz oyla hayatın değişeceğini zannederken öyle bir şey olmuyor çünkü başka insanlar, başka nedenlerle, başka şeylere oy veriyorlar.

Depremden sonra ortaya çıkan durumu da böyle düşünmek lazım. Sadece iki tane TOKİ binası yaptık, üç tane bilmem ne yaptık değil, sürece insanlar nasıl katılacaklar? Hatay'ı, Maraş'ı, Adıyaman'ı insanlar mı kuracaklar; insanlar devletle

birlikte mi kuracaklar, yoksa devlet bir şey yapacak ve biz de iyi yaptın, kötü yaptın diye beş sene sonra mı karar vereceğiz? Hatay'da inanılmaz bir kültürel çeşitlilik, bir kültürel miras, bir birikim var, herhalde Türkiye'de çok dilliliğin en çok olduğu yerlerden biridir. Ermenice, Süryanice konuşuluyor, Katolikler, Süryaniler, Ortodokslar, Gregoryenler var, Ermeni köyü de var, Alevi, Nusayri Araplar da var, herkes var. Dolayısıyla bu karmaşıklığın içinde bir model gibi nispeten iyi çalışan bir yer. Şimdi şehir yıkıldı, bu kültür ne olacak mesela? Bu kültürü yeniden kurmak kolay değil. Birtakım kiliseleri, sinagogları, camileri restore edebilirsin ama artık eski şehir değil o. Dolayısıyla bu şehrin yeniden yapılması, kurulması için en önemli

şeylerden biri, insanların katılımıdır. Ben bu şehrin yeniden kurulmasına katkıda buldum, üç tane laf ettim, bir tanesini birileri ciddiye aldı gibi bir ortam olursa, ben birilerine sesimi duyurabilirsem, orayı kurmak niyetinde olanlar birtakım insanları dinleyebilirlerse, bu süreç katılımı birlikte olursa... İşte hayatın her alanında siyaset dediğim biraz böyle bir şey; o şehirler bu katılım eşliğinde yeniden kurulabilir ve en azından yaraların bir kısmının pansumanı yapılmış olur. Kentsel dönüşüm için bir kamuoyu, bir sivil toplum oluşturmak gerek. Bu süreç, bu işten rant sağlayacak, para kazanacak üç beş şirketin işi değildir. "Bu, Hataylıların, Maraşlıların, Adıyamanlıların, Malatyalıların, Adanalıların, Urfalıların işidir," diyebilecek bir sivil toplum sesi

yükseltmek gerekiyor belki. Dolayısıyla beş yıl sonrasını beklemeden hayatın her alanında, gündelik hayatta bu tür bir sahiplenme çalışması yapmak gerekiyor.

Bizde sorun çözmek ve siyaset denince kendi siyasi programına, görüşüne uygun yerlerde örgütlenmek gibi bir anlayış var ama galiba daha mikro alanlarda ve farklı insanların katılımına açık örgütlenmeler olması gerekiyor. Türkiye'deki sivil toplum kuruluşları da çok homojen gruplar gibi görünüyor dışardan bakınca. Sorun çözmeye üzerine kurulmuş örgütlülükler gerekiyor belki de önümüzdeki dönemde.

F.K.: Doğru. Kabaca şöyle bir şey herhalde; sivil toplum örgütü, kimlik yerine başkalarıyla birlikte sorun çözmek anlamında örgütlenmeler olmalı. Klasik anlamda yeni sosyal hareketlerin mantığı bu zaten. Benim gibi olmayan insanlarla bir araya geliyoruz ve bir sorun çözüyoruz. Başka bir sorunu başka insanlarla çözerim ama bunun içinde şu ön kabul var; ben bu iş için başkalarına gideceğim, gitmek zorundayım, başkalarına gitmeden tek başıma çözemem bu işi, en fazla çağırıp çağırırım, polis beni itip kakar falan, bir imza kampanyası yaparım, söner gider gibi bir şey olabilir. Belki de çok güçlü, iyi bir damar tuttururum, etrafta tonlarca insan toplanır, baskı yaparız falan. Türkiye gibi karmaşık, çeşitli ama gerilimlerle dolu, geçmişten bugüne gelen sınıfsal, kültürel, etnik tonlarca meselenin olduğu, iç içe geçtiği, merkezi, taşrası, kenti, köyü vs. bir sürü siyasi kutuplaşmaların olduğu bir memlekette eğer sivil toplumla gerçekten bir şey yapılırsa, bu ancak başkalarıyla bir araya gelmekten geçiyor. Sizin bilmediğiniz, anlamadığınız bir dinamiği belki onlar sizin hareketinize katacaklar. O sayede, en azından potansiyeliniz artacak. Benim bilmediğim bir sesi katacaklar, benim hareketim zenginleşecek gibi bir mantık izlenmesinde yarar var.

Katılım diyoruz ama insanlar katılıma açıklar mı? Türkiye gibi insanların çeşitli güvensizlikler içinde olduğu bir yerde devlet halletsin ya da öncüler halletsin gibi bir bakış açısı mı baskın?

F.K.: Gene bizim araştırmalarda çıkan sonuçlardan biriydi bu; katılımı beraber cesaret etme meselesi de var muhtemelen; başıma ne gelir korkusu. Ben tamam, özgürlük istiyorum, görüyorum, başkasında var bu özgürlükler, ama ben bir şey yapmaya

kalksam başıma bir şey gelecek mi acaba? Burada paradokslarla dolu bir durum var; güvensizim, kendime de başkasına da güven duymuyorum, dolayısıyla devlete güven duymak istiyorum ama devlet yüzünden de güvensizim aslında. Güvensizliğime sebep olan bir kuruma güven duymaktan başka çarem yok neredeyse. Bunlar çok dini laflar farkındaysan; inanç, korku, Tanrı'dan korku falan gibi. Bunlar birbirini üreten şeyler. Tanrı ile ilgili zihinlerde oluşan fikir muhtemelen babadan kaynaklanıyor; Türkiye'deki siyasete inanma biçimi muhtemelen baba, Tanrı vs. arasında gidip geliyor; Atatürk'ten Erdoğan'a, bitmeyen Tanrı figürleri. Düşündüğün zaman, baba korkusuyla falan bir arada gidiyor bunlar. Dolayısıyla Türkler ya da Türkiye'de yaşayan ortalama insanlar böyledir değil ama belli birtakım şartlar altında böyle yaşamak zorunda kalıyorlar. Aynı şeyi tekrarlıyor gibi olacağım ama, ben ancak benim gibi olmayan birileriyle pratikler yaratırsam, ancak o zaman başkasından korkmamayı öğrenerek bir güven duygusunu bulaşıcı hale getirebilirim.

Son olarak BAYETAV'daki çalışmalardan söz edelim biraz da; hem deprem bölgesinde hem de önümüzdeki dönem için ne yapmayı düşünüyorsunuz?

F.K.: BAYETAV'ın ilkesi ya da felsefesi üç alanda odaklanıyor. Biri, insan ve toplum bilimleri denebilecek alandaki akademik araştırmalara dayanarak bir arada yaşama meselesinin dilini çoğaltma çabası. Bunu panellerle, kitap yazarak, araştırmalar yaparak ve bunları kamusal olarak yapmak. Bunun yanı sıra hayat bilimleri diyebileceğimiz, daha ekoloji ve doğa derdi olan bir alanımız var. Mesele sadece bir arada yaşamak ya da insanla insan arasındaki ya da birtakım kültürel, siyasal kimlikler arasındaki ilişkiler değil. Mesele insanın doğayla yaşamasıdır zaten; muhtemelen biz insanların bir arada yaşaması konusunda sorun çıkaran meselelerden biri, insanın doğa karşısında üstünlük taslamasıdır. Dolayısıyla biz doğa karşısında üstün olduğumuzu düşünerek, başka insanlar karşısında da üstünlük taslamayı öğrendik. Doğa kendi başına bir yaratık, ona üstünlük taslıyorum ve aslında az gelişmiş, yontulmamış birtakım insanlar karşısında da üstünlük taslıyorum. Bu ikisi birbirinden kopuk şeyler değil. Bu, ikinci alanımız. Üçüncüsü de sanat ve tasarıma ilişkin bir alan. Hayat çok da her zaman kitabı cümlelerle falan

Fotoğraf: Mert Can

çıkamaz karşımıza; kelimelerin arasından birtakım bilgiler, duygular sızır, dolayısıyla bunlar belki sanatla daha anlaşılacak şeylerdir. Sanatsal dilimizi güçlendirmek, hayatın içindeki sanatı keşfetmek veya bir şey yapacaksa bunu gerçekten tasarlamak, çoğunlukla tasarlamak, çoğul bir şekilde tasarlamak gibi, kabaca böyle bir felsefemiz var. Bunların hepsinin içinden eğitim geçiyor; eğitim çalışmalarını yapmak, eğitimi yeniden düşünmek. Dolayısıyla hayata da böyle bakmaya çalışıyoruz.

BAYETAV olarak deprem için yaptıklarımıza gelince... Biraz Adıyaman'da, daha çok Hatay'da farklı sivil toplum örgütleri yan yana gelip birtakım yardım çalışmalarının, kolektif çalışmaların organizasyonu uğraştık. İzmir'e gelen depremzedelerle dayanışma ağları örmeye çalıştık. Maddi destek bulmak ve bunları organize etmek ya da kültürel faaliyetlerde bulunmak; insanların, kadınların bir araya gelip emekleriyle bir şeyler üretmeleri için birtakım çabalar; psikolojik destek veya deprem yaşamış ailelerin çocuklarına ders veren öğretmenlere destek gibi, deprem bölgesi ve İzmir arasında

gidip gelen bir organizasyon yaptık. Mantığımız da şuydu: Bir arada yaşamayı denememiz ve öğrenmemiz gereken bir insan kitlesinden bahsediyoruz. Biz de yarın depremde olabiliriz gibi çok klasik, şablon bir laf edeyim, o ayrı

Deprem yaşamış insanlarla bir arada yaşamayı öğrenmek demek, aslında kendi geleceğimizi de kurtarmak demek. Yoksa, boş verdiğiniz zaman, bir arada yaşama hayali falan gibi şeyler çok zor çünkü bütün o travmaları yaşamış olan insanlar ve gelecek nesillerin içlerinde barındırdıkları bütün o olumsuzluk hali bu toplumun yaşayacağı bir şeydir; sadece deprem yaşamış insanların kendi içlerinde kalacak bir şey değildir, hepimize sirayet edecek bir duygudur.

mesele, onlar bunu yaşadılar ve hayata tutunmaya çalışıyorlar. Çok oportünist bir şekilde, gayet çıkarıcı bir dille konuşayım, onlar hayata tutunamazlarsa ilerde biz de bir şey yaşayamayacağız aslında. Deprem yaşamış insanlarla bir arada yaşamayı öğrenmek demek, aslında kendi geleceğimizi de kurtarmak demek. Yoksa, boş verdiğiniz zaman, bir arada yaşama hayali falan gibi şeyler çok zor çünkü bütün o travmaları yaşamış olan insanlar ve gelecek nesillerin içlerinde barındırdıkları bütün o olumsuzluk hali bu toplumun yaşayacağı bir şeydir; sadece deprem yaşamış insanların kendi içlerinde kalacak bir şey değildir, hepimize sirayet edecek bir duygudur. Tabii bu şehirleri yeniden kurmak konusunda birtakım araştırmalar içindeyiz. Hatay, Maraş, Adıyaman yeniden nasıl kurulur ve insanlar nasıl katılabilirler düşüncesi üzerine kafa patlatmaya çalışıyoruz. TÜBİTAK için Dicle ve Kırklareli üniversiteleriyle birlikte bir araştırma önerisine katıldık. Köylerdeki hayatı, tarım, tabiat ve eğitimin yeniden inşası için bir saha araştırması yapacağız kabul edilirse. Böyle bir süreç içindeyiz. Hayatın bütünselliğini düşünerek birtakım işler yapmaya çalışıyoruz. 🌱

“İhtiyaç duyulan sadece konut değil”

Kahramanmaraş Depremi sonrası yerleşim bölgelerinin yeniden inşası hakkında birçok soru işareti halen yanıtlanmış değil. Türkiye’de siyasi erkin deprem öncesi kentleşme ve depreme hazır yerleşim bölgeleri oluşturma yönünde verdiği sınavda başarısız olduğu son yaşanan büyük depremle bir kez daha kanıtlanmış oldu. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. H. Tarık Şengül ile “Türkiye yaşadığı bu felaketten ders aldı mı” sorusuyla başlayan ve “kentlerin yeniden inşası için ne yapılmalı ve artık neler yapılmamalı” sorularına uzanan bir söyleşi gerçekleştirdik. 2008-2010 yılları arasında Şehir Plancıları Odası Genel Başkanlığı da yapan Şengül, deprem konusunda kentleri jeolojisi ve yapılarıyla ele almanın yetersizliğine dikkat çekiyor. “Biz deprem gerçeğini neden öğrenmiyoruz” sorusuna ise sorunumuzu net biçimde tanımlayan bir yanıt veriyor: “Ne yaptıklarını biliyorlar ama yine de yapıyorlar!”

Deprem sonucu büyük oranda yıkılan bir kenti yeniden inşa etmek, depremin beklendiği bir kenti hazır hale getirmekten daha kolay gibi geliyor kulağa. Öyle midir? On bir kentte büyük bir yıkım yaşandı ama bu kentleri yeniden ayağa kaldırırken elimizde daha çok done var, neler yapmamız gerektiğini daha çok biliyor olabilir miyiz?

Tarık Şengül: Bir mühendislik meselesi olarak bakarsanız belki söylediğinizi destekleyecek bir mantık kurmak mümkün olabilir. Ancak kentler sadece yapılardan oluşmuyor. Kentin jeolojisini temsil eden beton ağırlıklı yapılar kuşkusuz önemli ancak kentin başka katmanları da var. Jeolojik katmana ek olarak canlı yaşamını temsil eden biyolojik katman ve insan-toplum birikimini temsil eden sosyo-kültürel katmanı da dikkate almadan kentleri tam olarak anlayamayız. Varsayalım ki yıkılan binaları çok daha nitelikli ve sağlam biçimde yerine koyduk. Yitirilen yaşamları ne yapacağız? Marmara Depremi’nde bu sayı 17 bin, son Kahramanmaraş Depremi’nde 50 bin kişiydi. Dahası kentlerin yer yer binlerce yıllık birikimine işaret eden tarihi kültürel birikimlerini nasıl geri getireceğiz. Bir uygarlık mirası olarak Hatay artık neredeyse yok, tekrar inşa edildiğinde orası artık bildiğimiz Antakya değil başka bir yer olacak. Dolayısıyla depremle

yüzleşmenin yıkımdan sonra değil önce yapılması gerekiyor. Bunu söylerken aklımda tepemizde Demokles’in kılıcı gibi sallanan İstanbul-Marmara olası depremi var. Sadece İstanbul’da 16 milyon insan yaşıyor. 90 bin binanın yeniden yapılması gerekiyor. 170 bin bina ise güçlendirme bekliyor. Ama İstanbul aynı zamanda surları, tarihi yapı ve eserleriyle de risk altında. Dahası Türkiye ekonomisinin ve GSMH’sinin yüzde 40’a yakınına üreten bir yerden söz ediyoruz. Dolayısıyla bu derece büyük bir nüfus, yığılma ve ekonomiden söz ediyorsak deprem sonrasını değil öncesini öncelikle düşünmek gerekir. Kısa yoldan söylemek gerekirse bu tür bir bölge depreme bu haliyle yakalanırsa sonrasında İstanbul ve Marmara’yı hiçbir güç kolay kolay toparlayamaz. Sadece ekonomik boyut üzerinden düşünelim. Eğer en üretken bölgeniz çöküyorsa toparlamayı yapacak güç de çöküyor demektir. O nedenle yapılması gereken açıktır. Geçtiğimiz dönemde ne işe yaradığı da tartışılan büyük ölçekli proje anlayışının mantığını biraz değiştirerek işe başlayabiliriz. Daha açık bir ifadeyle önümüzdeki dönemin “büyük projesi” İstanbul’un dayanıklı hale getirilmesi olmalıdır. Bu tür bir projecilik yüzbinlerce insanın yaşamını kurtaracağı gibi ekonomiyi de Keynesyen bir mantıkla canlandıracaktır.

Önümüzdeki dönemin “büyük projesi” İstanbul’un dayanıklı hale getirilmesi olmalıdır. Bu tür bir projecilik yüzbinlerce insanın yaşamını kurtaracağı gibi ekonomiyi de Keynesyen bir mantıkla canlandıracaktır.

Buradan on bir ili kapsayan deprem bölgesine gelmek istiyorum. Mesele şudur; burada yer alan iller Gaziantep’i bir kenara bırakırsak, kendi dinamikleriyle toparlanacak bir ekonomik coğrafyaya işaret etmiyor. Mevcut refleks biraz anlaşılabilir biçimde konut yapalım biçiminde oldu. Ancak kentler yukarıda da söylediğim gibi sadece yapılardan oluşmuyor. Her kentin ve bölgenin bir ekonomisi var. O ekonomiler de çöktü depremle birlikte; altyapılar, ulaşım bağlantıları büyük hasar aldı. Dolayısıyla bugün ihtiyaç duyulan sadece konut değil, kent ve bölge ekonomilerinin tekrar inşası ve daha geniş coğrafyalarla işler biçimde bağlantılarının yeniden kurulması gerekiyor. O nedenle bölgeye bir kalkınma planı perspektifiyle yaklaşmak gerekiyor. Ancak bu yaklaşımın sosyal politikalarla da desteklenmesine ihtiyaç var.

Fotoğraf: Hayri Tunç

Türkiye’de yaşanmış büyük depremler var. Büyük bir deprem sonrası yeniden inşa edilen Erzincan örneği var mesela. 1999 Marmara Depremi siz de söylediniz büyük bir yıkım ve can kaybı yarattı. Çeşitli düzenlemeler yapıldı. Bir daha yaşanmayacak denildi ama ardından büyük kayıplara yol açan Kahramanmaraş Depremi oldu. Şimdi birçok kesim uzmanlar da dahil “niçin öğrenmiyoruz, önleyemiyoruz” sorusunu soruyor. Bu soruyu siz nasıl yanıtlıyorsunuz? Gerçekten öğrenmiyor muyuz?

T.Ş.: Yaşadığımız maliyetli depremlerin bir öğrenme sorunundan kaynaklandığını düşünüyorum. Türkiye’nin kentleşme biçimi deprem riski karşısında zayıf kentler yaratıyor. Bu kentleşme biçimini yaratan geniş ittifakın en azından karar verici konumunda olan öğeleri yarattıkları kentleşme biçiminin kentleri deprem sorunu karşısında çaresiz bıraktığını en ince ayrıntısına kadar biliyorlar. Ancak son dönemin popüler ifade ediş biçimini ödünç alarak “ne yaptıklarını biliyorlar ama yine de yapıyorlar” diyebiliriz.

Nedir sorun peki? Mesela fay hatlarına yakın ve depreme açık yerlerde kentleşmeye ve yapılaşmaya izin veriyoruz. Dahası bu yapılaşmanın

dikkate değer bir bölümünün de depreme dayanıksız nitelikte olmasına göz yumuyoruz. Bunlar bilinen durumlar. İmar planlarının parçası olarak hazırlanan jeolojik etütler açık biçimde özellikle deprem bölgelerinde nerelerde yapılaşmadan kaçınmamız gerektiğini söylüyor. O bölgelerde yapılar yapılırken inşa süreci belediyelerin gözleri önünde oluyor. Ama bir biçimde göz yumuluyor. Dikkate değer bir bölümüne ruhsatlar veriliyor. Verilmediği durumda ruhsatsız kalan binalara da çıkarılan imar afları kol kanat geriyor.

Şimdi İstanbul’un deprem riskini konuşuyoruz. En iyimser ifadeyle karşımızda 260 bin bina çeşitli düzeylerde risk taşıyor. Bunların içinde dikkate değer sayıda ruhsatsız bina vardı. Bu binaların taşıdığı riski biliyoruz ama Kahramanmaraş Depremi’nin biraz öncesinde Türkiye genelinde imar barışı adı altında af çıkarıldı. Af sayesinde İstanbul’daki riskli binaların çok önemli bir bölümü yasal hale getirildi. Bu yasayı çıkaranlar yaptıklarının ne anlama geldiğini bile bile bu affın altına imza attılar. Meslek Odaları her zaman olduğu gibi bu süreçte de çeşitli düzeylerde itiraz ettiler, seslerini yükselttiler ama seslerinin duyulmadığını hepimiz biliyoruz.

Yaşadığımız maliyetli depremlerin bir öğrenme sorunundan kaynaklandığını düşünmüyorum. Türkiye’nin kentleşme biçimi deprem riski karşısında zayıf kentler yaratıyor. Bu kentleşme biçimini yaratan geniş ittifakın en azından karar verici konumunda olan öğeleri yarattıkları kentleşme biçiminin kentleri deprem sorunu karşısında çaresiz bıraktığını en ince ayrıntısına kadar biliyorlar.

Dolayısıyla sorun öğrenmeme sorunu değil. Mesele şu ki bu sorunlu kentleşme biçimi çok ciddi büyüklükte bir ekonomik ve siyasi rant yaratıyor. O rantı kontrol edenler ve karar verenler bu büyüklüğün karşısında deprem sorununu küçük görüp önemsemiyorlar. Sonra 50 bin kişi ölüyor, binlerce bina yıkılıyor. Bu kentleşme biçimine yol verenler birkaç ay ortada görünmüyorlar. İmar afları kınanıyor, bir daha olmayacak deniliyor ama sonra yavaş yavaş işler normal rutin işleyişine

dönüyor. Ta ki bir dahaki büyük yıkıma kadar... 1999 yılında olan tam da buydu. Sonra işler eskisi gibi devam etti. Şimdi Kahramanmaraş Depremi ile bir duyarlılık oluştu. Ancak depreme duyarlılığın her gün biraz daha ikinci plana itilişini de en azından ben uzman olarak gözlüyorum.

Peki dünyada öğrenen ülkeler var mı?

T.Ş.: Kuşkusuz bu konuda duyarlı hale gelen ve deprem karşısında akılcı politikalar ve dirençli kentler yaratan ülkeler çok olmasa da var. Ekonomik profili ve gelişmişlik düzeyi bir hayli benzediği için örnek olarak Şili’yi vermek isterim. Geçmişte son derece yıkıcı deprem ve tusinamiler yaşayan bir ülke Şili. Ancak son yirmi yıl içinde önemli bir başarı elde ettiler. Bu başarının birkaç temel nedeni var. Birincisi, kentleşme biçim ve mevzuatlarını başarılı biçimde gözden geçirdiler. Depremden etkilenen bir kentleşme ve yapılaşma biçimine izin vermediler. Aynı derecede önemli bir başarıyı geniş toplum kesimlerini deprem konusunda harekete geçirme konusunda elde ettiler. Bugün Şili’de korumadan kurtarmaya hemen her alanda çok canlı bir sivil toplum var.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi bünyesinde Depreme Dayanıklı Kentler başlıklı bir çalışma yürütüyorsunuz. Nasıl bir içeriği var bu çalışmanın?

T.Ş.: Buraya kadar söylediklerim hakim kentleşme rejiminden bir kopuşa, bugüne kadar ki rant merkezli işleyişe ket vuran bir ayrışmaya ihtiyacımız olduğunu gösteriyor. Kuşkusuz bu konunun birinci muhatabı ve sorumlusu, bu konudaki yasal düzenlemeleri ve yetkileri belirleyen ve önemli bir bölümünü de elinde tutan merkezi yönetim ve ilgili birimleri. Son yirmi yıl içinde bu konuda olumlu bir mesafe alınmadığını biliyoruz. Bugün İstanbul ve Marmara Bölgesi deprem açısından en büyük risk coğrafyası olarak işaretleniyor. Ancak merkezi yönetim düzeyinde belirlenen yatırım ve teşvik politikaları hâlâ yatırımları ve dolayısıyla da nüfusu İstanbul ve Marmara Bölgesi’ne yüklemeye devam ediyor. Durum böyle olunca gözler İstanbul açısından daha sınırlı yetkiye sahip olmasına rağmen İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne (İBB) dönüyor. Sınırlı yetkiye sahip olmakla birlikte İstanbul seçmenin oylarıyla oluşmuş olması belediye yönetimini bir başka düzlemde güçlü kıyor.

Bugün İstanbul ve Marmara Bölgesi deprem açısından en büyük risk coğrafyası olarak işaretleniyor. Ancak merkezi yönetim düzeyinde belirlenen yatırım ve teşvik politikaları hâlâ yatırımları ve dolayısıyla da nüfusu İstanbul ve Marmara Bölgesi’ne yüklemeye devam ediyor. Durum böyle olunca gözler İstanbul açısından daha sınırlı yetkiye sahip olmasına rağmen İstanbul Büyükşehir Belediyesi’ne (İBB) dönüyor.

İBB’nin ilgili birimleri deprem öncesinde de kendi yetki alanlarında çalışmalar yapıyorlardı. Ancak Kahramanmaraş Depremi sonrasında Ekrem İmamoğlu’nun da çağrısıyla benim de üyesi olduğum bir Deprem Bilim Üst Kurulu oluştu. Bu Kurul, İBB’nin deprem çalışmalarına bilimsel gözle bakıp yönlendirme rolüne sahip. Kurulun çalışma alanlarını belirlerken

Fotoğraf: Erdoğan Alyamut

Hakim kentleşme rejiminden bir kopuşa, bugüne kadar ki rant merkezli işleyişe ket vuran bir ayrışmaya ihtiyacımız var. Kuşkusuz bu konunun birinci muhatabı ve sorumlusu, bu konudaki yasal düzenlemeleri ve yetkileri belirleyen ve önemli bir bölümünü de elinde tutan merkezi yönetim ve ilgili birimleri.

yedi temel alan belirledik. Deprem yönetimi ve hukuk, mühendislik, şehircilik ve mimarlık, lojistik, sağlık, ekonomik ve son olarak toplumsal boyutları bir bütün olarak ve kendi başına çalışıyor. Yönetim boyutunu çalışan bilim kurulu üyeleri belediyenin ilgili birimiyle birlikte yönetsel boyutta yapılması gerekenleri, gerekli düzenlemeleri ve mevzuat değişikliklerini gözden geçiriyor. Mühendisler, plancılar, ekonomistler de benzer çalışmalar içindeler. Bu sadece bir masa başı çalışması değil. Örneğin lojistik masası İstanbul'un deprem öncesi,

esnası ve sonrasında lojistik alanında yapması gerekenleri sistematik biçimde tanımlıyor. Belediyenin lojistik alanındaki uygulayıcı birimleri yaptıkları işleri bu sistematik çerçeveye uygunluk açısından tekrar değerlendiriyorlar. Ancak bu iç içe bir süreç, lojistikle ilgili birimler kendi alanlarında bu hazırlıkları sürdürüyorlar. Önümüzdeki günlerde bu süreç daha hızlı işlemeye başlayacak. Ancak şu da bir gerçek ki bu tür bir modelin tam anlamıyla işleyebilmesi için yerel yönetim ile merkezi yönetim işbirliğine ihtiyaç var. O konuda nasıl bir çalışma modeli

ortaya çıkacak önümüzdeki dönemde hep birlikte göreceğiz.

İstanbul bazlı bu çalışma, Türkiye'ye her yerleşim bölgesine uygulanabilecek genel bir yaklaşım üretilebilir mi?

T.Ş.: Belli ölçülerde bu mümkün ve olmaya da başladı. Her bölgenin ve kentin kendi özgünlükleri var. Ama yapılması gereken işler konusunda ortak temalar söz konusu. Bu çerçevede İBB kuruluşu olan İstanbul Planlama Ajansı (İPA) koordinasyonunda yakın dönemde Adana Büyükşehir Belediyesi ile aynı modeli

kullanan bir çalışma yapıldı. Mersin ve İzmir Büyükşehir Belediyeleri ile de belli bir etkileşim içinde çalışılıyor. Daha küçük belediyelerle de ortak çalışmalar yapılıyor. Örneğin Bursa Gemlik Belediyesi ile önümüzdeki ay içinde İPA'nın ortak bir etkinliği olacak. Bu çerçevede Belediyeler arası iş birliğinin son derece önemli bir alan açtığını düşünüyorum.

Kahramanmaraş Depremi sonrası deprem konutlarının inşasına apar topapar başlandı, planlama yapıldı mı yapılmadı belli değil. Kentlerde yaşayanların karar

alma süreçlerine katılmasının, rant tuzağından kaçabilmenin yolu var mı?

T.Ş.: Deprem bölgesinde dramatik bir durumla karşı karşıya olduğunu hepimiz biliyoruz. Özellikle Hatay, Maraş, Malatya gibi kentlerde ciddi bir yıkım oldu. Başta konut olmak üzere günlük ihtiyaçların çok ötesinde açıklar ve ihtiyaçlar oluşmuş bulunuyor. Bir yerde hızla konut yapma refleksini anlayabilirsiniz. Ancak durum oldukça karışık. Çünkü yaşanan yıkım çok büyük, çok sektörlü ve ölçekli. O nedenle hızlı bir konut üretme stratejisi, kaç yaparken göz

Kentler insanlarını, hayvanlarını, peyzajını kaybetti. Depremde yaşamını yitirenlerin dönüşü yok. Göç edenler de bir başka düzlemde bu bölgenin ve kentlerin kayıp hanesine yazılacak. O yüzden nasıl planlarsak planlayalım, bazı büyük kayıpların geri döndürülmesi mümkün olmayacak.

Fotoğraf: Tayfun Kesik

çıkaran nitelikte olabilir. 1939 Erzincan Depremi sonrasında kentin yerleşim yerinin değiştiğini hatırlatmak isterim. Burada özellikle Antakya gibi kentlerde kentin yeniden kuruluşu bugünkünden çok farklı biçimler alabilir. Kuşkusuz geleneksel merkezin bir önemi var ama şu da bir gerçek ki geçmiştekinden farklı bir kentleşme stratejisine ihtiyaç var. Kent ekonomisi ve sektörel öncelikler de değişiklikler olabilir. Bütün bu değişimi dikkate alan bir konut stratejisi sadece uygun alan tespitinden çıkamaz. Dolayısıyla apar topar yapılan seçimlerin kendisi önümüzdeki dönemde soruna dönüşebilir. Bunları söylerken bir yandan da bu bölgelerin uzun süre beklemeye tahammülünün olmadığını belirtmeliyim. Hâlihazırda bir göç yaşandı ve kalanların bölgede tutulabilmesi ve tutunabilmesi açısından hızlı davranmak gerekiyor. Öte yandan bu konuda yetkili olan başta Şehircilik Bakanlığı olmak üzere ilgili kurumların olması gereken düzeyde hem uzman hem de yerel bileşenleri içeren katılımcı süreçler işlettiğini söylemek de mümkün görünmüyor. Oysa bölgenin "belini doğrultabilmesi" için bir yandan çok ciddi bölge kalkınma planları niteliğinde çalışmalara ihtiyaç var. Ama

bunu yaparken de yerel sivil toplum ve ekonominin de süreçlere kurucu unsur olarak dahil edilmesi önemli. Bu nedenle yerel-bölgesel-ulusal düzeyde bir işbirliği ve ortak çalışma programına ihtiyaç olduğu kanısındayım.

Siz kent planlamacıları "kent binaları yana yana dizmek değildir" dersiniz. Özellikle Antakya için kentin tarihi merkezinin yıkıldığı, fayın hemen bu merkezin altından geçtiği söyleniyor. Antakya ve tabii diğer kentlerin tarihi ve kültürel yapısı bozulmadan nasıl bir planlama yapılabilir?

T.Ş.: Bu soruyu aslında diğer soruları yanıtlarken kısmen yanıtladım. Bir kent jeolojik, biyolojik, sosyo-kültürel katman ve öğelerden oluşuyor. Çokça jeolojik katmanın parçası olan yapılardan konuşuyoruz. Yapıları konuşurken de daha çok aklımızda acilliği nedeniyle konut var. Oysa kentler insanlarını, hayvanlarını, peyzajını kaybetti. Depremde yaşamını yitirenlerin dönüşü yok. Göç edenler de bir başka düzlemde bu bölgenin ve kentlerin kayıp hanesine yazılacak. Göç geri dönüşü kolay bir süreç değil. Ama aynı zamanda Antakya gibi kentler onları anlamlandıran tarihi-kültürel birikimi

geri döndürülemez biçimde kaybetti. Çok önemli tarihi-kültürel miras niteliğindeki yapı muhtemelen yok oldu. Sınırlı bir bölümü uzun çalışmalar sonucunda yeniden kazandırılacak. İnsanlar komşularını, öğretmenlerini, esnafını kaybetti. O yüzden nasıl planlarsak planlayalım, bazı büyük kayıpların geri döndürülmesi mümkün olmayacak.

Orada yaşayan ve yaşamını yıllardır bir inşaat mühendisi olarak bunlar yaşanmasın diye mücadeleye adanmış bir dostum, telefonda bana "Antakya artık yok" dedi. Kuşkusuz ilk günlerin hayal kırıklığıyla yapılan bu değerlendirme tümüyle doğru değil. Ama çokça da doğru! O yüzden deprem sonrası harekete geçmek kuşkusuz önemli ama gerçek ve köklü müdahale deprem yaşanmadan önce yapılmalı. Bunca yıldır yaşadığımız olumlu olumsuz deneyimler ve elde ettiğimiz bilgi birikimi, eğer rant arayışlarını dizginleyebilirsek başta İstanbul olmak üzere birçok coğrafyada deprem gibi doğa olaylarının felakete dönüşmesini önleyebilecek büyüklükte. Dayanıklı kentler için sağlam bir duruşa ihtiyacımız var. ☹️

DEPREM VE MÜLKSÜZLEŞTİRME POLİTİKALARI

Gazeteci Bahadır Özgür, deprem bölgesindeki doğrudan gözlemlerinden hareketle depremin uzun erimli etkilerini ele alıyor. Depremin hangi koşullar altında bir toplumsal afete dönüştüğünü tartışan Özgür'e göre, kamu idaresi tarafından izlenen politikalar, bölge sakinlerinin büyük çoğunluğu için mülksüzleşme, yoksullaşma ve adaletsizlik anlamına gelecek.

6 Şubat depremlerinin iktisadi, sosyal ve kültürel etkileri daha uzun yıllar görülecektir. Dolayısıyla böylesine büyük bir alanı kapsayan, sonuçları hayli yıkıcı olan depremi bir doğal afetten toplumsal bir felakete çeviren sebeplerin ve buralarda yaşamı yeniden normalleştirmenin yolları üzerinde dikkatli, ayrıntılı durmak gerekir. Ne var ki, daha deprem gecesi arama-kurtarma faaliyetlerinden başlayan ve seçim dönemine denk gelmesi nedeniyle tamamen politik hesaplarla yürütülen politikalar bu konuda fazla umut vermiyor. Oysa Türkiye, bedelini daha uzun yıllar ödeyeceği bir yıkım yaşamıştır. Şimdi de iki büyük tehlike ile karşı karşıyadır. İlki, bu bölgelerin sosyo-ekonomik yapısından dolayı bir mülksüzleştirme/ yoksullaşma tehlikesi. İkincisi ise iktidarın inşaat anlayışının yarattığı yeni ve daha büyük riskler. Depremin yol açtığı ve açacağı sonuçların boyutlarını görmek bakımından bazı verileri hatırlatalım önce.

Bölgesel eşitsizlik daha da artacak
Kahramanmaraş, Hatay, Malatya, Adıyaman, Gaziantep, Şanlıurfa, Diyarbakır, Kilis, Osmaniye, Adana ve Elazığ 14 milyon 196 kişi ile toplam nüfusun (85 milyon 279 bin 553) yüzde 16,4'üne tekabül ediyor. Yani her altı yurttaşın biri deprem bölgesinde ikamet ediyor. Türkiye genelinde nüfus yoğunluğu kilometrekarede 110 kişi iken, afet bölgesinde bu oran 144. Ayrıca resmi verilere göre yaklaşık 3,5 milyon kişiye

ulaşan geçici koruma altındaki kayıtlı Suriyeli nüfusun neredeyse yarısı bu on bir kentte bulunuyor. Bölgedeki geçici koruma kapsamındaki toplam Suriyeli sayısı 1,7 milyonun üzerindedir ve bu bölgedeki nüfusun yüzde 11,5'ine denk gelmektedir.

On bir ilde 3 milyon 841 bin kişi istihdamdadır. Bu da toplam istihdamın yüzde 13,3'ü demektir. Ancak deprem bölgesindeki 3,8 milyon emekçinin 2,3 milyonu kayıtlı, 1,5 milyonu ise kayıt dışı, yani sigortasız çalıştırılmaktadır. Kayıt dışılık oranı yüzde 39 seviyesindedir. Türkiye genelindeki kayıt dışı istihdam ortalaması ise yüzde 29'dur. Bölgede her on emekçiden dördü bir sosyal güvenlik korumasına sahip olmaksızın, sigortasız çalışmaktayken deprem yıkımıyla karşı karşıya kalmıştır. Ayrıca deprem bölgesindeki 14 milyon kişiden 2,55 milyonunun Genel Sağlık Sigortası primini devlet ödüyordu. Bu oran da neredeyse nüfusun beşte birine denk geliyor.

Deprem bölgesindeki istihdama katılımda çok açık bir cinsiyet eşitsizliği de göze çarpmaktadır. Bölge illerinde işgücüne katılma oranı erkeklerde yüzde 70,3, kadınlarda ise yüzde 32,8'dir. İşsizlik oranları ise erkekler için yüzde 10,7, kadınlar için yüzde 14,7'dir. 11 ilin tamamında ücretler, Türkiye geneli ve diğer 70 il ortalamasının oldukça altında bulunmaktadır. Deprem bölgesinde kişi başına gelir de Türkiye ortalamasının sadece yüzde 68'i kadardır.

Deprem, yoksul, emekçi, göçmen ve sığınmacıların yoğun olduğu, Türkiye'nin geleneksel sanayi ve ticaret havzalarının bulunduğu bir bölgeyi vurdu. Haliyle deprem sonrasında hem bölgesel eşitsizliğin daha da artacağını hem de mevcut yoksulluğun büyüyeceğini, yaşam imkânlarının daha da daralacağını söylemek bir kehanet değil. Lakin iktidar, bu ağır sonuçları sadece imar faaliyetiyle giderebileceğini düşünüyor.

Bütün bunların yanında bölge geleneksel olarak tekstilin ve tarımın merkezidir. Özellikle ihracatçı sektörlerin yoğun olduğu bölgenin büyümeye katkısı bir puan civarındadır. Henüz deprem haftasında Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu'nun (TÜRKONFED) yaptığı hesaplama göre 100 milyar dolarlık bir ekonomik kayıp bekleniyor.

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

Özetle deprem, yoksul, emekçi, göçmen ve sığınmacıların yoğun olduğu, Türkiye'nin geleneksel sanayi ve ticaret havzalarının bulunduğu bir bölgeyi vurdu. Haliyle deprem sonrasında hem bölgesel eşitsizliğin daha da artacağını hem de mevcut yoksulluğun büyüyeceğini, yaşam imkânlarının daha da daralacağını söylemek bir kehanet değil. Lakin iktidar, bu ağır sonuçları sadece imar faaliyetiyle giderebileceğini düşünüyor. Daha ilk günden atılan adımlar da sadece inşaat odaklı oldu. Üstelik bu adımlar da sorunları çözmekten ve hayatı normalleştirmeye dönük olmaktan ziyade, depremin yol açtığı/açacağı toplumsal sonuçları ağırlaştırarak türdendi.

İktidar ilk günden inşaat odaklı adım attı
İktidar, 7 Şubat 2023 günü olağanüstü hal (OHAL) ilan etti. Ardından 24 Şubat 2023 tarihli 126 no'lu Olağanüstü Hal Kapsamında Yerleşme ve Yapılaşmaya İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi yayımlandı. Şubat depremlerinden etkilenen illerde "yerleşme ve yapılaşma" konularına odaklanan 126 no'lu Kararname, halkın yaşadığı büyük yıkımı ilk andan itibaren "yeniden inşa"

parolasıyla ifade edilen bir fırsat olarak gören siyasal iktidar ve onunla organik ilişki halindeki, başta inşaat olmak üzere çeşitli sektörlerden ve çeşitli ölçeklerde sermaye sınıfının bölgeye bakışının en berrak belgelerinden biridir. Bu kararname, kentlerde ve köylerde yaşayan halkın arazilerinin, ekili alanların, tarım alanı mahiyetindeki toprakların, orman ve otlakların, deprem bahanesiyle gasp edilmesine yöneliktir. Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, deprem bölgesinde olağanüstü yetkilerle donatılmış, adeta bir Olağanüstü Hal Bakanlığı pozisyonuna getirilmiştir.

Bakanlık, neredeyse sınırsız denebilecek yetkilerle, depremde yurttaşların mülkiyet hakları üzerinde her türlü tasarrufta bulunmak, ormanların, kıyıların, tarım arazilerinin ve meraların vasfını değiştirerek imara açmak, deprem bölgelerindeki iskân ve imarla ilgili tek yetkili olmak gibi güçlerle donatılmıştır. Bakanlığa çok geniş acele kamulaştırma yetkileri tanınmıştır.

Bu kararnameyle 3194 sayılı İmar Kanunu yok sayılmıştır. İmar planlarını askıya çıkarmayan, hatta bir imar planına bile gerek duymaksızın yapılaşmaya girişen,

Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı, deprem bölgesinde olağanüstü yetkilerle donatılmış, adeta bir Olağanüstü Hal Bakanlığı pozisyonuna getirilmiştir. Bakanlık, neredeyse sınırsız denebilecek yetkilerle, depremde yurttaşların mülkiyet hakları üzerinde her türlü tasarrufta bulunmak, ormanların, kıyıların, tarım arazilerinin ve meraların vasfını değiştirerek imara açmak, deprem bölgelerindeki iskân ve imarla ilgili tek yetkili olmak gibi güçlerle donatılmıştır.

Fotoğraf: Mert Can

hak sahibi yurttaşların itiraz hakkını ilga eden, yalnızca “yeniden inşa” adı altında bölgeye dayatılan inşaat plantasyonlarının çıkarlarını gözetken bir usul dayatılmıştır. Diğer tüm resmi kurum ve kuruluşların yanı sıra meslek örgütlerinin, yerel yönetimlerin söz hakkı ve yetkileri de devreden çıkarılmıştır. Depremde yurttaşların ellerinde kalan son mülkleriyle ilgili devlet-sermaye uygulamalarının akıbetini öğrenme, hatta sorma mekanizması bile bırakılmamıştır. Kararname kapsamında, Orman Kanunu Ek 16. maddesinde sayılan orman alanları ve Mera Kanunu’na tâbi alanlar, Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nın talebi üzerine vasıf değişikliğine gidilecek geçici ve kesin yerleşim sahaları için

kullanılabilecektir. Tüm bunlar, deprem bölgesinde halka ait arazilerin, kimi zaman konteyner ya da çadır kent inşası, kimi zaman moloz döküm sahası, kimi zaman kalıcı konut ya da sanayi bölgesi inşası olarak kullanılmak üzere el konulmasına yol açmaktadır. Bölgede pek çok kişi bu sorunu fiilen yaşamaktadır.

Yine 12 Mart 2023 tarihli Resmi Gazete’de yer alan OHAL Kapsamında Sanayi İşyerlerine İlişkin Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile de deprem bölgesinde sanayicilerin afet zararlarının giderilmesi adı altında, açıkça sermaye sınıfının çıkarlarına yönelik tedbirler alınmıştır. Kararnameyle, sanayi alanı olabilecek yerlerin tespiti “ilgili kurumların görüşü

alınarak” Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na tevdi edilmiş; söz konusu alanların vasıf değişikliğinin üç gün içinde yapılmasına, imar ve parselasyon planları ile değişikliklerin Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından hazırlanmasına ve onaylanmasına karar verilmiştir.

Görüldüğü gibi sanayi alanı ilan edilecek yerlerin tespiti, kalan tüm kurumlar “görüşü alınma” derecesine indirilerek iki bakanlığın yetkisine bırakılmıştır. Üstelik bu alanların “vasıf değişikliği”nin, yani söz gelimi orman, tarım alanı, mera gibi vasıf taşıyan alanların sanayi bölgesi inşasına açılmasının üç gün gibi kısa bir sürede yapılacaktır. Bu alanlarda kamu

kurum ve kuruluşlarına ait olan ya da özel mülkiyete tâbi tüm taşınmazlar için de Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı’na acele kamulaştırma yetkisi verilmiştir. Acele kamulaştırılan taşınmazların Hazine adına tescili için Sanayi Bakanlığı’nın talebi yeterli olacaktır. Bu durum, deprem bölgesinde halka ait arsa, arazi ve tarlaların, sanayinin (sanayicinin) çıkarları doğrultusunda müsadere edilmesinin önünü açmaktadır.

Yeni konutlar da adil dağıtılmıyor

Son olarak da 5 Nisan’da, Cumhurbaşkanı imzasıyla Antakya’nın tarihi merkezini de kapsayan 307 hektarlık bölüm “riskli alan” a çevrilmiştir. Söz konusu alan, Antakya’nın kültürel-tarihsel kimliğinin

İktidar depremi, inşaat ekonomisinin yeniden canlandırılmasının ve yıkılmış kentleri kendi siyasi ve iktisadi ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden tasarlanmanın bir fırsatı olarak görüyor. Esas büyük tehlike de burada işte. Zira depremin toplumsal bir afete dönüşmesinde ve birkaç nesli etkileyecek sonuçlar doğurmasında, iktidarın bugüne kadar uyguladığı bu inşaat merkezli bakışın payı büyüktür.

yüzyıllardır taşıyan ve bugüne ulaştıran merkezlerini kapsamaktadır. İlk günden itibaren bu bölgeye dair yapılan açıklamalardan burasının bir “kültür alanı” olarak yeniden inşa edileceği söylene de, yakın geçmişteki tecrübeler ve uygulamalar Antakya merkezinin de bir ‘turizm destinasyonu’ olarak görüldüğüne dair şüpheleri güçlendirmektedir.

Neyin, kim tarafından, nasıl inşa edileceğine dair hiçbir resmi açıklama yapılmamaktadır. Riskli alan ilan aynı zamanda bölgeyi tamamen izole etmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Antakya’nın yeniden inşası, kamuoyunun ve en önemlisi Antakyalının dikkatinden kaçırılmaktadır. Kaldı ki, kent’in yüzde yetmişine yakını tamamen yıkıldığı halde neden belli bir bölgenin riskli alan olarak işaretlendiğinin yanıtı da verilmemiştir. Antakya’nın merkezindeki Emek ve Aksaray mahalleleri 2013’te de riskli alan ilan edilmiş, bu mahalleler için kentsel dönüşüm projesi hazırlanmış, ancak hazırlanan proje 2016 yılında TMMOB’un açtığı dava neticesinde mahkemece iptal edilmiştir. 2019 yılında açıklanan kararda projelerde yeterli sosyal donatı alanının bulunmadığı, kat artışına gidildiği belirtilmiştir. Zira Antakya Belediyesi, planlarla alüvyon toprağa sahip zemine on üç kata kadar izin veren bir uygulama imar planı hazırlamış, 2000 malikli bir alan için 6000 konut inşa etmeyi düşünmüştür. Tüm bunlar maksadın afet riskini azaltacak kentsel dönüşümün değil, yeni kentsel rantın yaratılmaya çalışıldığını göstermektedir. İptal kararı sonrası belediye yeni bir plan hazırlamış fakat 2019 yerel seçimleri nedeniyle de bu planı hayata geçirmeyi ertelemiştir.

İktidarın Hatay’ı yeniden inşaada halkın ihtiyaçlarını gözetmediğini gösteren bir başka işaret de kamuoyuna propagandası yapılan yeni konut inşaatları ve ihaleleridir. Hatay en fazla yıkıma uğrayan yer olmasına karşılık, yeni konutlardan en

az payın ayrıldığı yerdir. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın hazırladığı rapora göre 518 bin 19 ağır hasarlı ve yıkık konutun yüzde 42’sini oluşturan 215 bin 255 konut Hatay’dadır. Nisan ayı itibarıyla TOKİ’nin sözleşmesini imzaladığı toplam yeni konut sayısı ise 36 bin 530’dur. Bunun sadece 3828’i Hatay’a ayrılmıştır. Hatay’da ağır hasarlı ve yıkık konutların yüzde 2’si kadar yeni konut ihalesi yapılmıştır. Bu oran Gaziantep’te yüzde 38, Kilis’te yüzde 26 ve Şanlıurfa’da yüzde 15’tir. Hatay’da ihalesi yapılan 2 bin 928 konutun dağılımı şöyledir: 364 konut belediye başkanı AKP’li olan Altınözü ilçesinde, 292 konut belediye başkanı MHP’li olan Belen ilçesinde, 1451 konut belediye başkanı AKP’li olan Iskenderun ilçesinde, 821 konut da yine belediye başkanı AKP’li olan Payas ilçesinde.

Yani iktidar deprem gününden başlayarak esas itibarıyla halkın ihtiyaçlarından çok inşaat odaklı siyasetin ihtiyaçlarını gözetken adımları hızla atmaya başlamıştır. TOKİ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı daha enkazlar dururken hatta pek çok yerde yaşamını yitiren yurttaşların bedeni çıkarılmamışken konut ihalelerine başlamıştır. Üstelik çoğu ihalenin de yirmi bir yılda benzerine defalarca tanık olduğumuz gibi iktidara yakın şirketlere pay edildiğini görüyoruz. Bunların arasında depremde yıkılan veya hasar gören binaları yapanların da bulunduğunu not edelim.

Depremin ilk gününden bugüne kadar iktidarın politikalarına bakıldığında, afetin ekonomik ve toplumsal yıkımının etkisinin azaltılması ve hayatın normalleştirilmesine yönelik olmadığını bir kez daha belirtelim. Açıkça iktidar depremi, inşaat ekonomisinin yeniden canlandırılmasının ve yıkılmış kentleri kendi siyasi ve iktisadi ihtiyaçlarına uygun şekilde yeniden tasarlanmanın bir fırsatı olarak görüyor. Esas büyük tehlike de burada işte. Zira depremin toplumsal

Fotoğraf: Tayfun Kesik

bir afete dönüşmesinde ve birkaç nesli etkileyecek sonuçlar doğurmasında, iktidarın bugüne kadar uyguladığı bu inşaat merkezli bakışın payı büyüktür.

Anadolu'daki inşaat oligarşisi

Depremi yıktığı kentlere bakıldığında, AKP iktidarının kamu ihaleleri üzerinden kaynak aktarımına dayalı ekonomi politikası ile inşaatı dayalı sermaye birikiminin, Anadolu'da yol açtığı yeni iktisadi ve siyasi biçimleri çarpıcı biçimde görmek mümkün. Geleneksel olarak emek, tarım, sanayi ve ticaret açısından Anadolu'daki en yoğun havzalar sayılabilecek bu kentlerin her birinde, birbirinin aynısı ilişkiler ağına sahip, siyasetçi, bürokrat ve sermayedarın iç içe geçtiği bir tür "oligarşik yapılar" dikkat çekicidir. Siyasi rejimin örgütlenmesiyle uyumlu, ilçelere kadar yayılmış, kentlerin ekonomik kaynakları üzerinde tekelleşmiş bu yapılar, özel olarak incelenmeyi hak ediyor. Kentler bu oligarşik düzene nasıl teslim oldu peki? Çok daha kapsamlı bir araştırma ve tartışmayı gerektirmekle beraber, deprem bölgesinden edinilen gözlem ve bilgiler bile bazı sonuçlar çıkarmamıza yetiyor.

AKP iktidarının ilk on yılında kentlerin hukuki ve idari statüsünü yeniden biçimlendiren bir dizi kanun yürürlüğe girmiştir. 2004 tarihli Büyükşehir Belediyesi Kanunu ile 2005 tarihli İl Özel İdaresi Kanunu, Belediye Kanunu ve Mahalli İdare Birlikleri Kanunu art arda çıkarılarak, yerel yönetimlerin idari yapısı büyük oranda değiştirilmeye başlandı. Yasalar, "yerel yönetimler reformu" etiketiyle, Avrupa Birliği'ne entegrasyon hedefi çerçevesinde merkezi iktidarın otoritesini, yerel yönetimlerin genişlemesiyle dengelemeye yönelik "demokratikleşme" adımı olarak sunulmuştu. Ne var ki, idari reform olarak gösterilen her düzenleme, Anadolu'daki bölgesel eşitsizlikleri daha da artıracak, sermaye birikimini merkezileştirecek iktisadi sonuçlar doğurdu. Bugün işlevi dahi unutulmuş Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2005 yılındaki tasfiyesinin nelere sebep olduğunu, depremde devletin günlerce köylere ulaşamamasında görmüş olduk.

Kısaca özelleştirme ile KİT'lerin tasfiyesi ve kamusal birikimlerinin sermayeye transferi tüm hızıyla sürerken, eşzamanlı

Depremzedeye haftalardır temiz su götürmemenin, geçici barınma merkezlerini inşa edememenin veya daha ilk günlerden başlayarak arama kurtarma çalışmalarının ihtiyaç duyduğu vinç gibi ekipmanların yoksunluğunun esas nedeni, bunları yerine getirebilecek kamusal nitelikte bir kurumun kalmamasıdır.

olarak kamunun taşraya yönelik kurumsal kapasitesi de tasfiye edilmiş, yetkiler belediye ve il özel idarelerinde toplanmış, "taşraya hizmet" de ihaleler yoluyla özelleştirilmiştir. Devlet Su İşleri ve Karayolları Genel Müdürlüğü

gibi kurumlar birer "ihale dağıtım merkezi" olmak dışında neredeyse işlevsiz kalmıştır artık. Yol, köprü, sulama kanalı yapımından doğal gaz, elektrik, su gibi temel hizmetlerin dağıtımına kadar akla gelebilecek her türlü hizmet, ihaleler yoluyla özel şirketler üzerinden verilmektedir.

Depremzedeye haftalardır temiz su götürmemenin, geçici barınma merkezlerini inşa edememenin veya daha ilk günlerden başlayarak arama kurtarma çalışmalarının ihtiyaç duyduğu vinç gibi ekipmanların yoksunluğunun esas nedeni, bunları yerine getirebilecek kamusal nitelikte bir kurumun kalmamasıdır. Nitekim depremde sahada organize bir hizmet sunabilecek yegane kurumsal yapı olarak belediyeler kalmış, ancak onların içinde de imkânlar bakımından en güçlü olanları, yani Ankara, İzmir ve İstanbul belediyeleri kesintisiz bir hizmet sunabilmiştir. Çünkü AKP, iktidarının daha ilk yıllarından itibaren belediyelerin idari örgütlenmesini de şirket mantığına uyumlu hale getirmiştir.

O yıllarda IMF anlaşmasının merkezi bütçe kaynaklarını iktidarın keyfince kullanmasını engellemesi, Kemal Derviş programıyla kurulan üst kurulların ekonomi bürokrasisinde iktidar lehine düzenlemeleri yapmasına imkân vermemesi ve bir bütün olarak yargı sisteminin AKP'nin arzuladığı dönüşüme henüz uğramamış olması, rant üretme ve dağıtım merkezleri olarak belediyeleri ön plana çıkarmıştır. Örneğin, Kamu İhale Kanunu'nun ilk halindeki şartlar da büyük ihalelerin kaçınılmaz olarak büyük sermaye lehine yapılmasını mecbur kılmasından dolayı otoyol, havalimanı vb. garantili mega projelere ancak ihale kanunu defalarca değiştirilip, AKP'nin kullanımına elverişli hale getirilmesinden sonra başlamıştır. O zaman dek sermaye ve servet transferi belediyelerin kurduğu şirketler üzerinden yürütülmüştür. Kalyon, Cengiz, Kolin gibi bugün artık iktidarın bir parçası olarak görülen sermaye grupları da ilk yoğun birikimlerini şehir içi metro, tünel, viyadük vb. ihaleler üzerinden sağlamıştır.

Fakat AKP'nin asıl kesintisiz ekonomik rant üretme yolu imar planları olmuştur. Belediyeler de esas itibarıyla inşaat ekonomisine sürekli "hammadde" üreten, arazileri giderek parsel bazında, yani

kişiyi özel planlarla kıymetlendirerek arsaya çeviren bir makineye evrilmiştir. Double yol, hastane, okul, cami, üniversite vb. yatırımlar da toplumsal ihtiyaçlardan ziyade kamu eliyle inşaat ekonomisini canlandırmaya dönük ekonomi politikaları olarak ön plana çıkmıştır.

Araziden arsa üretim ve dağıtım sürecinin en etkili aktörü ise elbette TOKİ'dir. Belediyelerin arazileri hızla TOKİ stokuna geçirilmiş, belediye meclislerinde onaylanan imar planlarıyla o arazilerin vasıfları değiştirilmiş, tekrar TOKİ üzerinden imzalanan sözleşmelerle bu arsalar da özel inşaat şirketlerine transfer edilmiştir. TOKİ aynı zamanda kentsel ranttan belli oranda alt sınıfların pay almasını sağlayarak, iktidar lehine siyasi rıza üretmekte de oldukça maharetli olmuştur. Bunun yanında zincir marketlerin kent merkezlerinde yer açmasını, AVM kurulmasını kolaylaştıran düzenlemeleri de inşaat ekonomisinin içinde değerlendirmek gerekir. Bu düzenlemeler sonucunda kısa sürede sadece büyükşehirler değil, Anadolu kentleri de AVM'lerle dolmuştur.

İnşaat ekonomisinin boyutu

AKP'nin ilk on yılında inşaatı dayalı bir birikimin altyapısını bu denli zahmetsiz inşa edebilmesinin baş sebebi de kuşkusuz küresel finansal olanaklardır. Yoğun sıcak para girişi değerlendirilerek alanı olarak inşaatı görmüş, bankalar aracılığıyla dağıtılan krediler müteahhitlik faaliyetlerinin yanında borçlanma vasıtasıyla vatandaşın alım gücünü de destekleyerek pazarı genişletmiştir. Yaklaşık iki trilyon doları aşkın bir kaynağın inşaatı aktığı hesaplanmaktadır. Bu kaynak büyük oranda garantili projelerle, iktidarın seçtiği şirketlere dağıtılmıştır. Lakin inşaat ekonomisinin yarattığı oligarşik yapıyı sadece "beşli çete" ile sınırlı tutmak da hata olur. Kısa bir bilanço çıkarırsak; sözleşme bedeli 100 milyon liranın üzerinde olan kamu ihaleleri incelendiğinde, ilk yirmi beş şirketin tüm sözleşmelerin yüzde ellisine sahip olduğu görülüyor. "Beşli çete" olarak adlandırılan şirketlerin payı ise yüzde otuz. Kalan yüzde elli de yetmiş beş büyük şirket arasında dağıtılıyor. Her bir büyük şirketin altında çalışan taşeronlar, hafriyatçılar, inşaatın farklı yan unsurları da düşünüldüğünde, AKP döneminde kurulmuş inşaat merkezli yapının ekonomide ve siyasette kurduğu hakimiyetin boyutları ortaya çıkıyor.

İnşaat, eskiden beri Türkiye kapitalizminde başat bir rol oynasa da AKP iktidarının elinde kamusal kaynakları yutan, sonuçları sadece inşaat sektörüyle sınırlı kalmayıp yoksulluğa, çevre ve kent tahribatına yol açan, gelir dağılımını bozan ve nihayetinde siyasi ve iktisadi yozlaşmaya sebep olan dev bir kara delik halini almıştır.

Merkez Bankası'nın yayınladığı sektör bilançoları incelendiğinde ise 2011-2020 arası inşaat şirketi sayısı yüzde kırk dört gibi rekor bir düzeyde artmıştır. 2011'de sayı 88 bin civarındaydı. 2020'de ise 127 bini aştı. Özellikle pandemi yıllarında inşaat şirketlerinin sayısında ve faaliyetlerinde muazzam yükseliş dikkat çekicidir. Bu şirketlerin 100 bine yakını mikro işletme, 24 bini küçük, 3900'ü orta, 486'sı büyük ölçeklidir. Yani inşaat, eskiden beri Türkiye kapitalizminde başat bir rol oynasa da AKP iktidarının elinde kamusal kaynakları yutan, sonuçları sadece inşaat sektörüyle sınırlı kalmayıp yoksulluğa, çevre ve kent tahribatına yol açan, gelir dağılımını bozan ve nihayetinde siyasi ve iktisadi yozlaşmaya sebep olan dev bir kara delik halini almıştır.

Kamuoyu, kamu ihale düzeninin muntazam dağıtımı sayesinde bir piramit gibi aşığıya doğru genişleyerek yüzlerce şirketi kapsayan, iktidarla iç içe geçmiş devasa bir inşaat oligarşisinin pratiğini yakından biliyor artık. Bu siyaset-sermaye örgütlenmesinin belediyeler üzerinden kurulmuş "taşra" ayağını ise depremde daha açık şekilde gördük şimdi. Hızlı servet ve sermaye birikiminin dayanağı olan, turizm, madencilik, enerji gibi alanlara da yayılmış böyle bir organizmayı yaşıtmanın yegane yolu, onu var eden habitatı besleyecek kaynakları bulmaya, onu koruyacak siyasi ve hukuki araçları yaratmaya bağlıdır. Yani inşaat ile AKP'nin inşa ettiği yeni rejim arasındaki ilişki sembolik değil, simbiyotiktir. İşte

İnşaat ile AKP'nin inşa ettiği yeni rejim arasındaki ilişki sembolik değil, simbiyotiktir. İşte inşaat oligarşisini yaratan ekonomi politik zemin de bu simbiyotik ilişkidir. Biri olmadan diğerinin olamayacağı bir aşamaya gelinmiştir.

İnşaat oligarşisini yaratan ekonomi politik zemin de bu simbiyotik ilişkidir. Biri olmadan diğerinin olamayacağı bir aşamaya gelinmiştir. AKP'nin ikinci 10 yılında yeni bir rejim inşa etmeye dönük, giderek otoriterleşen, despotlaşan siyasetinin altında da bu varoluşsal sorun yatmaktadır.

İktidar 2010'lardan sonra dışarıdan giren yoğun sıcak paranın ve aşırı dış borçlanmanın yarattığı finansal güçle merkezi düzeyde bir "mega projeler" dönemi başlatmıştır. Ancak 2012'den sonra küresel konjonktürün değişmeye

ve dış finansal olanakların daralmaya başlamasıyla beraber içerideki ekonomi politikasında keskin bir yol ayrımı belirlemiştir. Aynı yıl TÜSİAD'ın yayınladığı yıllık raporda faiz politikasını eleştirmesi ve küresel koşullara uyum çağrısı yapmasıyla Erdoğan'ın, Gezi üzerinden başlattığı fakat hedefini Merkez Bankası'nın faiz politikasının oluşturduğu sert demeçler tesadüf değildir. 2014'te iktidara yakın bir medya tekeli oluşturma sürecinin tamamlanması, AKP'nin iktidar mimarisindeki ortaklarında değişime gitmesi gibi siyasi ve toplumsal süreçler de aynı momentumun farklı veçheleridir. Dış kaynak kesilmeye başlandıkça AKP, simbiyotik ilişkinin bir mecburiyeti olarak yeni finansal olanaklar yaratma arayışına girmiş, kara paradan uyuturucu ticaretine uzanan illegal faaliyetlerden elde edilen gelirleri çekebilecek "varlık barışı" türü eş benzeri görülmemiş yasal düzenlemeleri hayata geçirmiştir. Yine de AKP'nin asıl dayanağı arsa üretimi olmuştur. Kaldı ki inşaat da illegal ticarete biriken paranın kolayca servete ve sermayeye dönüştürüldüğü başlıca alandır.

Bu evrede ormanları, meraları, koyuları, tarım arazilerini imara açacak

düzenlemeleri tek elde toplayan yasal değişiklikler peş peşe çıkarılmıştır. Siyasi rejimin köklü bir değişime uğradığı bu sancılı, çatışmalı ve karmaşık sürecin içinde inşaat ekonomisinin oynadığı rolü yine bir dizi yasal değişiklik üzerinden izleyelim. En önemli değişikliklerden birisi 2012'deki Büyükşehir Yasası'dır. 6360 Sayılı kanunda yapılan değişiklik ile Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Ordu, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van büyükşehir statüsü elde etmiştir. Aynı yasaya dayanarak 2014 yılından itibaren belde belediyeleri kapatılmış, köyler mahalleye çevrilmiştir. Hatay gibi bazı illerde mahallelerin idari bağlantısını değiştirerek yerel yönetimlerin seçimde el değiştirmesini sağlayan bu "siyasi hülle"nin toplumsal sonuçları yıkıcı olmuştur. Mücavir alanlar belediyeler için inşaat ekonomisine kazandırılacak birer "boş arazi", buralara götürülecek hizmetler ise birer ihale kaynağı olmuştur.

2012'deki bir başka önemli yasal gelişme de 6306 no'lu Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun'un çıkarılmasıdır. Böylece iktidar istediği alanı "riskli" ilan etme, statüsünü değiştirme, kamulaştırma, TOKİ eliyle

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

rezerv konut alanına çevirip arzuladığı sermaye grubuna transfer etme imkânını tamamen tekelinde toplamıştır.

Genel olarak kentsel dönüşüm adıyla bilinen yasal değişikliklerin, istediği kesime kentsel ranttan pay verme, istemediğini cezalandırma, hatta mülkiyetine el koyma gibi etkili bir silahı iktidara vermek olduğunu da not etmek lazım. İstanbul'da deprem riski taşıyan alanlarla iktidarın uyguladığı kentsel dönüşüm projelerinin çakışma oranının yüzde onu dahi bulmaması, bu yasalarla güdülen amacı özetlemektedir. Büyükşehirlerden başlayan kentsel dönüşüm rüzgarı taşraya tarım arazilerinin, ormanların, meraların, dere yatakları ile ovaların konutlara açılması olarak yansımıştır. Üstelik büyük kentlerdeki süreci kamuoyu bir nebze olsun takip edebildiği halde, Anadolu'daki "inşaat cehennemi"nin geldiği korkunç boyutu çoğu kimse ancak depremde fark edebilmiştir.

Bürokrat-siyasetçi-müteahhit ağı
Kentlerde kimin müteahhit kimin siyasetçi, kimin bürokrat, vali, kaymakam, kimin iktidar partisinin yöneticisi olduğunun karıştığı, iç içe geçtiği bir

yapı söz konusudur. Servet ve sermaye birikimi inşaat merkezli bir alana kaydıka, kentlerdeki inşaat faaliyetini yönlendirme yetkisine sahip siyasi elitlerle iktisadi elitler daha fazla bütünleşmiş, siyasetçiden yeni zenginler türemiş, bürokratların kamusal sorumlulukları özel çıkarlarla yer değiştirmiştir. Nihayetinde kentlerin ekonomileri de bütünüyle inşaat eksenli bir değişime uğramıştır. İnşaata dayalı büyümenin olması, kentleri mekânsal ve ekonomik olarak daha kırılğan hâle getirmiştir.

İnşaat faaliyetleri pek çok yan kolu beslediğinden kentlerin ekonomik canlılığını sürdürmek adına sürekli bina üretme ihtiyacı doğmuş, bunun sonucunda tarım arazileri, meralar, ormanlar, su kaynakları tahrip edilmiştir. İnşaatın sağladığı rantın yol açtığı yozlaşma, rüşvet, kayırmacılık ve zahmetsiz para kazanma hırsının sebep olduğu siyasal-toplumsal yozlaşmanın boyutlarını ise ölçebilecek bir veri yoktur. Ama şöyle bir sonucu da eklemek gerekir. Arazisi, siyasi ve iktisadi gücü olanlar inşaat ekonomisi sayesinde zenginleşip kentlerin yeni elitleri haline gelirken, bunlardan mahrum kalanlar daha fazla ekonomik adaletsizliğe, yoksulluğa

itilmiş. Tarım arazisi sahipleri ekip biçerek kazanamayacakları için arazilerini inşaata açarken, tarım arazileri azaldığı, ekilmediği için işsiz kalan veya çok düşük ücretlere mahkum bırakılan tarım emekçileri ise ya çevre illerdeki sanayi bölgelerine göç etmek ya da kentlerde vasıfsız işlerde çalışmak mecburiyetinde kalmıştır. Dolayısıyla inşaat ekonomisinin neden olduğu tahribata emek de eklenmelidir. Geçim aracından yoksun kalmanın yol açtığı toplumsal çözülmenin altında yatan dinamikleri de burada aramak gerekir.

Sonuç olarak, 6 Şubat Depremi sadece ihmalle, sorumsuzlukla, kentleşme sorunlarıyla sınırlı olmayan; siyasi rejimin dayandığı ekonomi politikasının bir bütün olarak yol açtığı toplumsal yıkımın da bir serencamı olmuştur. Haliyle depremin yol açtığı sonuçların etkilerini en aza indirmek, ancak bu ekonomi politikalarından farklı bir yol izlemeyi gerektirmektedir. Meseleyi inşaat ile sınırlı tutan bakış açısı, depremin etkilerini gelecek nesillere de taşıyacak, mevcut eşitsizliği ve adaletsizliği daha da kalıcı hale getirecek ve bir mirasa dönüştürecektir.

Felaket kapitalizmi sermaye için yeni alan açıyor

Kadir Has Üniversitesi Ekonomi Bölümü başkanı Prof. Dr. Özgür Orhangazi, Kahramanmaraş merkezli 6 Şubat depremi sonrası yeniden yapılanma yolunda ekonomi politikalarını değerlendirdi. Adalet Kalkınma Partisi iktidarı döneminde tercih edilen inşaat odaklı büyüme politikasının depremle birlikte verdiği sınavda başarısız olmasının piyasa odaklı kapitalizmin kaçınılmaz sonucu olduğunu söyleyen Orhangazi, önümüzdeki günlerde “felaket kapitalizmi” nedeniyle inşaat odaklı büyümenin hızlanacağına dikkat çekiyor.

Deprem ve ekonomi kavramlarını bir arada düşününce hemen aklıma inşaat sektörü geliyor. Türkiye ekonomisi inşaat odaklı büyüyor deniyor son yıllarda. İnşaat bu kadar kaynak ayıran bir ülkenin binaları, depremde nasıl böylesine büyük bir yıkımla karşılaştı? Biz nerede hata yaptık ve nasıl düzeltereğiz?

Özgür Orhangazi: Sizin çizdiğiniz çerçeveden düşünürsek, insana şaşırtıcı gelen şu: 2000’lerin ilk on yılının ortalarından itibaren gayri safi milli hasılanın yüzde 15’i inşaat ve gayri menkul faaliyetleri üzerinden yaratılmış. Bu dönem aynı zamanda büyük bir kentsel dönüşüm hamlesinin olduğu bir dönem. Bana kalırsa iki şey söylüyor bize bu: Birincisi bildiğimiz bir şey aslında; bütün bu inşaat ve kentsel dönüşüm furyası esasında rant yaratmak üzerine yaratılmış. Bunun tekil örneklerini biliyoruz, işte filan mahalle boşaltıldı, oraya çok katlı binalar yapıldı vs.

Fikirtepe gibi...

Ö.O.: Mesela evet. Böyle çok örnek var tekil olarak, ama bunları şöyle bir toplayıp makroekonomik olarak baktığımızda milyarlar doların buraya gittiğinden söz ediyoruz. Bu bir yanı. İkinci ise şu: Kaynak varmış ve halen var. Bu da bize deprem bölgesinde yıkılan tüm konutları depreme dayanıklı bir şekilde baştan yapabileceklerini gösteriyor. Tabii yapmak isterlerse. Bu arada inşaat ve kentsel dönüşüme aktarılan bu devasa kaynak

içinde dev projeler, kamu-özel işbirliğiyle yapılan havaalanları, köprüler filan da var. O da kaynakların nasıl ve nereye dağıtılacağına karar verildiğini gösteriyor. En nihayetinde iktisatçı olarak ben rakamlarıyla, istatistikleriyle açıklıyorum ama bir politik karar var burada. Şunu söylemeye çalışıyorum, belli bir politik tercihte bulunuyorsunuz ve devlet olarak inşaat işini TOKİ’yle, değiştirilen ihale kanunlarıyla filan beslesek ve büyütsek de nihai olarak bu işin yapılmasını biz piyasaya bırakıyoruz. “Buna piyasa karar versin” dediğiniz zaman haliyle piyasa daha kârlı olana yönelecek. Piyasanın doğası bu. Üstüne siz yapı denetimini de piyasaya bırakmış durumdasınız. Bunun da kökünü 2001’deki ekonomi programında bulabilirsiniz. Gerçi 1980’lere kadar da götürebilirsiniz ama 2001’de biz her alanı tamamen piyasalaştırmaya karar verdik. Kemal Derviş’in “2001 Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı” ana hatlarını oluşturuyordu; AKP 2002’de iktidara geldiğinde aynı programı ve yaklaşımı devam ettirdi.

Piyasa büyük toplumsal sorunları çözmez. Bunu bilmek için Marksist iktisatçı olmanıza gerek yok; neoklasik iktisada giriş kitaplarında anlatılan bir şeydir. Eğer dışsallıklar varsa, piyasa bu sorunu çözemez. Dışsallıktan kasıt da şu: kâr zarar hesabına katamayacağınız ya da hesap edemeyeceğiniz zararlar varsa, piyasa bunu çözemez. Deprem işin içine katamayacağınız, fiyatlamayacağınız

Piyasanın fiyatlayamadığı durumları çözme şansının olmadığını bizzat neoklasik iktisadın kendisi de söylüyor. İnşaat odaklı büyüme piyasa odaklı şekilde yürüdüğünde depremde karşı karşıya kaldığımız gibi sorunları çözmüyor. 6 Şubat Depreminde bunu bir kez daha görmüş olduk.

bir durum oluşturuyor. Yanlış anlaşılmasın fiyatlayabildiklerini illa çözer de demiyorum. Ancak piyasanın fiyatlayamadığı durumları çözme şansının olmadığını bizzat neoklasik iktisadın kendisi de söylüyor. İnşaat odaklı büyüme piyasa odaklı şekilde yürüdüğünde depremde karşı karşıya kaldığımız gibi sorunları çözmüyor. 6 Şubat Depreminde bunu bir kez daha görmüş olduk.

Çözüm kamu otoritesini devreye sokup piyasayı kendi haline bırakmamak mıdır? Ö.O.: Türkiye’de konuşurken kamu otoritesi dediğimizde sorunlu bir alana giriyoruz. Teorik olarak konuşalım. Kamu otoritesi olarak birincisi belli kuralları koymanız, ikincisi bunların özerk bir biçimde denetlenmesini sağlamanız, üçüncüsü kaynak dağılımında da öncelikli olarak bu alanı seçmeniz gerekir. Bir ve

ikiyi çözmek nispeten daha kolay; ama üçüncüye gelindiğinde devreye “bunu devlet yapamaz, kaynak dağılımına karışmasın, piyasa yapsın” lafları giriyor. Böyle olunca piyasa yüz yılda bir gerçekleşen büyük depremlerin maliyetini hesaplayacak yeterlilikte olamıyor, böyle bir mekanizması yok. Halbuki sizin kamu otoritesi olarak büyük bir gücünüz var: Vergi koymak ve harcama yapmak. Buradan gelen kaynağı bu çerçevede kullanmak gerekiyor. Teorik olarak bu böyle.

Seçim sonrası kim kazanırsa kazansın yeni bir yönetim dönemi başlamış olacak. Ve önümüzde büyük oranda yıkılmış sekiz kentten yeniden ayağa kaldırılması gibi bir görev var. Nasıl bir ekonomik politika güdülmeli?

Ö.O.: “Felaket kapitalizmi” diye bir kavram var. Naomi Klein, bu kavramı ABD’de New Orleans’ı 2005’te vuran Katrina Kasırgası sonrası tanımlamıştı. Bu türden büyük yıkımlar sermaye için yeni alan açıyor. Ayrıca normal şartlarda olamayacak şeylerin olmasına da imkân veriyor. Deprem sonrası hızla başlayan ihale süreçlerine, inşaat projelerine batığımız zaman, yerleşim yerlerini fay hatlarından uzaklaştırıyoruz bahanesiyle yeni rant alanları oluşturuyorsunuz.

Büyük yıkımlar sermaye için yeni alan açıyor. Ayrıca normal şartlarda olamayacak şeylerin olmasına da imkân veriyor. Deprem sonrası hızla başlayan ihale süreçlerine, inşaat projelerine baktığımız zaman, yerleşim yerlerini fay hatlarından uzaklaştırıyoruz bahanesiyle yeni rant alanları oluşturuyorsunuz. Meraları ve tarım arazilerini sermayenin değerlendirme sürecine katma şansı ortaya çıkıyor. Kapitalist sistem içinde alternatifini düşünemediğiniz müddetçe, her felaket aslında o kapitalist birikim ve rant ilişkilerine hem iktisadi olarak hem de siyasi olarak alan açıyor.

Meraları ve tarım arazilerini sermayenin değerlendirme sürecine katma şansı ortaya çıkıyor. Kapitalist sistem içinde alternatifini düşünemediğiniz müddetçe,

her felaket aslında o kapitalist birikim ve rant ilişkilerine hem iktisadi olarak hem de siyasi olarak alan açıyor. Ortada bir milyon evsiz insan varken, meraya, tarım arazisine beton dökmeyelim, hızlı hareket etmeyelim, plansız ilerlemeyelim gibi itirazlar dinlenmiyor. Tartışma, fikir üretme ortamı ortadan kalkıyor, çünkü acilen çözülmesi gereken bir sorun var. Kenti planlayalım, etütleri yapalım, bir yılda değil de atıyorum üç yılda bitirelim deseniz depremedelerden de destek görmeyeceksiniz. Çünkü barınma insanların en temel ihtiyaçlarından biri, nasıl desteklesinler. Dolayısıyla alternatif ne olabilir diye bir tartışmaya alan bırakmayacak bir hızla gerçekleşecek bu yeniden ayağa kaldırma işi.

Bu noktada hemen sorayım. 14 Mayıs seçimlerinde deprem bölgesinden iktidar partisine beklenenden çok oy çıktığı tartışması vardı. Depremzedelerin iktidara ağırlıklı olarak oy vermesi sizin dediğiniz yere mi geliyor. Yani evlerimizi kim hızla yapar, iktidarda olan yapar. Hatta depremin hemen ardından bir bakanın önündeki kağıda kenti şuraya taşırız, şöyle bir şey yaparız diyerek bir şeyler çiziktirdiğine dair görüntüler çıkmıştı. Diğer tarafta muhalefet önce

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

planlayalım, öyle bir kağıdın üzerine çiziktirerek kent planlanmaz filan diyor.

Ö.O.: Normal şartlar altında bir bakan bir yere gidip, şurayı şöyle burayı böyle yapacağız dedikten sonra o hızda ilerleyemez zaten. Ama o alan açılmış durumda. Seçmen tercihinin gelince... Bahsettiğiniz konuda bir sürü şey tartışılıyor zaten. Seçmen davranışını

tek bir parametreyle açıklamak tabii ki mümkün değil. Yirmi yıllık bir iktidarın yarattığı çeşitli güç ilişkileri, iktisadi ilişkiler, ideolojik bağlılıklar gibi şeyleri göz önünde tuttuğumuz zaman bahsettiğini faktörü bunlardan biri olarak değerlendirebilirim. Etkisi üçtür ya da beştir ölçmek mümkün değil ama gerekçelerden biridir tabii.

Deprem sonrası ekonomiyle ilgili yazdığınız bir makalede uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Moody's'in, deprem sonrası inşaat aktiviteleriyle Türkiye'nin büyümesinin artacağı öngörüsünde bulunduğunu hatırlatıyordunuz. Bu büyüme tahmini ile biraz önce bahsettiğiniz "felaket kapitalizmi" kavramı arasında bir

paralellik var mı?

Ö.O.: Tabii bunu da buraya bağlayabiliriz. Bir felaket oldu ve bu yıkımın bir maliyeti var diye bakıyoruz değil mi? Baktığımız değişken aslında stoklar. Stoklar ortadan kalktı. Bizim büyüme diye ölçtüğümüz ise akım değerleri. Yani her sene üretilen ve bir kısmı biriktirilen şeyler. Siz şimdi enkazı kaldırdığınız zaman, sıfırdan

başlıyorsunuz. Bu inşaat açısından muazzam bir büyüme talebi yaratacak. Deprem ilk safhada üretimi aksattığı için ekonomik yavaşlamaya neden olması bekleniyor, ama bu biter bitmez bir inşaat faaliyeti olacak.

Türkiye'deki inşaat odaklı ekonomi 2010'lu yılların sonlarına doğru

yavaşlamaya başlıyor. Her yere havaalanı, köprü, tünel yaptınız; ama elinizdeki inşaat sermayesi de büyüdü. Doğası gereği sermayenin sürekli büyümesi gerekiyor. O tıkanmaya başlamıştı. Deprem ertesinde görüntülere baktığınız zaman, ilk günlerde yoklardı ama bir süre sonra bu kadar çok iş makinasının bölgeye gitmiş olduğuna

Türkiye'deki inşaat odaklı ekonomi 2010'lu yılların sonlarına doğru yavaşlamaya başlıyor. Her yere havaalanı, köprü, tünel yaptınız; ama elinizdeki inşaat sermayesi de büyüdü. Doğası gereği sermayenin sürekli büyümesi gerekiyor. O tıkanmaya başlamıştı. Depremin ertesinde görüntülere baktığınız zaman, ilk günlerde yoklardı ama bir süre sonra bu kadar çok iş makinasının bölgeye gitmiş olduğuna inanamıyorsunuz. Birikmiş somut sermayeyi o görüntülerde görüyoruz ve bu sermayenin bir yerlerde değerlendirilmesi gerekiyor. Yoksa o kamyonlar, iş makineleri sağda solda kaldığı zaman para kaybediyor.

inanamıyorsunuz. Birikmiş somut sermayeyi o görüntülerde görüyoruz ve bu sermayenin bir yerlerde değerlendirilmesi gerekiyor. Yoksa o kamyonlar, iş makineleri sağda solda kaldığı zaman para kaybediyor. Dolayısıyla bunların değerlendirilebilmesi için size yeni alan açıldı. Hızlı biçimde deprem bölgesine girdiler, işte moloz ihaleleri, yeni hastanenin ihalesi vesaire derken bu birikmiş sermayeyi yeniden döndürebileceğiniz bir olanak ortaya çıktı.

O zaman Kanal İstanbul'un 2010'larda bir "çılgın proje" olarak ortaya atılması, sürekli pompalanması inşaat sektörünün sıkışmış olmasına bir çözüm bulma hamlesi miydi?

Ö.O.: Politik tercih diyoruz ama bu tip tercihleri de elinizdeki sermaye yapısı belirliyor. İnşaat sermayesi başarılı olup büyüdükçe, ki bunu sadece parasal birikim olarak düşünmeyelim, kaldı ki parasal birikimi her zaman farklı sektörlere aktarabilirsiniz, bir de kamyonundan, kepçesine, iş makinesine, yetişmiş elemanına uzanan biriken somut sermaye var. Bir yerden sonra ülke sınırlarına da sığmamaya başlıyor. Rusya'ya, Venezuela'ya gidiyorsunuz mesela. Parasal sermayeyi değerlendirmeniz kolay ama fiziksel olarak biriken sermayeyi kullanmaya devam edeceksiniz ya da derinden daha düşük bir fiyata tasfiye etmek zorundasınız. Klasik kapitalist bir mantık açısından baktığınız zaman böyle.

Dolar 20 TL sınırına dayandı, seçim sonrası zıplaması bekleniyor. Sürekli konuşulan bir ekonomik kriz beklentisi var. Merkez Bankası politika faizini son aylarda sabit tutuyor, ne indirebiliyor ne yükseltebiliyor. Faiz enstrümanını kullanamaz hale geldi. Böylesi bir ekonomik durumda deprem bölgesine yapılacak yatırımlar başarılı olabilecek

mi ya da yatırım yapılabilecek ekonomik bir ortam kalacak mı?

Ö.O.: Yerinde bir soru. Ben Türkiye ekonomisinin, özellikle oldukça öngörülemez bir evreye girdiği kanaatindeyim. İktidar değişsin ya da değişmesin bu politika sürdürülemez. Zaten iktidar da bu politikayı seçime kadar sürecek şekilde dizayn etmiş gibi görünüyor. Önümüzdeki ihtimaller neler: Birincisi sizin paranız değer kaybedecek. Bu çok açık. Sizin döviz ihtiyacınızla, ülkeye giren döviz miktarı arasında ciddi bir fark var. Çok basit bir piyasa mekanizması, yeterli döviziniz yok. Dövizin fiyatı artacak. Şapkadan tavşan çıkacak mı? Yok Suudi Arabistan'dan beş milyar dolar geldi, öbür taraftan üç milyar geldi, yok kur korumalı mevduat diye bir şey çıkardık. Şapkadan çıkarılacak tavşanlar bitmişe benziyor ama belli de olmaz. Ama ne olursa olsun kur yukarıya gidecek, bu kaçınılmaz. Burada para politikasında bir değişiklik olacak mı, sorusu önemli. Muhalefet iktidara gelirse değiştireceğini açıklıyor. İktidarsa devam edeceğiz diyor. Ben sıra dışı bir döviz kaynağı bulmadıkları sürece devam ettirebileceklerini sanmıyorum. Öte yandan faizler de yükselirse... Merkez Bankası'nın politika faizi önemli değil, piyasadaki efektif kredi faizdir belirleyici olan. Şu son sürçte Merkez Bankası'nın politika faiz kararlarının piyasadaki efektif faiz oranlarını etkileme oranının çok sınırlı olduğunu gördük zaten.

Bu iki göstergelyi alalım. Yüksek kur ve yüksek faiz inşaat açısından ne anlama geliyor? Bir, inşaat yüksek oranda krediye dayanan bir sektördür. İki, inşaatın içinde yüksek oranda ithal girdi var. Bu iki yönden zorluyor sektörü. Bu işleri, inşaatları, ihaleleri vesaire alan şirketlere, eğer özel bir borçlanma olanağı tanınmazsa ihtiyaçları olan krediye erişmeleri gittikçe güçleşecek. Bu özel

borçlanma kamu bankaları aracılığıyla, bütçeden transferle filan gibi yollarla yapılabilir tabii. İşte bu yine siyasi bir tercihtir. Ancak inşaat faaliyetleri ciddi anlamda pahalı hale gelecek. Bunun da ne kadarını kamu bütçesini kullanarak sübvansedeceksiniz, ne kadarını sektöre yansıtacaksınız? Bu karar yeniden inşanın hızını etkileyecek, ama bir yandan da belirlenecek fiyatlar üzerinden kimin orada yaşayabileceğini, kimin bu rakamları karşılayamayıp yerinden olacağını da belirleyecek. Mesela iktidar konutları inşa edeceğini ve uzun vadede depremzedelerin peyderpey ödeme yapacağını söylüyor. Kur ve faizdeki artış bu planın uygulanmasını da zorlaştıracaktır. Kur ve faiz meselesinin yanı sıra üçüncü bir değişken olarak iktisadi faaliyette bir yavaşlama olursa, bir resesyona, bir krize yönelirse ekonomi, zaten o zaman o tarafı kurtarmak da kısa vadede çok mümkün olmayacak gibi görünüyor.

Şu an ekonomik krizde değil mi Türkiye?

Ö.O.: Teknik olarak konuşursam, biz iktisatçılar bir krizden bahsettiğimiz zaman birkaç ögeyi sıralarız. Üretimimiz yavaşlar mesela; şu an Türkiye'de bu yok. İstihdamınız azalır. İşsizlik belli bir seviyede var, yüksek ve sabit; yani istihdamda dramatik bir düşüş yok. Bir takım şirketler ve bazen bankalar ödemelerini gerçekleştirmez hale gelirler. Dolayısıyla ya iflasa sürüklenirler ya da varlıklarını satmak yoluyla iflası engellemeye çalışırlar. Bu üç öge şu an yok. Hayat pahalılığı var, doğru... Yoksulluk artıyor, doğru... Gelir ve varlık bölüşümü giderek daha eşitsiz hale geliyor, doğru... Ama şu yaşadığımıza henüz iktisadi bir krizdir diyemeyiz.

Yüksek kur ve yüksek faiz inşaat açısından ne anlama geliyor? Bir, inşaat yüksek oranda krediye dayanan bir sektördür. İki, inşaatın içinde yüksek oranda ithal girdi var. Bu iki yönden zorluyor sektörü. Bu işleri, inşaatları, ihaleleri vesaire alan şirketlere, eğer özel bir borçlanma olanağı tanınmazsa ihtiyaçları olan krediye erişmeleri gittikçe güçleşecek.

Fotoğraf: Hayri Tunç

Peki, biz ne yaşıyoruz birkaç yıldır, bir iktisadi krizin eşliğini mi?

Ö.O.: Krizin eşğinde olduğumuzu söyleyebiliriz. Bugüne dek uygulanan politikaların amacı da zaten krizi ötelemektir. Siyasi nedenlerle, seçim sürecini gözeterek öteleyebildikleri kadar ötelediler. Bir ihtimal dünya konjonktüründe değişiklik olur, bir yerden hakikaten doğalgaz ya da petrol buluruz da krizden kurtuluruz diye bir umutla öteleme durumuydu. Bu noktadan sonra daha fazla öteleyebilmeleri için dış kaynak bulmaları gerekiyor. Ama yüksek miktarda bir dış kaynaktan bahsediyorum. Şimdiye kadar yabancı bankalarla, devletlerle yaptığınız swaplarla filan idare ettiniz. Merkez Bankası'nın elindeki rezervi erittiniz. İthalatınız çok yüksek, oradan da gelen bir döviz açığınız var. Dış borç ödemelerinden gelen bir döviz açığınız var. Aynı zamanda yurt içindeki yerleşiklerin bir kısmı varlıklarını yurt

Krizin eşğinde olduğumuzu söyleyebiliriz. Bugüne dek uygulanan politikaların amacı da zaten krizi ötelemektir. Siyasi nedenlerle, seçim sürecini gözeterek öteleyebildikleri kadar ötelediler. Bir ihtimal dünya konjonktüründe değişiklik olur, bir yerden hakikaten doğalgaz ya da petrol buluruz da krizden kurtuluruz diye bir umutla öteleme durumuydu. Bu noktadan sonra daha fazla öteleyebilmeleri için dış kaynak bulmaları gerekiyor.

dışına çıkartmak istediğinde döviz ihtiyacı duyuyor. Bunların hepsini karşılayacak döviz girişine ihtiyacınız var. İhracat sınırlı kalıyor; yaz aylarında turizm ile bir döviz girişi olacak tamam ama o da yetmiyor. Sonuçta bu açığınızı kapatmanız için birilerinin size döviz vermesi gerekiyor. Verirler mi... verirler ama çok yüksek faizle veriyorlar. Ötelemekten kastım o. Yüksek faizle döviz alırsınız ama ödeme zamanı geldiğinde artı döviz cinsinde yüzde on faiz ödemeniz gerekecek. Bu arada ödeme zamanına kadar o döviz yaratılabiliriz

gerekiyor, ama yaratamıyorsunuz. İthalat ihracat dengesizliği değişmediği sürece aldığınız borcu ve faizi ödeyecek döviz biriktiremeyeceksiniz. Yine bir öteleme bu. Öteleme ile maliyeti artırıyor sunuz aslında.

Başta dönelim bu ekonomik ve siyasi koşullarda deprem bölgesinin yeniden inşası için ne diyebilirsiniz?

Ö.O.: Nihayetinde uzun vadede yerelden planlanması gereken bir inşa süreci var. Ancak politik ve ekonomik çerçeveye buna izin vermeyecek gibi görünüyor. ☹️

KIZILAY: İNSANCILLIĞIN, TARAFSIZLIĞIN VE BARIŞIN SİMGESİ Mİ?

Yaşanan deprem sonrası devlet kurumları geç ve yetersiz müdahalede bulunmakla eleştirilirken, kamuoyunda en çok tepki çeken kurumların başında Kızılay yer aldı. Aslen bir dernek statüsünde olmakla birlikte 1935'ten bu yana devletin resmi yardım kuruluşu niteliğini taşıyan Kızılay, tam da ihtiyaç olunan anda, işlevini yerine getirmedi. Cafer Solgun, bu sıcak günlerde yaşanan gelişmeleri derlediği yazısında Kızılay'ın temel ilke ve işlevleri ile pratikteki işleyişi arasındaki makası tartışıyor.

Kızılay'ın resmi web sitesinde kurumun misyonu, "İyiliğin gücüyle insanın ve toplumun onurunu korumak, dirençliliğini arttırmak ve ıstıرابını dindirmek için çalışmak" şeklinde tanımlanıyor. Vizyonu için de "Herkes için esenlik ve güvenli yaşam" deniyor. Uluslararası Kızılay ve Kızılaç Topluluğu'nun temel ilkelerini paylaştığını deklare eden Kızılay'ın amacı ise şöyle ifade edilmiş:

"Kızılay'ın amacı, her nerede görülür ise, hiçbir ayırım yapmaksızın insanın acısını önlemeye veya hafifletmeye çalışmak, insanın hayatını ve sağlığını korumak, onun kişiliğine saygı gösterilmesini sağlamak ve insanlar arasındaki karşılıklı anlayışı, dostluğu saygıyı, işbirliğini ve sürekli barışı getirmeye uğraşmaktır. Kızılay ihtiyaç anında dayanışmanın, ıstıراب anında eşitliğin, savaşın en kızgın anında insancılığın, tarafsızlığın ve barışın simgesidir."

Kızılay'ın paylaştığı Uluslararası Kızılay-Kızılaç Topluluğu'nun temel ilkeleri ise şunlar: İnsanlık, ayırım gözetmemek, tarafsızlık, bağımsızlık, hayır kurumu

niteliği, birlik ve evrensellik. Yani Kızılay, kendisiyle aynı misyona sahip diğer Kızılay ve Kızılaç kurumları gibi bir hayır kurumu. Bu, misyon, vizyon ve amaç tanımlarında da vurgulandığı üzere deprem gibi afet durumlarında herhangi bir ayırım gözetmeksizin zor durumdaki insanlara yardım çalışmalarını yürüttüğünü ifade ediyor. Sadece yurt içinde değil, Kızılay ve Kızılaç kurumları afet zamanlarında ihtiyaç halinde felakete uğrayan ülkelerin yardımına da koşuyorlar. Çalışmalarını ayırım gözetmeden yürüten hayır kurumları olmaları da doğal olarak bunu gerektirir.

Deprem, bildiği üzere yer kabuğunda biriken enerjinin beklenmedik bir anda açığa çıkması sonucu meydana gelen sismik dalgaların neden olduğu sarsıntılar oluyor. Yol açtığı sonuçlar son derece yıkıcı olabilen doğal afetlerin başında geliyor. Depremin yıkıcı özelliği aslında deprem fay hatları üzerinde yapılaşma, depreme dayanıksız binalar ve deprem anında ve sonrasında alınması gereken önlemlerle ilgili sorumsuz, vurdumduymaz anlayış ve pratikler olarak sıralanabilecek insan faaliyetleriyle

doğrudan ilgili. Uzmanların "deprem değil çürük binalar öldürür" şeklindeki klişe tespiti, bu anlamda bir gerçeği ifade ediyor.

Kızılay depreme önceden hazırlıklı olmalı

Deprem meydana geldiğinde arama-kurtarma çalışmaları ve beraberinde depremde yurttaşların hayati ihtiyaçlarının karşılanması öncelikli bir önem ifade eder. Türkiye bir deprem ülkesi olduğu için doğal olarak Kızılay'ın her an yaşanabilecek bir deprem

felaketine önceden hazırlıklı olması beklenir. Depremzedelerin beslenme, temizlik, barınma, tıbbi gereçler ve sağlık gereksinimleri gibi ihtiyaçlarının acilen karşılanması, önceden hazırlıklı ve organize olmakla mümkün olur. Bu nedenle de gözler elbette ki Kızılay'ı arar.

Arama-kurtarma ve beraberinde depremzedelerin hayati ihtiyaçlarının zamanında karşılanması, yaşanan felaketin özellikle can kaybı konusunda olumsuz sonuçlarını asgariye indirme imkân ve şansı anlamına gelir. Felaketten sağ

Türkiye bir deprem ülkesi olduğu için doğal olarak Kızılay'ın her an yaşanabilecek bir deprem felaketine önceden hazırlıklı olması beklenir. Depremzedelerin beslenme, temizlik, barınma, tıbbi gereçler ve sağlık gereksinimleri gibi ihtiyaçlarının acilen karşılanması, önceden hazırlıklı ve organize olmakla mümkün olur. Bu nedenle de gözler elbette ki Kızılay'ı arar.

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

kurtulanlar için diğer sağlık hizmetlerinin yanı sıra psiko-sosyal destek çalışmaları yürütülmesi de kuşkusuz Kızılay'ın öncülük etmesi gereken çalışmalar arasında yer alır.

Kızılay ve Kızıllaç kurumları için önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus da, bunların siyasetler üstü kurumlar olmasıdır. Bu, bu kuruluşların olmazsa olmaz önemdeki en temel özelliğidir denilebilir. Kızılay ve Kızıllaç sembolleri

savaş hallerinde bütün taraflar açısından tarafsızlık ve dokunulmazlık sembolleri olarak kabul edilir.

Bu kurumların çalışmalarının maddi ve manevi anlamda dayanağı ise, bilindiği üzere aynı ve nakdi nitelikteki bağışlardır. Kan bağışlarının öncelikli adresi de Kızılay'dır. İnsanlar gerekli hallerde kullanılmak üzere Kızılay'a para bağışında bulunurlar. Kan merkezlerinde

kan bağışında bulunurlar. Gıda, yiyecek, giyecek bağışında bulunurlar. Adı üzerinde, bunlar "bağıştr" ve Kızılay'ın gerekli hallerde ihtiyaç sahiplerinin yardımına koşmaya hazırlıklı olmasını sağlamak içindir. İnsanlık halidir ve belki o "ihtiyaç sahibi" bir gün siz olabilirsiniz duyarlılığıdır.

Bir hayır kurumunun bağış olarak topladığı, elde ettiği değerler konusunda

tamamen açık, şeffaf, her an hesap verebilir bir konumda olması gereği vardır. Bu gereklilik sadece yasa, tüzük veya mevzuatın gereği değil, aynı zamanda misyonu nedeniyle ahlaki bir sorumluluğun gereğidir. Bu şu demektir: Örneğin ihtiyaç sahiplerine zamanında ulaştırmak sorumluluğu taşıdığı elinde bulundurduğu depremzede çadırlarını şu veya bu kuruma ya da şahıslara ticari bir saikle satamaz.

Kızılay ve Kızıllaç kurumları için önemle belirtilmesi gereken bir diğer husus da, bunların siyasetler üstü kurumlar olmasıdır. Bu, bu kuruluşların olmazsa olmaz önemdeki en temel özelliğidir denilebilir. Kızılay ve Kızıllaç sembolleri savaş hallerinde bütün taraflar açısından tarafsızlık ve dokunulmazlık sembolleri olarak kabul edilir.

Hilal-i Ahmer'den günümüze

Türk Kızılayı'nın evveliyatı, Osmanlı döneminde 1868 yılında kurulan Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne dayandırılır. Bu cemiyet, Osmanlı Devletinin girdiği savaşlarda yaralanan askerlerine ve savaştan zarar gören sivilere yardımcı olmak amacıyla kurulmuştu. Cumhuriyet döneminde Cenevre Sözleşmesinin kabulünün ardından adı Türk Kızılayı olarak değiştirildi ve cemiyet 1935 yılında devletin resmi yardım kuruluşu haline geldi.

Kızılay'ın eleştiri ve tepkilerle birlikte günümüzdeki durumunu doğru anlamak için, kurumun örnek olarak 1939 Erzincan, 1966 Varto depremlerinde verdiği sınava hatırlamak yararlı olabilir. 27 Aralık 1939'da Erzincan'da 7,9 büyüklüğünde meydana gelen depremde, 32 bin 968 vatandaş hayatını kaybetti, 100 bin kişi yaralandı, on binlerce bina yerle bir oldu. Kış koşulları, arama-kurtarma çalışmaları ile sağ kurtulan vatandaşların durumunu daha da zorlaştıran bir etkiye neden oldu.

Erzincan depremi, Kızılay'ın cumhuriyet dönemindeki ilk ciddi sınavıydı. Kızılay'ın o dönemde olası bir felakete önceden hazırlıklı olmak için Trabzon, Samsun, Erzurum, Sivas ve Malatya'da depoları vardı. Kış ve ulaşım güçlüklerine karşın depremin ilk gününde deprem bölgesine Kızılay çadırları ve battaniyeleri ulaştırılmış, 27 Aralık 1939 günü akşam saatlerinde Erzurum ve Sivas'tan "imdat trenleri" harekete geçmişti.¹ Erzincan depremi Kızılay'ın ne denli hayati önemde bir kurum olduğunu acı bir tecrübeyle ortaya koymuştu. Nitekim izleyen günlerde ulusal çapta bir yardım ve bağış kampanyası düzenlendi, çok sayıda vatandaş Kızılay şubelerine para, yiyecek, giyecek bağışında bulundu.

İlki 7 Mart 1966'da, ikincisi 19 Ağustos 1966'da olmak üzere Muş'un Varto ilçesinde şiddetli depremler meydana

geldi. İlki 5,6 büyüklüğünde olan depremde 14 kişi hayatını kaybederken, ikinci depremin büyüklüğü 6,9 idi ve 2394 kişi ölmüş, 1489 kişi de yaralanmıştı. Varto'daki bütün yapılar bu depremde enkaza dönmüştü. Depremden bir gün sonra, 20 Ağustos 1966 tarihli Ulus gazetesinde şu haber yayımlandı:

"Sarsıntı bölgelerindeki hasar tespiti ve gerekli yardım organizasyonu amacıyla Türkiye Kızılay Derneği'nden bir ekip acilen deprem bölgelerine gönderilmiştir. Türk Kızılayı, bölgedeki vatandaşlara acele ulaştırmak kaydıyla bölge depolarından 1.300 battaniye, 1.300 çadır, 100 çuval bulgur, 250 çuval bulgur ezmesi, 270 çuval un, 100 teneke yağ acil yardım olarak göndermiştir."²

Dönemin gazetelerinde Kızılay ile özdeşleşen çadırların fotoğrafları vardı. Yiyecek, içecek ve çadırlarıyla Kızılay bir günde deprem bölgesine ulaşabilmişti.

17 Ağustos Marmara Depremi

İzmit-Gölcük merkezli 17 Ağustos 1999 Marmara Depremi, Türkiye'nin yakın tarihindeki en sarsıcı depremlerden biri. Marmara Bölgesini tamamen etkilediği gibi Ankara ve İzmir'e kadar geniş bir bölgede de hissedildi. 2010 yılında yayınlanan TBMM Araştırma Komisyonu Raporuna göre bu depremde 18.373 kişi öldü, 48 bin 901 kişi yaralandı ve binlerce bina yerle bir oldu. 16 milyon kişi değişik düzeylerde depremden etkilendi...

17 Ağustos Depremi büyük bir toplumsal dayanışma potansiyeline sahip olduğumuzu ortaya çıkardı. Ciddi bir dayanışma örgütlenmesi arama-kurtarma çalışmalarının yanı sıra depremzedelerin yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli ve örnek bir rol oynadı. Ne var ki Kızılay'ın bu çapta bir felakete hazırlıklı olmadığı, depremin ortaya çıkardığı bir gerçek oldu.

Depremi zamanını önceden bilmek veya depremin gerçekleşmesini önlemek mümkün değil. Ama depremin bu denli canımızı yakması “kader” de değil. İşte bunu önlemek mümkün ve elimizde.

Kızılay'ın depreme yönelik gerekli düzeyde hazırlığı yoktu. Acil durum planlamasında ciddi eksiklikler vardı. Arama kurtarma ve yardım çalışmalarını hızlı ve etkin biçimde yürütemedi. Önemli ölçüde lojistik sorunlar, eksiklikler yaşandı. Deprem sonrası farklı kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının yardım çalışmalarını etkin biçimde koordine edemedi. Bunun yanında bir hayır kurumu olarak Kızılay'ın bu niteliği itibarıyla son derece şeffaf bir kurum olması gerekirken, yardım dağıtım, kaynak yönetimi gibi konularda hesap verebilir bir şeffaflık anlayışına sahip olmadığı da ortaya çıkmıştı.³

Kızılay ve AFAD

AFAD (Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı), 1999 Marmara Depreminin ortaya çıkardığı afetlere hazırlık ve acil müdahale ve koordinasyon eksiklikleri sorunlarını gidermek amacıyla 2009 yılında kuruldu. Afetlerle ilgili İçişleri Bakanlığına bağlı Sivil Savunma Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığına bağlı Afet İşleri Genel Müdürlüğü ve Başbakanlık'a bağlı Türkiye Acil Durum Yönetimi Genel Müdürlüğü kapatılarak bunların görevlerini yerine getirmek üzere Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı kuruldu,

AFAD'ın kuruluşuyla birlikte Kızılay'ın afet olaylarıyla ilgili görev tanımı esas olarak "beslenme" ve barınma sorunlarında ise "yardımcı" rolü ile sınırlandırıldı. Bu "konumlandırma" konuyla ilgili bazı uzmanlar tarafından doğru bulunmuyor, Kızılay'ın adeta sadece yardım toplayan bir kuruluş haline getirilmesi nedeniyle eleştiriliyor.

depremlerle ilgili kurumların yetki ve sorumlulukları tek çatı altında birleştirildi. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ilgili yapılan düzenlemeler kapsamında, 15 Temmuz 2018 tarihinde yayınlanan 4 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı İçişleri Bakanlığına bağlandı.

AFAD, afet öncesi hazırlık, afet sırasında müdahale ve acil durum yönetimi konularında çalışmalar yapmak ve bu alanda planlamaları, koordinasyonu ve iş birliklerini yönetmek gibi yükümlülüklerinin yanı sıra, toplumu afetlere karşı bilinçlendirmek, eğitim ve farkındalık çalışmaları düzenlemek gibi faaliyetler de yürütmektedir.

AFAD'ın kuruluşuyla birlikte Kızılay'ın afet olaylarıyla ilgili görev tanımı esas olarak

"beslenme" ve barınma sorunlarında ise "yardımcı" rolü ile sınırlandırıldı. Bu görev tanımlaması AFAD mevzuatıyla da uyumlu. Nitekim AFAD mevzuatında beslenme hizmetleri için Kızılay işaret ediliyor. Bu "konumlandırma" konuyla ilgili bazı uzmanlar tarafından doğru bulunmuyor, Kızılay'ın adeta sadece yardım toplayan bir kuruluş haline getirilmesi nedeniyle eleştiriliyor.⁴

Kızılay Holding!

Adı, "hayır", "iyilik", "sağlık", "yardım" kavramlarıyla birlikte anılan, konumu ve misyonu "siyasetler üstü" olarak tanımlanan Kızılay, son yıllarda meydana gelen depremlerde zor durumdaki yurttaşların imdadına yetişen bir kurum olarak değil, deyim yerindeyse skandallarla gündeme geldi.

24 Ocak 2020 tarihinde Elazığ merkezli olarak gerçekleşen 6,7 büyüklüğündeki depremde, insanlar can telaşındayken yurttaşların cep telefonlarına Kızılay'dan yollanan SMS'ler geldi, peşi sıra tweetler atıldı. Mesajda vatandaşlardan Kızılay'a para bağışında bulunmaları isteniyordu.

Elazığ'da şiddetli bir deprem olmuş, ölümler olduğu söyleniyor, orada bir can pazarı var, sarsıntılar sürüyor, insanlar korku, merak ve endişe içinde. "Kızılay'a bağışta bulunun" çağrısı yapacak zaman o zaman mıdır? İnsanlara o anlarda, o günlerde yapmanız gereken açıklama; ne yaptığınız, görev ve sorumluluğunuzu nasıl yerine getirdiğiniz olabilir ancak. Nitekim tepkiler üzerine dönemin Kızılay Başkanı Kerem Kınık o paylaşımını silmek durumunda kaldı.

Aynı günlerde bu kez Kızılay'ın Ensar Vakfı'na yüklü bir bağışta bulunduğu (yaklaşık sekiz milyon dolar) haberi gündeme geldi.

Haber olağan dışıydı; bağış toplayan bir kurum bir başka kuruma bağış yapmıştı! Hem de sekiz milyon dolarlık bir bağış. Haber doğru muydu değil miydi diye merak edilirken, Kızılay Başkanı Kerem Kınık haberi doğruladı. Hem de literatüre

"vergi kaçırmak başka, vergiden kaçınmak başka" gibi bir "katkıda" bulunarak.

Bağışı yapan Başkent Gaz isimli Torunlar Holding bünyesindeki bir şirket. Şirketin patronlarından Mehmet Torun'un açıklaması da en az Kerem Kınık'ın açıklaması kadar ilginçti: "Madem yanlış, Kızılay kabul etmeseydi." Torunlar Holding, malum, Ensar Vakfı kurucularından ve Cumhurbaşkanı ve AKP Genel Başkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın imam hatipten arkadaşı Aziz Torun'un patronu olduğu bir sermaye grubu. Enerji, gayrimenkul, gıda alanlarında faaliyet gösteriyor. Belli ki

Ensar Vakfı ile "derin" bir gönül bağları var. Bağışlarını Kızılay üzerinden yapmalarını Mehmet Torun, "Bu bağışın şerefiyesinin Kızılay'a kalmasını istediğimiz için" diyerek gerekçelendirmiş. Peki bu "şerefiye" konusu olan bağış nereye harcanacakmış? TÜRGEV'in New York'taki yurduna.⁵

Bir hayır kurumunun çeşitli sermaye gruplarının "vergi kaçırma" veyahut "vergiden kaçınma" işlerine "aracılık" etmesi normal olabilir mi? Kızılay Başkanı bu yöndeki eleştirilere, istifa çağrılarına aldırmış etmedi. 6 Şubat günü Maraş merkezli yeni bir felaket yaşanana kadar.

Kızılay'ın şirketleri

- Kızılay Yatırım Holding A.Ş.
- Kızılay İçecek Sanayi ve Ticaret A.Ş.
- Kızılay Gayrimenkul ve Girişim Sermayesi Portföy Yönetimi A.Ş.
- Kızılay Sağlık A.Ş.
- Kızılay Kültür ve Sanat Ticaret A.Ş.
- Kızılay Çadır ve Tekstil A.Ş.
- Kızılay Sistem Yapı A.Ş.
- Kızılay Bakım A.Ş.
- Kızılay Lojistik A.Ş.
- Kızılay Ar-ge ve Bilgi Teknolojileri Ticaret A.Ş.
- Kızılay Biyomedikal Ürünler Ticaret A.Ş.

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

Fotoğraf: Mert Can

Depremzedelere çadır kurması gereken kurum çadır satıyor, depremzedelerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü aynı kurum, gıda maddeleri satıyor ve eleştirilere, tepkilere cevap veren kurumun başkanı, “Büyütülecek bir şey yok” diyor.

“Çadır satmak büyütülecek bir hadise değil” mi?

6 Şubat 2023 günü Maraş merkezli şiddetli bir deprem meydana geldi. Deprem büyüklüğü 7,7 idi ve dokuz saat sonrasında da 7,6 büyüklüğünde bir deprem daha meydana geldi. Bölgedeki on bir şehir depremden doğrudan etkilendi, elli bini aşkın vatandaş hayatını kaybetti, binlercesi yaralandı. Çok sayıda yerleşim birimi yerle bir oldu. Deprem ağır bilançosunu daha da ağırlaştırırsa, AFAD ve Kızılay’ın müdahalede çok geç kalmasıydı. Binlerce insan soğuk kış şartlarının hüküm sürdüğü bölgede enkaz altında “imdat” feryatlarıyla sesini duyurmaya çalışırken, depremden sağ kurtulanlar

da “donarak öleceğiz” çığlıklarıyla acil yiyecek ve çadır ihtiyaçlarını duyurmak için çırpınıyorlardı.

O günlerde medya tabiriyle gündeme şok bir haber düştü: İhtiyaç halinde depremzedelere ulaştırmak için çadır üreten bir şirketi ve depolarında çadırları olan Kızılay, deprem bölgesine ilk ulaşan sivil toplum kuruluşlarından olan AHBAP’a 46 milyon TL bedelini tahsil ederek çadır satmıştı. Haberi duyuran gazeteci Murat Ağirel’di ve Kızılay da haberi doğrulayan bir açıklama yapmıştı.⁶ Kızılay açıklamasında “Maliyetine sattık” denirken Kızılay Başkanı Kerem Kınık’a göre ise bu “büyütülecek bir hadise değil” idi.⁷

AHBAP Kızılay’dan 46 milyon TL karşılığı 2050 adet çadır satın almış, yanı sıra kuru fasulye, barbunya gibi gıda maddeleri de satın almıştı.⁸ Depremzedelere çadır kurması gereken kurum çadır satıyor, aynı şekilde depremzedelerin beslenme ihtiyaçlarını karşılamakla yükümlü kurum, gıda maddeleri satıyordu.

Kızılay Başkanı Kerem Kınık eleştiri ve tepkilere mizahi cevaplar veriyor bir kez daha gündeme gelen istifaya çağrılarını alaya alan paylaşımlarda bulunuyordu. Ne zaman ki iktidar partisi sözcülerinden de eleştiriler gelmeye başladı ve son olarak Cumhurbaşkanı Erdoğan da kendisini istifaya davet etti, Kınık 14 Mayıs seçimlerinden iki gün önce istifa

ettiğini açıkladı.⁹

Deprem günlerinde elindeki çadırları depremzedelere ulaştırmak yerine satmak çabasındaki Kızılay’ın, yurtdışından yollanan çadır ve battaniyeleri ne yaptığı da gündeme gelen sorulardan biriydi. Kızılay’ın nasıl krizden rant devşiren bir kurum haline geldiğini yazı ve haberleriyle gündeme taşıyan gazetecilerden Murat Ağirel, Çin’den depremzedeler için yollanan yirmi bin adet çadırın depremzedelere dağıtılıp dağıtılmadığını ve 3,5 milyon Avroluk battaniye parasının akıbetini sormuş, Kızılay’dan tatmin edici bir yanıt alamamıştı.¹⁰

Sonuç

Türkiye bir deprem ülkesi. Bu gerçeği birbirimize ne kadar hatırlatsak, azdır. Kuşkusuz bu gerçeği bilmenin, hatırdaki tutmanın ve her fırsatta birbirimize hatırlatmamızın nedeni ve gereği, depreme önceden hazırlıklı olmak mecburiyetinden ötürüdür.

Deprem zamanını önceden bilmek veya depremin gerçekleşmesini önlemek mümkün değil. Ama depremin bu denli canımızı yakması “kader” de değil. İşte bunu önlemek mümkün ve elimizde. Bunun için de belki öncelikle Kızılay, AFAD gibi kurumların görev ve sorumluluklarını gereğince yerine getirmeleri için ne yapmak gerektiği sorusuna objektif, gerçekçi ve cesur yanıtlar bulmamız gerek...

SÖYLEŞİ » Tülin Kesiktaş Teoman ve Beritan Onuk

» Beyhan Sunal

Toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifinden afetler ve kadın dayanışması

Afetler hayatı herkes için altüst ediyor olsa da ortaya çıkan sorunlar eşit dağılmıyor. Kadınlar hem afet esnasında hem de sonrasında çok boyutlu sorunlarla boğuşmak zorunda kalıyorlar. Öte yandan, 6 Şubat Depremi ile gördük ki, Türkiye kadın hareketi dayanışma ağlarının başını çekiyor. Depremi toplumsal cinsiyet perspektifinden ele aldığımız bu söyleşide Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği genel merkezi ikinci başkanı ve Eşitlik için Kadın Platformu gönüllüsü Tülin Kesiktaş Teoman ve de Mimoza Kadın Derneği yönetim kurulu üyesi psikolog Beritan Onuk’la bir araya geldik.

Depremi ilk günlerinde can kurtarmak önemli oluyor ama sonrasında soğukla, açlıkla mücadele, barınma sorunları ya da kadınlar için daha özel ihtiyaçlar öne çıkıyor. Bunları biraz detaylandırsak. İhtiyaçlar zamanla nasıl çeşitlendi ve de bunlara karşı neler yapıldı?

Tülin Kesiktaş Teoman: Depremi olduğu ilk anlardan itibaren Hatay’da o kaosu yaşayanlardı. Oldukça yoğun bir tempoydu, her yer çok karanlık, çok ıssızdı. İskenderun’da alev alev yanan bir yer vardı. Çok ürkütücü bir tabloydu. Tabii şehrin içine gelince tablo daha da kötüleşti. Yardım çığlıkları geliyor ve hiçbir şekilde destek alamıyorsunuz. Hem karanlık, hem kimse yok. Oradan oraya koşturuyorsunuz insanlara yardımcı olmak için ama mümkün değil o karanlıkta. Neredeyse bütün apartmanlar yıkılmıştı. O kadar büyük bir kaos vardı ki... Sonrasında da iki gün o panik ve ne yapacağını bilememe hâli sürdü. Herkes yakınlarını kurtarmak için çaba harcıyordu. Zaten duygularınız o kadar donuyor ki, ne olduğunu anlayamıyorsunuz. Sanki bir korku filminin içinde yaşıyor muyuz gibi geldi ilk başta. İki gün sonra, durumun vahameti yavaş yavaş ortaya çıkınca insanlar Hatay’a yöneldiler. Tabii bu süre içerisinde müthiş bir koordinasyonsuzluk, çaresizlik, ne yapacağını bilememe ve kaos vardı şehirde. İki gün sonra AFAD ve benzeri yardım kuruluşları buraya gelmeye başladı... Belen yolunda

Ben yıllardır kadın çalışmalarının içindeyim, on sekiz yaşımdan beri sivil toplum örgütleri ve kadın hakları için çalışıyorum, biz hiç bilmeden sivil, feminist bir dayanışma oluşturmuşuz. Bu feminist dayanışma ağı ve müthiş bir iletişim becerisiyle... Ben bu kadar organize olduğumuzu bilmiyordum.

trafik oldukça kötüydü, hasarlıydı. Oradan gelenler çok uzun kuyruklar oluşturuyorlardı. Diğer taraftan evi yıkılıp da enkaz altında kalmamış olanlar da şehri terk etmek için uzun kuyruklar oluşturmuşlardı.

Üçüncü günün sonunda AFAD ekipleri geldi, çok kalabalıklardı fakat enkazların yanında oturuyorlardı. Çaresiz bir şekilde soruyoruz niye oturuyorsunuz diye çünkü alet yok, vinç yok, hiçbir şey yok. Öyle olunca da tabii öfkeleniyorsunuz. Dakikalar, saatler, anlar bu kadar kritikken nasıl bu kadar boş gelebilirsiniz diye de sürekli sorguluyorsunuz. Benim gördüğüm, ilk Adana Barosu geldi seksen avukatla birlikte. Ne buldularsa getirmişlerdi yardım olarak, demir kesme makası ve balyoz getirmişlerdi. Onlar şehre daldılar. Üç gün boyunca o gençler hiç uyumadan köylerin içinde, kime nasıl ulaşırız diye çırpındılar ve ellerinden geleni yapmaya çalıştılar. Sonra yavaş yavaş AFAD’den aletler gelmeye başladı. Binalar yıkıldığı, yollar kapandığı için iş makineleri giremiyor tabii, o büyük bir çaresizlikti.

Sonunda şehre akın akın yardım kuruluşları gelmeye başladı. Yabancı yardım kuruluşları da geldi enkaz kaldırma ve insan kurtarma çalışmalarına fakat yabancı dil bilen, şehrin imarını, binaların konumunu bilen insanlar onların sorularına karşılık veremedikleri, tercüme edemedikleri için onlar da ne yapacaklarını bilemez haldeydiler. Onlar daha farklı bir teknikle çalışıyor, bizimkiler daha hoyrat çalışıyorlar. Öyle olunca da aradaki koordinasyonsuzluk yabancıları kızdırmaya başladı. Burada şunu söylemek istiyorum; madenciler olağanüstü bir çaba harcadılar. Onlar geldikten sonra kurtarma çalışmaları çok daha hızlandı çünkü onlar hem tekniği biliyorlar hem de gerçekten bu işte uzmanlar. Bu arada hava çok soğuk, yağmurlu.

Ben şunu anladım; toplumsal dayanışma kazandı. Bu depremin en başarılı tarafı toplumsal dayanışmaydı. Bir de şunu söylemek istiyorum; ben yıllardır kadın çalışmalarının içindeyim, on sekiz yaşımdan beri sivil toplum örgütleri ve kadın hakları için çalışıyorum, biz hiç bilmeden sivil, feminist bir dayanışma

¹ 28 Aralık 1939, Akşam gazetesi.

² 20 Ağustos 1966, Ulus gazetesi.

³ Dönemin gazetelerinde, günlerce dönemin Kızılay Başkanı Kemal Demir ve Kızılay yöneticilerinin Kızılay bütçesini nasıl keyfi biçimde ve ihtiyaç olmayan alanlarda harcadıklarına yönelik yayınlar yapıldı. Kemal Demir yirmi yıl başında bulunduğu Kızılay’dan 1999 yılında hakkında çıkan yolsuzluk haberleri nedeniyle ayrıldı, görevi kötüye kullanmak suçlamasıyla yargılandı. 2010 yılında 89 yaşında hayatını kaybetti.

⁴ Konuyla ilgili haberlerden biri: <https://artigercek.com/guncel/deprem-sonrasi-tartisilan-iki-kurum-afadin-ozekli-izilayin-yetkisi-yok-239254h>

⁵ Konuyla ilgili haber: <https://www.birgun.net/haber/kizilay-baskani-ndan-8-milyon-dolarlik-bagis-aciklamasi-vergi-kacirmak-baska-vergiden-kacinmak-baska-285948>

⁶ Konuyla ilgili haberlerden biri burada: <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/deprem-telasinda-kizilay-ahbapa-cadir-satti-2055423>

⁷ Konuyla ilgili haber: <https://www.evrensel.net/haber/483596/kizilay-baskani-kerem-kinik-cadir-satisi-icin-buyutulecek-bir-hadise-degil-dedi>

⁸ Konuyla ilgili haber: <https://tr.euronews.com/2023/02/26/ahbap-depremzedeler-icin-kizilaydan-cadir-satin-aldigini-dogruladi>

⁹ Kerem Kınık’ın istifaya etmesine karşın Kızılay şirketlerindeki “yönetim kurulu başkanı” sıfatını halen koruduğuna ilişkin haberler çıktıysa da Kızılay’dan yapılan açıklamada Kınık’ın Kızılay başkanlığından istifasıyla şirketlerdeki görevlerinin de son bulunduğu açıklandı.

¹⁰ Murat Ağirel’in söz konusu yazısı: <https://www.cumhuriyet.com.tr/yazarlar/murat-agirel/kizilay-ve-kizilay-35-milyon-avroluk-battaniye-parasini-inkar-etti-ama-iste-o-belge-2059559>

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

Kadınlara dair olan ne varsa, biz bunların gelmediğini fark ettik. İnsanlar tümüyle, esas ihtiyaç dedikleri yiyecek vs. gibi şeylere yönelmişlerdi, oysa esas ihtiyaçlar içerisinde hijyen malzemeleri, iç çamaşır, kadınlara ve çocuklara dair ürünler ve bebek maması gibi bir sürü şey vardır.

oluşturmuşuz. Bu feminist dayanışma ağı ve müthiş bir iletişim becerisiyle... Ben bu kadar organize olduğumuzu bilmiyordum. Fransa'dan Ezel Hanım, Bodrum'dan Zeynep Hanım, Bulgaristan'dan Yeşer Hanım, biz bunları hiç tanımıyoruz. Çok acil ihtiyaçları hemen bize ulaştırdılar. Yaklaşık ben altmış ya da yüz tır diyebilirim, yardım ulaştırdım Hatay'a. Bu kadar hızlı organize olmamızın nedeni, örgütlü olmamız, sivil toplum örgütlerinde olmamızdır.

Bir süre sonra tabii insanların en önemli ihtiyacı barınma oldu. Hâlâ barınma sorunu çözüldü diyemeyiz. Bugün bile konteyner, çadır ihtiyacı olan kadınlar, insanlar bize ulaşıyor. Temel gıda maddeleri ve çadır ihtiyacı vardı ve o dönem çadıra ulaşmak imkânsıza yakındı. Herkes AFAD'a yönlendiriyor ama AFAD'ın durumu da malum. Öyle olunca da bu

sefer insanlar çaresizlik içinde bireylerden talep etmeye başladılar. Biz de nereye, kime, nasıl ulaşabiliyorsak yardımcı olmaya çalıştık.

Bir kadının ihtiyacı ne olabilir? İnanır mısınız, iç çamaşır. On, on beş gün hiç duş almamışsınız, hatta daha bile fazla çünkü şehirde elektrik yok, su yok, hiçbir şey yok ve hava soğuk, inanılmaz zor şartlar altında yaşamaya çalışıyordu insanlar. Hijyenik pet, külot, iç çamaşır, kadınlara dair olan ne varsa, biz bunların gelmediğini fark ettik. İnsanlar tümüyle, esas ihtiyaç dedikleri yiyecek vs. gibi şeylere yönelmişlerdi, oysa esas ihtiyaçlar içerisinde hijyen malzemeleri, iç çamaşır, kadınlara ve çocuklara dair ürünler ve bebek maması gibi bir sürü şey vardır. Sonra bunları talep etmeye başladık ve listeler oluşmaya başladı. Bu arada şunu söylemeden geçemeyeceğim; biz kadınlar evet çok iyi organize olmaya çalıştık ama onun dışında gençler de muhteşemdi. Toplum Gönüllüleri'nden, gençlerden müthiş bir yardım ordusu oluştu diyebilirim. Tırlar bize geliyor, biz bunları Toplum Gönüllüleri'nin gençleriyle ya da bağımsız olan gençlerle köylere dağıttık. Gençlerin bu kadar duyarlı, bu kadar organize olduğunu açıkçası tahmin etmiyordum. Hep Z kuşağından şikâyet ediyorlar ya, Z kuşağı ve onun bir üstü kuşak gerçekten çok duyarlıymış ve son derece de planlı çalışıyorlarmış. Bizim kuşaktan bir avantajları, plan, program

yaparak adım atmaları; öyle olunca gençler işimizi çok kolaylaştırdı. Bunun dışında, hiç tanımadığımız insanlardan destek amacıyla arabalar geldi. Şoförlerini gönderdiler. Gecenin bir yarısı çıkıp geliyorlar, hiç tanımiyorsunuz ama size şunları getirdik deyip organize oluyorlar ve arabalarını bırakıyorlardı.

Bu arada biz hayvanları unuttuk. Bir gün bir gönüllü, hayvanlar için yiyecek getirdi, o sokak köpeklerinin sevincini unutamıyorum. Tabii bir süre sonra, temel ihtiyaçların ardından nokta ihtiyaçlar belirlemeye başlıyor. Çocukların mamaları yoktu. Ve en son, maalesef banyo yapamamaktan dolayı mantar, bitlenme, kaşınma, bu tür problemler oldu. Eczacılar Birliği çok iyi çalıştı diyebilirim, hemen ve çok sıkı bir şekilde örgütlendiler. Tabii biz sahada olduğumuz için, eksikleri meslek odalarına çok çabuk iletiyorduk, onlar da hemen organize olup bir şekilde ulaşmaya çalışıyorlardı.

Maalesef şunu söyleyebilirim; binalar yapılırken afet toplanma yerlerinin olduğu alanları da doldurmuşlar ve oralarda da binalar var. İnsanlar deprem ânında

Bu arada biz hayvanları unuttuk. Bir gün bir gönüllü, hayvanlar için yiyecek getirdi, o sokak köpeklerinin sevincini unutamıyorum

Fotoğraf: Erdoğan Alyamut

nereye toplanacaklarını bilmediklerinden çaresizce, koordinasyonsuz bir şekilde oradan oraya koşturuyorlardı. Sonra yavaş yavaş çadır kentlerin sayısı arttı ve çadır kentler oluşmaya başladı fakat hava yağmurlu, rüzgârlıydı ve çadırlarda da yaşam şartları zordu. Sonra konteynerlerin sayısı çoğalmaya başladı. Konteyner ve çadır sayısı halen yeterli mi? Değil. Şu an Hatay'a baktığımda, şantiyeye benziyor, her yer toz toprak. Enkazlar o kadar hızlı kaldırılıyor ki, keşke bu çaba, insanları kurtarmak için de harcarsaydı. Bu çok acı maalesef. Enkazlar hunharca kaldırılıyor. Öte yandan depremin olduğu ilk andan itibaren korkunç yağmalar başladı. Silah sesleri duyuldu şehirde ve güvenlik güçlerinin şehre girmesi gerekiyordu. Bu güvenlik açığı birçok hırsızlık olayının, yağmanın olmasına sebep oldu. Burada devlet ne yapmalı? Güvenliği sağlamalıydı. Hemen organize olup barınma ve gıda gibi temel ihtiyaçları karşılamalıydı ama maalesef gördük ki '99 Depreminden sonra halen akıllanmamışız, devlet görevini çalışmamış. AFAD, kendi eksiklerini ortaya döken bir rapor sundu. İyi ki, biz her şeyi yaptık, biz çok başarılıyız mantığıyla dolaşmadılar ortalıkta.

Bu arada, sahayı dolaştığımız zaman şunu gördük; kadınlar, afet de olsa, çocuklarını, anne babalarını da kaybetseler yine aileyi toparlayıp ocağı kaynatma, düzeni sağlama çabasıyla kendi acılarını yaşayamadılar. Biz, Eşitlik için Kadın Platformu olarak çok kapsamlı

bir afet raporu hazırladık. O raporda şunu belirttik; kadın erkek eşitliğinin son derece eksik olduğu ülkemizde ölenlerin çoğu kadındı çünkü çocuk ve yaşlı bakımı kadınların sorumluluğunda olduğu için, kadınlar hep çocuklarının odalarının önünde ölü bulundular maalesef ya da yaşlılarını kurtarmak için kendilerini feda ettiler.

Onun dışında, ilkyardım ve depremde nasıl hareket edileceğine dair, maalesef okullarda çocuklar bilgilendirilmedi. Özellikle kız çocukları daha çok mağdur oldular. Çok sayıda ampute kız çocuğu var maalesef. Aynı zamanda şunu söyleyebilirim; geleneksel bakışta, yatak odası kıyafetiyle dışarı fırlamama düşüncesi vardır ya, kadınlar hep üzerlerine bir şey almak isterler, işte o üzerine bir şey alma kaygısı maalesef binayı çabuk terk edememeye de neden oldu ve birçoğunun da etekleri ayaklarına dolandı. Rapor hazırlarken yaptığımız saha görüşmelerinde hep aynı şey vardı; gece yarısı üzerime bir şey almam gerekti ya da ilkin çocuğuma koşmam gerekti diyen çok kadın oldu. Yani afetin en çok hasar göreni maalesef yine kadınlar ve çocuklar.

Kadınlar, su yokken yemek yapma, su yokken düzeni sağlama, elektrik yokken aileyi toparlama ve soğuk havada onları bir arada tutmanın derdi ve kaygısında oldular. Onun dışında, şu an eşlerini kaybetmiş, çocuklarıyla yalnız

yaşayan kadınlar aile bireyleriyle, birçok aile bireyiyle sıra sıra aynı çadırdaki yaşamak zorundalar. Bu da açıkçası, bir süre sonra istismar olaylarının artmasına sebep olacak. Bu çok kaygı verici. O yüzden, ben aynı zamanda Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği genel başkan yardımcısıyım, yalnız kadınların yaşayabileceği konteynerlerden oluşan bir yerleşke kurmaya çalışıyoruz.

Bir de böyle bir mahremiyet ihtiyacı da var kadınların, öyle değil mi? İstismar ve mahremiyet erkeklerin yaşamadığı bir durum.

T.K.T.: Kadın yerleşkesini kurarken, kadınları ayrı bir yere götürmeyi hiçbir zaman düşünmedik, bir bütünün parçası olsunlar istedik. Kendi çadırlarında, kendi konteynerlerinde olsunlar çünkü sosyal alandan koparırsanız bu da bir tehdit. Mimleniyorsunuz ve orada sadece kadınların yaşadığını biliyorsa insanlar, bu sefer o da bir sorun oluşturuyor. O nedenle büyük konteyner kentlerin bir bölümünde onların yaşam alanlarını kurmaya çalıştık. Kendi konteynerleri olsun, kendi çadırları olsun, çocuklarıyla beraber oralarda kalsınlar. Diğer aile bireyleriyle, amca oğlu, teyze oğlu, hala oğluyla beraber yan yana çadırlarda yatmasınlar istiyoruz. Bunun dışında tuvalet ve banyo da çok büyük problemdi burada. Tuvalet yoktu. Afet döneminde prefabrik tuvaletlerin olmaması ne büyük eksiklikmiş. İlk zamanlarda herkes çok zorlandı çünkü bildiğiniz sokaklara, çalı

Fotoğraf: Hayri Tunç

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

diplerine yapmak zorunda kaldı insanlar. Çok insani bir ihtiyaçtı bu ve maalesef bu, kadınlar için çok daha zor çünkü yıllarca bize ahlâklı olma adına, geleneksel kalıplarla bir şeyler dayatılmış, sonra gel sokağın ortasında çişini yap. Bu hem çok zor bir şey hem de tacize müsait bir durum. O yüzden şunu anladım ki, toplumsal cinsiyet eşitliği normlarında kadınların taleplerine, yaşam hak ve özgürlüklerine uygun afet planlaması yapmak gerekiyor.

Devlet etkin ve zamanında bir yardım organizasyonu yapamadığı gibi, insanların kendi inisiyatifleriyle toparladığı malzemelerin nasıl dağıtılacağına da karar vermeye çalışarak yardımları aksattı anlaşılır.

Beritan Onuk: Ben de koordinasyon ekibindeydim ve kadınların en çok istedikleri şey iç çamaşırı ve pet oluyordu gerçekten. Şöyle söyleyeyim, gerçekten de yardımları engelleme durumu bile oluyor. Bir afet durumu var, zaten senin en başından beri bir şeyler yapman gerekiyor, o çok ayrı bir konu, uzmanların iki yıldır bas bas bağırdığı alana, işaret ettiği şehirlere yönelik, bırakın afet çalışmasını ya da afet koordinasyon ekibini orada hazır bulundurmak, çadır satıyorsunuz. O çok daha vahim bir

durum. Sadece ihmal yok gibi bana göre, bilerek yapılmış bir durum bile var.

Benim ilk gözlemediğim şey, biz yardıma gidenler, koordinasyon yapacak olanlar, sivil toplum kuruluşlarından olanlar, biraz yolu tıkayarak yardımları engellemiş gibi olduk. Ben üçüncü gün gittim, Mersin-Hatay üç saatlik bir yol, inanılmaz bir trafik vardı, biz on iki saatte vardık şehre. Bu, şuna neden oldu; ambulansın yolunu tıkadık, itfaiyenin, acil ulaşılması gereken insanların yolunu tıkamış olduk. Evet, çok insani bir refleks var orada, herkes yetişmeye çalışıyor tabii ama o noktada devlet şu müdahaleyi yapabiliirdi; bir yolu kapatıp sadece ambulans ve itfaiyeye açık bırakabilirdi, diğer yolu çift yönlü kullanabilirdik. Bizim oraya erken varmamızdan ziyade ambulansın, itfaiyenin erken varması çok daha önemli ve acil bir durumdu.

Ben bir de öz koordinasyona değinmek istiyorum. İnsanların devletten beklentisi düşük olduğu için, zamanında sivil toplum örgütlerinde ya da kendi aralarında iyi bir koordinasyon ya da özyönetim olmuş ki ulaşabildik ve hemen bir ekip oluşturabildik. Direkt acil ihtiyaçlar listesini dağıtabildik, acil ihtiyaçları dağıtabildik. Eğer biz o koordinasyonu,

insanların devletten beklentisi düşük olduğu için, zamanında sivil toplum örgütlerinde ya da kendi aralarında iyi bir koordinasyon ya da özyönetim olmuş ki ulaşabildik ve hemen bir ekip oluşturabildik. Direkt acil ihtiyaçlar listesini dağıtabildik, acil ihtiyaçları dağıtabildik. Eğer biz o koordinasyonu, özyönetimi sağlamamış insanlar olsaydık çok daha korkunç, çok daha kötü şeyler olabilirdi, daha fazla kayıp yaşayabilirdik.

özyönetimi sağlamamış insanlar olsaydık çok daha korkunç, çok daha kötü şeyler olabilirdi, daha fazla kayıp yaşayabilirdik.

Ben biraz da insanların yasına değinmek istiyorum. Devlet o konuda da eksikti. Zaten insanları kurtaramadın, onları sevdiğine ulaştıramadın, insanları ölümlerine de ulaştıramadın. İnsanlar yaslarını tutamıyorlar. Yas tutacak bir mezarı olmadı birçok insanın. Ben

oradayken insanların dediği şey şuydu; biz dirisini istemiyoruz artık, bari ölüsünü versinler, en azından gömelim, en azından nerede ağlayacağımızı bilelim. Bu şekilde yas yarım kalıyor. Belki yaşıyor, umudu hep diri kalıyor; bu, insanları daha da tüketen bir durum.

İrkçi tweetler yüzünden şiddete maruz kalan Suriyeliler de çok oldu. Sanal ortamın linç kültürüyle birlikte Hatay bölgesinde linçe, şiddete uğrayan, hatta gözaltında ölen yağmacılar da var.

Birçok insanın DNA örneğini almıyorlar, çocuklarınınkini alıyorlar, yetişkinlerinkini almıyorlar. Bizzat oradaki avukat arkadaş iletti bana, onlara da savcı iletti; yetişkinlerin kan örnekleri herhalde daha hızlı bozulabiliyormuş, zaten bu örnekleri koruyabilecekleri bir yer yokmuş, o yüzden çocukların kanlarını alıyorlarmış sadece. Hastane yıkılmış, hastanede yer yok, örnekleri koruyacakları bir alan yok. Çok ciddi bir ihmal söz konusu.

Dayanışma koordinasyon bölgelerine kayyum atadılar. Dayanışmaya kayyum atanır mı, anlamıyorum ama kayyum atandı, oraya müdahale edildi. Öte yandan bazı ırkçı tweetler yüzünden

şiddete maruz kalan Suriyeliler de çok oldu. Sanal ortamın linç kültürüyle birlikte Hatay bölgesinde linçe, şiddete uğrayan, hatta gözaltında ölen yağmacılar da var. Yerli Hataylı olup, Türk ya da Arap Alevisi olup gözaltında birisi öldü örneğin. Sadece depremle mücadele etmiyorduk, o şiddet mağduru insanlara nasıl yardımcı olabiliriz, çeşitli hukuki ihmal durumlarına nasıl müdahale edebiliriz, bunları tartışıyorduk. Orada yapmak istediğimiz tek şey o yardımları güzel bir şekilde dağıtmakken, ortaya o şiddet ve linç kültürü çıkınca çok daha kötü şeyler yaşandı bizim açımızdan. İlk girdiğimizde dağıtım olayı yoktu, bir yere yığıp bırakma vardı, insanlara ulaştırmıyorlardı. Zaten

insanlar oraya gelebilseler alacaklardı ama önemli olan her mahallede, merkeze yakın yerlerde o koordinasyon merkezlerini oluşturmak. Biz öyle yaptık.

Biz çok organize çalıştık. Hijyen bölümü ayrı, gıda bölümü ayrı, ayakkabı bölümü ayrı, insanlar çok rahat ulaşabiliyorlar diye. Bir afet durumu, deprem yaşanıyor, korkunç bir travmanın ve şokun etkisindeler, birçok kişinin kaybı var, bir de gelip orada ihtiyacı anlayamaz, göremez. Bizim olduğumuz ekibe bir kutu gelmişti, küçük bir çanta, ben de bir genç kıza vermek istemiştım, bugün gelen on beş, on altı yaşlarında bir kıza şanslı olarak belirleyip ona vereceğim

Kadınlar için öncelik şu; güvenli barınma alanları diyoruz, çünkü çadırlarda eşleri vefat etmiş ya da etmemiş ama üç beş aile bir arada aynı çadırda kalmak zorunda kalan kadınlar ve çocuklar var. Bunlar da güvenli alanlar açısından ciddi risklere sahip çünkü istismara, tacize çok müsait alanlar buralar. O yüzden, onlara daha güvenli kalıcı konutlar yapılana kadar konteynerlerde güvenli yaşam alanı açmak gerekiyor.

dedim. Gerçekten de, tesadüfen, çantanın içinden o kızın ihtiyacı çıktı. Kulak tıkacıydı. “Nereden bulacağımı bilmiyordum” diye çok sevindi. O kadar çok ihtiyaç vardı ki... Çölyak hastalarının ihtiyaçları, bu tarz kulak sorunu yaşayanların ihtiyaçları... Ama insanların aklına ilk gelen, eski kıyafetlerinizi gönderin oluyor. Bu bizim için çok büyük bir engel oldu. Sıfır kıyafet gönderilir ama eski kıyafetler bize yük oldu, sadece yığıntıydı. İnsanlar bu giysileri almak istemiyorlardı, gönderilen şeyler mevsime uygun değildi ve Tülin Hanım’ın dediği gibi, Hatay’ın iklimine göre ciddi bir şekilde soğuktu ve gönderilen eşyalar işlevsizdi, verim alınmazdı onlardan. Bence bu noktada halk da bilinçlendirilmeli. Devletin bir diğer görevi de bu olmalı. “Çök, kapan, yat”la sınırlı kalmamalı ki o da çok işe yaradı zaten bu büyüklükteki bir depremde. O noktada ihtiyaçlar belirlenmeli, halka yönelik bilinçlendirmeler yapılmalı, eski kıyafet gönderilmemeli, kadınlar ve erkekler için de iç çamaşırı çok acil bir durum çünkü duş yeri ve tuvalet yok. Öz bakım malzemeleri çok önemli.

Biraz da bundan sonraki ihtiyaçları, bölge sakinlerinin istihdamı, daha güvenli konutlarda yaşamaları gibi konularda neler yapılmalı onu konuşalım. Bu konulardaki proje ya da önerilerinizi anlatabilir misiniz?

T.K.T.: Yaşamsal alanların çoğaltması, Hatay’ı terk eden insanların geri dönmesi için şart. Kadınlar için öncelik şu; güvenli barınma alanları diyoruz, çünkü çadırlarda eşleri vefat etmiş ya da etmemiş ama üç beş aile bir arada aynı çadırda kalmak

zorunda kalan kadınlar ve çocuklar var. Bunlar da güvenli alanlar açısından ciddi risklere sahip çünkü istismara, tacize çok müsait alanlar buralar. O yüzden, onlara daha güvenli kalıcı konutlar yapılana kadar konteynerlerde güvenli yaşam alanı açmak gerekiyor. Bizim Türk Üniversiteli Kadınlar Derneği olarak böyle bir projemiz var. Eşi vefat etmiş, küçük çocukları olan, yalnız yaşayan kadınlar için, bir bütünün parçası olarak bir kadın yerleşkesi kurmak istiyoruz. Niye bütünün parçası? Çünkü onları soyutlayamazsınız. Onları o bütünün içerisinde yaşam alanına kavuşturursanız, sosyalleşme açısından da hem çocuklarının eğitimine hem de sosyal yaşamlarına katkısı olacaktır. O yüzden, Samandağ Kaymakamlığı ile hem gıda desteği, hem eğitim desteği hem de güvenlik desteği alabilecekleri alanlarda bir kadın yerleşkesi kurma kararı aldık. Bunun için çalışmalarımız yarı yarıya tamamlanmış olmaktadır. Tabii depremde sonra kadınların iş yükü çok fazla arttı çünkü az suyun olduğu, gıda maddesine her yerde ulaşamadığı alanlarda evin bireylerinin yaşam standardını sağlamaya çalışıyorlar. Az suyla yemek yapmak, az suyla hijyen sağlamak ve okula gitmedikleri için çocuklarını oyalamak zorundalar. İş yükleri çok daha fazla arttı. Kadınlar için öncelikle normalleşme sürecini, Hatay’ın standartlarına göre normal bir yaşam standardını sağlamamız gerekiyor. Bunun için de öncelik okulların açılması. Okullar açıldıkça ve konteyner kentler çoğaldıkça, Hatay’ı terk eden insanlar ve kadınlar konteyner kentlerine geri döneceklerdir. Zaten bütün şehirde, “vazgeçmeyeceğiz, geri döneceğiz Hatay” yazıları vardı. Bunlar en çok da iç açıcı yazılardı. Onlar şehirlerine dönmek istiyorlar. Biz kadınlar için de, aynı zamanda çocuklarının eğitim alacakları alanlarda yaşam alanı oluşturmak istiyoruz ki okullar bir an evvel başlasın, hem çocuklar eğitim olanaklarına kavuşsunlar hem de kadınlar birazcık nefes alsınlar bu anlamda. Bunun için Bulgaristan’da bürokratların ve bakanların da katılacağı büyük bir konser düzenlendi. Bu konserden elde edilen gelirle kreş, ilkököl, ortaokul, lise ve öğretmen lojmanı, 1740 kişilik konteyner kentte bir eğitim tesisi kurma avantajını sağladık. Bu da bizim için çok keyifli çünkü her şeyden önce, maalesef pandemide de depremde de eğitim sektöre uğradı. O yüzden, öncelikle eğitim alanlarının çoğaltılması gerekiyor. Bunun için de İl Millî Eğitim Müdürlüğü ile Gülderen’de

Bulgaristan-Sofya İş Kadınları ile beraber bir eğitim tesisi kuruyoruz. Ülkelerinde çok büyük bir organizasyon yapmışlar, ulusal ve uluslararası planda üst düzey bürokratların katılımını sağlayan bir yardım gecesi düzenlediler. Ayrıca Midas Menkul Değerler A.Ş de bu projeye destek çıktı, böylece büyük bir eğitim tesisi kurulacak.

Üçüncü aşama, kadınlara istihdam sağlamak. Güvenli yaşam alanı sağlayıp ondan sonra da okulları açınca kadınlar en azından biraz nefes alacaklardır. Daha sonra da kendi ayakları üzerinde durmaları için onlara iş alanları oluşturmamız gerekiyor. Bu çabalar yavaş yavaş başladı ama yeterli mi, tabii ki değil. Bizler de konteynerlerde, gelen başlıklarla birtakım sektörel dükkânlar oluşturmaya çalışıyoruz. Her bir kadına bu konteyner dükkânı zimmetleyip gelirinin yarısını kendisine vermeyi, kalan yarısını da bir havuzda biriktirip yeni yeni dükkânlar açmayı düşünüyoruz çünkü kendi ayakları üzerinde duran kadın hem Hatay'ın sosyoekonomik gelişimine katkıda bulunacaktır hem de çocuklarıyla, ailesiyle beraber yaşam standardını yükseltecektir. Bu da kimseye bağımlı olmamalarını sağlayıp bir erkeğin himayesine girmelerini engelleyecektir.

Depremle birlikte çok büyük bir fiziksel yıkım oldu. Yeni teknolojilerle, fiziksel olarak orada olmasa da insanlar, başka işlere sahip olabilirler. Belki o kadınların çevrimiçi olarak uzaktan çalışmaları mümkün olabilir. Anladığım kadarıyla şu zamana dek yapılanlar küçük esnaf kadınlara yönelik. Siz de böylesi bir mentorluk çalışmasından söz etmişsiniz.

T.K.T.: Hatırlattığınız iyi oldu. Tabii ilk zamanlar internet problemi vardı. Uzaktan e-ticaret belki ya da ticareti uzaktan yapabilmenin kargo, buna benzer ulaşım problemleri olduğu için yapmaları mümkün değildi fakat feminist kadınlar o kadar güzel bir dayanışma örneği gösterdi ki, diğer şehirlerde olan kız kardeşlerimiz, deprem bölgesinde olan kız kardeşlerimiz ne üretiyorlarsa, gerek gıda maddesi, gerek kadın kooperatiflerinin ürünleri için "hadi destek olalım bitirelim" diye sosyal medyada bir kampanya başlattılar ve deprem bölgesindeki kadınlardan herkesin ürün almasını sağladılar. Bu da gerçekten onlara can suyu oldu. Biraz sıkıntı oldu kargo problemi ama yavaş yavaş, böyle bir talep olunca, kargo

firmaları da daha çabuk yapılanma yoluna gitti. Bu çok değerli bir destektir.

Seçimlerden sonra şunu düşünüyoruz; büyük şehirlerde iş sahibi olan kadınlar Hatay'daki diğer kadınlara ya da on bir ildeki kadınlara el uzatarak bir mentorluk çalışması yapabileceğiz. Bu mentorluk çalışmasında her bir kadın diğer bir kadınla iletişim kurarak

yol göstericilik yapısını istiyoruz. Hem kadınların ticaret hayatındaki gelişimini artırması açısından hem de farklı sektörlerin o bölgeye gelmesi açısından çok faydalı olacaktır. Bunun için de iş kadınları dernekleriyle kapsamlı şekilde görüşmeler yapıyoruz. Onu da en kısa zamanda hayata geçirmek istiyoruz çünkü Hatay'ın normalleşmesinin en önemli parametrelerinden biri, orada

ekonominin canlanması. Ekonomi canlandıkça, orada o hareket başladıkça kadınlar hem ruhen ve psikolojik olarak toparlanacak hem de maddi açıdan bir hareket başladığında normalleşme sürecine katkıda bulunacak. Onun dışında Hatay'da gözlemlediğim kadarıyla tarımda çalışan kadın çiftçiler var. Kendi aralarında örgütlenerek bir araya geldiler, ürünlerini Türkiye'nin çeşitli yerlerine

satmak için birtakım girişimlerde bulundular çünkü Hatay'ın büyük bir çoğunluğu tarım alanı. Çok profesyonel çiftçi kadınları var ve ürünlerini geliştirebilmenin çabası içindeler, ki bu da çok gurur verici bir şey. Yani deprem oldu ama tarım durmadı, tarım alanlarında ürünler halen var ve kadınlar Türkiye'yi doyurmak için ellerinden geleni yapıyorlar.

B.O.: Öncelikle, deprem bölgelerinde kadınlar ve kız çocuklarına yönelik temiz konteyner veya çadırlar kurulmalı. Ayrı ve temizliği sürekli yapılacak tuvaletler olmalı. Kadınların vücutları daha hassas olduğu için hemen enfeksiyon kapabiliyorlar. Kadınların hijyen petlerine ulaşabilmesi için ya kooperatif ya da küçük marketler tarzında, yine kadının işlettiği ve dağıttığı bir proje

geliştirilebilir. Deprem bölgesinde yaşayan ve esnaf olan üretici ve girişimci kadınlar deprem sonrasında tekrar desteklenmeli. Örneğin, çiçekçi dükkânı olan bir kadın vardı. Eşi hastalığından dolayı çalışmıyormuş, depremde kadının dükkânı yıkılmış ve buraya taşındığı için bir işi yoktu, iş arıyordu. Bu kadın bir önceki hayatında üretici, girişimci, ekonomik özgürlüğü olan bir kadındı. Bunun gibi, kadınların ekonomik özgürlüğünü yeniden kazanabilmesine yönelik bir politika geliştirilebilir ya da kooperatifler kurulabilir, sadece kadınların istihdam edildiği kooperatifler olabilir. Mesela mozaik sanatçısı bir kadın vardı Hatay'da, bir mozaik atölyesi varmış, magnet, hediyelik eşya vs. üretiyormuş. Buna yönelik bir istihdam girişimi olabilir kadınlar için. Kadınların üreticiliğini sadece turşuya, reçele indirgememek gerekiyor, onlar da işkolları elbette ama sanatçı, üretici tarafları da var ve bunlar da geliştirilebilir ve desteklenebilir.

Yaslarını yaşayamadıklarından bahsetmişsiniz.

B.O.: Aslında bu hem halen deprem bölgesinde yaşayan insanlar için hem de göç etmiş insanlara yönelik bir konu. Bunun tespiti yapılmalı, bilgileri bir yerde durmalı ve orada çalışan yerel yönetimler ve devlet psiko-sosyal destek olmalı. Afet durumlarına özel terapi yapan psikologlara ya da psikoterapistlere ulaşıp psiko-sosyal destek sunulmalı.

Bu destek hem deprem bölgesinde yaşayanlara hem de göç etmiş insanlara sunulmalı. Örneğin, şu an Mersin'de gitmeyi düşünen bir kesim var, ama en az üç yıl daha burada kalmayı düşünen insanların düzenlerini kurma çabaları da var ve şu an istedikleri şey psiko-sosyal yardım. Kendimize geldik, şokumuzu atlattık ama şimdi psikolojik destek istiyoruz talebi çok fazla. Özellikle genç kadınlarda bunu çok gördük. Sanırım yetişkin ve evli kadınlar bir şekilde kendilerini bırakıp çocuklarına yöneliyorlar, onlar daha öncelikli oluyor ama üniversiteli genç kadınlar tamamen kendileriyle baş başa kaldıkları için travmaları daha açığa çıkıyor. Yas konusunda Hatay bölgesinden şunu söyleyebilirim; birçok kişi cenazelerini alamadı. Bazı cenazeler enkazdan çıkarılıp hastaneye teslim ediliyor ve orada kayboluyor, böyle durumlar da çok oldu ve bu insanların yası yarım kalıyor. Ben bu yarım kalan yası, daha önce konuştuğum bir programda Cumartesi Annelerine benzetmiştim. Onların mücadelesi de böyle bir durum aslında. Onlar da yakınlarının yaşamadığını biliyor ama görmek istiyor. Dokunmak, toprağı ellemek, benim oğlum, kızım, kocam burada, biliyorum deyip bu yası kabullenmek istiyorlar. Yas, kabullenilmediği sürece uzayan, seninle hiçbir zaman bitmiyor. O umut hiçbir zaman bitmiyor. Bir yerde birini benzetiyor kaybettiği yakınına ve o duygu tekrar depreşiyor. Deprem bölgelerinde

Yas, kabullenilmediği sürece uzayan, seninle birlikte yaşayan bir duygu. O umut hiçbir zaman bitmiyor. Bir yerde birini benzetiyor kaybettiği yakınına ve o duygu tekrar depreşiyor. Deprem bölgelerinde birçok kişi bunu yaşıyor ve yaşayacak da.

birçok kişi bunu yaşıyor ve yaşayacak da. Sonraki süreçlerde sorunlardan biri bu.

Çocukların kaçırıldığına ilişkin söylentiler var. Özellikle çocukların ve kız çocuklarının kaybolmaması için ne yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz?

B.O.: Kaçıran kişiler devletle bağlantılı olduğu için, ilk sorumlu ve bakılması gereken yerin devlet olması gerekiyor. Bu, devletin halkına karşı olan bir sorumluluğudur. Bu sorumluluk yerine getirilmiyorsa burada çocuk örgütlerinin, sivil toplum kuruluşlarının, derneklerin devreye girmesi gerekir, zaten devreye girdiler de ama birçok kişi ulaşamadı. Biz EŞİK platformunda da konuşmuştuk, sayısı söylenmiyor denmişti. Yurtlarda kalan kız çocukları varmış, görmelerine izin verilmeyormuş. Zaten ilk haftalarda Akşener'in şöyle bir açıklaması olmuştu, "aklıma en çok kız çocukları geliyor," demişti. Gölcük Depreminden mi

bahsetmişti emin değilim, "orada da çok sayıda kız çocuğu kaybı vardı, onları cemaatlara teslim ettiklerini biliyorum," demişti. Bu, siyasi temsiliyeti olan bir kişinin yıllardır sakladığı ve asla ortaya çıkarmadığı bir şey.

Üstüne de gitmediği tabii.

B.O.: Evet, bu, o suça ortak olmaktır. O kız çocukları kayboldu ve kime verildiklerini de biliyoruz. Bu depremde de öyle yaşanmış. Çok fazla kayıp kız çocuğu var. İnsanlar muhtemelen çocuklarının öldüğünü düşünüyorlar ve peşlerine düşmeyecekler haklı olarak çünkü bir cevap, dönüş alamıyorlar kimseden, ellerinde kanıt yok, ulaşabilecekleri bir mecra, kurum yok, bu yüzden peşine düşüyorlar. Aileler, çocuk örgütleri, dernekler bu mücadeleyi bir yere kadar sürdürebiliyorlar. Bu şekilde kız çocukları kaybolup gidebiliyor.

Bu da başka bir yara.

B.O.: Bu da bir yara ve başka şeylere yol açıyor; çocuk yaşta evlendirilen kız çocuklarının sayısının artmasına sebep oluyor, muhtemelen belli bir yaştan sonra evlendiriliyorlardır. Bizim de Mimoza Kadın Derneği olarak şu anda önlemek istediğimiz konulardan biri o. Biz şu an çocuk yaşta, erkekle evliliklerin önlenmesine yönelik bir çalışma yürütüyoruz. Deprem bölgesi konusunda aslında şuna değinmek istiyorum; biz o bölgede yaşamıyoruz ama iletişimde olduğumuz arkadaşlar var, aldığımız duymalara göre, çadırlarda ve çadır kentlerde ensest ve çocuklara yönelik cinsel istismar artmış. Bu da engellenmeli. Çadırların ailelere uygun olması gerekiyor ya da konteyner şeklinde, oda oda olması gerekiyor ama bırakın konteyneri, çadıra ulaşamayan insanlar var halen ya da çok sayıda kişi aynı çadırdaki yaşıyor. Kurumlara güvenilmiyor ama devletin kurumlarının orada bulunması, bunun takibini yapması gerekiyor.

Kadın dernekleri, deprem bölgesindeki kadın derneklerine ulaşmaya çalıştılar ama şunu gördük, azmış. Bu da kadınlara yönelik dayanışma ve örgütlülüğün olmadığını gösteriyor. Onlara ulaşabileceğimiz dayanışma dernekleri ve örgütleri kurulmalı orada, bizzat kadınların kurduğu ve yönettiği, kendilerini temsil ettikleri örgütler. Erkek aklıyla yönetilmeyen yerler olmalı buralar, çünkü erkek aklı kadını tekrar kapatmaya, üretimden alıkoymaya, evlendirmeye

yönelik olacaktır. Mesela boşanma aşamasında olup baba evine giden, aileye dönmüş kadınlar deprem sırasında yük oluyorum endişesiyle, boşanmak istedikleri eşlerine geri dönüyorlar. Şiddete uğradıkları eve geri dönmek zorunda kalıyorlar. Kadının ekonomik özgürlüğünün olmadığı evliliklerde, kadınlar mecburiyeten eski eşlerine dönebiliyorlar. Aile burada köstek oluyor, kadına kendisini yükümü gibi hissettiriyor. Deprem bölgelerinde bu açılardan kadınları destekleyen örgütler olmalı. İstihdama ve girişimciliğe yönelik kadın örgütleri, kooperatifleri kurulmalı. Kadının çadırdan çıkıp üretici olabileceği projeler geliştirilebilir.

Bu süreçte hukuki destek de almalı kadınlar. Artık Türkiye'deki bütün kadın derneklerinin, kadın platformlarının, örgütlerinin ücretsiz hukuki danışmanlık sunması gerek. Deprem sonrası boşanmak isteyen, şiddete maruz kalan kadınlara hem hukuki hem psikolojik destek sunulmalı.

Peki, toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde bakıldığında yeni kentler inşa edilirken neler yapılmalı, nasıl bir örgütlenme olmalı? Burada kadın örgütlerinin rolü ne olmalı?

T.K.T.: Bu da önemli bir soru. Kentin yeniden inşasında birçok platform oluşmaya başladı. Özellikle kentin kültürel değerlerini koruyarak yeniden inşası çok önemli ve Hataylılar bu konuda oldukça titiz davranıyorlar. Hunharca bir yapılaşmanın asla olmaması gerekiyor. Zaten biz ısrarla, kalıcı konutların hemen yapılmaması taraftarız. Önce güvenli konteyner yaşam kentleri kurulsun. Devletin yaptığı Emlak Konut gibi, TOKİ'ler gibi hızla ve hunharca yapılan konutların güvenli olmadığına inanıyoruz. Zaten artçı depremler de devam ediyor. O depremler bitsin, zemin etüdü yapılsın, ondan sonra kalıcı konutlar yapılsın istiyoruz. Özellikle kentin inşasında kadınların söz sahibi olması gerekiyor. Biliyorsunuz, toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı şehir mimarileri son derece önemli ve dünyada çok daha talep görüyor çünkü şehir sadece erkeklerin yaşam alanları değil. Kadınların da yaşayabileceği, LGBT+'ların da yaşayabileceği daha güvenli, modern ve herkesin katılımcı olduğu bir şehir dizaynı olması gerekiyor. Hatay'ın en büyük avantajı, şu an her şey yerle bir olduğu için, her şeye sıfırdan ve daha güvenli ve

Sadece erkeklerin hızlıca, alelacele yaptıkları kentlerin, o taş binaların yeniden yükselmesine izin verilmemeli.

sağlıklı yapılarla başlanabilir. Bu şehrin yeniden inşasında, özellikle kadın sivil toplum örgütlerinin de bu platformların, konsorsiyumların içinde olmasını istiyoruz çünkü bu yapılanmanın içerisinde kreşler olmalı, yaşlı bakım alanları olmalı, kadına duyarlı bütçeler ayrılmalı belediyeler tarafından. Örnek vereyim engelliler için de, engelli çocuğu olan kadınlar için de bir şehirde sosyalleşmek, sosyal alanlarda bulunmak çok zor çünkü şehrin dizaynı engellilere göre değil maalesef. Sadece kadınlar değil, engelliler için de toplumsal cinsiyet eşitliğine dayalı şehir mimarisi mutlaka göz önünde bulundurulmalı. Yine Hatay'dan örneklerle, birçok etnik kesim bir arada yaşadığı için oranın birçok kültürel çeşitliliği var. Mesela kömbe gibi, el sanatları gibi, bunların devamlılığı için küçük küçük yerel işyerleri vardı ve çok da keyifliydi. Turistik anlamda da bunlar geziliyordu ve hem kente gelir sağlıyordu hem de kadınlar için de gelir kaynağıydı, artı, kültürel değerlerini yaşatma katkısı vardı. O yüzden, bunlar da göz önüne alınarak mutlaka o mimari yapılırken sivil toplum örgütlerinin, mimarlar odasının, kadınların, birçok kişinin görüşü alınmalı. Sadece erkeklerin hızlıca, alelacele yaptıkları kentlerin, o taş binaların yeniden yükselmesine izin verilmemeli diye düşünüyorum.

Burada temel ilke kadınların kente katılımlarının, güvenliklerinin ve kentte rahat dolaşmalarının sağlanması değil mi? Tabii ki istihdam olanaklarının da ona göre düzenlenmesi.

T.K.T.: Aynen. Bunun için zaten yerel yönetimlerle çalışmak gerekiyor. Aynı zamanda da kamu görevlileriyle de işbirliği yapmak gerekiyor. Bu sadece yerelin ya da sadece kamunun işi değil, birlikte çalışarak bunun inşası mümkün. Bu konuda da kadın sivil toplum örgütlerinin bir pres uygulaması, baskı unsuru olması gerekiyor. Biz bekleyelim de gelsin bize sorsunlar diye bir şey yok. Tam tersi, bizlerin o oluşumların içinde olmak için ne yapmamız gerektiğini, o alanı nasıl açacağımızı bilmemiz gerekiyor. Bu yüzden de hem yerelin içinde hem de kamunun iletişimde kalmamız gerekiyor ki her şeyden haberimiz olsun.

Fotoğraf: Erdoğan Akyamut

“Deprem sonrası halka rağmen yapılan planlamalara karşı duracağız”

İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde akademisyen olan Doç. Dr. Hakan Güneş, 14 Mayıs 2023 seçimlerinde Türkiye İşçi Partisi'nin Mersin birinci sıra adayydı. Aynı zamanda partisinin deprem sonrası faaliyetlerinin koordinasyonundan sorumlu olan Güneş, adaylığı açıklanana kadar iki ayı aşkın süre Hatay'da kaldı. 14 Mayıs seçimlerinin hemen öncesindeki günlerde gerçekleştirdiğimiz bu söyleşide Güneş'le deprem sonrası dönemde bölge kentlerinin, özellikle de Hatay'ın yeniden ayağa kaldırılması için neler yapmayı planladıklarını konuştuk. Güneş, seçim sonrasında yaşanacak büyük değişikliklerin mahiyeti ne olursa olsun deprem bölgesinde yaşayan yurttaşlara yönelik yaklaşımlarının bir ana ilkeye yaslandığının altını çizdi: Halka rağmen değil, halkla beraber hareket etmek.

Türkiye İşçi Partisi'nin Mersin adayısınız. Deprem bölgesinde özellikle Hatay'da depremin hemen ardından itibaren yardım çalışmalarındaydınız. Seçim sonrasında siz ve partiniz bölge için neler yapacak?

Hakan Güneş: Ben partimizin Bilim Kurulu Başkanı ve Deprem Koordinatörüyüm. Milletvekili seçildiğim taktirde ya da seçilmesem de deprem koordinasyon

çalışmalarını sürdüreceğim. Seçim çalışmalarım boyunca da zaten Mersin halkına bu sözü verdim ve kendilerinden deprem bölgesi için de çalışmak için izin istedim. Mersin seçmeni bu tavrıma destek veriyor. Her şeyden önce Mersin, Antakya ile çok fazla akrabalık ilişkisi olan, hem tarihsel olarak hem de bugün yakın iletişimde olan bir kent. Ayrıca Mersin, depremezelerin en fazla

sığındığı, yerleştiği kent olma özelliğini taşıyor. Türkiye'deki diğer kentlerden daha fazladır buradaki depremezede sayısı. Çünkü akrabaları burada ve ilk göç edilen yer burası oldu. Benim TİP'in Deprem Koordinatörüyken Mersin'den milletvekili adayı olmam da bu durumla yakından ilgili. Bu söyleşi yayınlandığında seçimler bitmiş, Cumhurbaşkanı'nın kim olacağı ve Meclis'in nasıl şekilleneceği belli olmuş

olacak. TİP'in de Meclis dağılımında ne oranda yer bulacağı da belli olacak. Az önce belirttiğim gibi her iki durumda da yani seçilsem de seçilmesem de ve TİP Meclis'te hangi oranda temsil edilirse edilsin, depremin ikinci gününden itibaren deprem bölgesinde en büyük sivil deprem koordinasyon merkezini kurmuş topluluk olarak yürüttüğümüz faaliyetlerimizi sürdüreceğiz.

Depremden iki gün sonra çalışmalara başladınız. Bu çalışmalarını neleri kapsıyor?

H.G.: İlk hafta arama kurtarma çalışmalarına odaklandık. Daha sonra erzak dağıtımı ve çadır temini için çalıştık. Ardından konteynır kentler kurmaya başladık. Şu anda yeni konteynır sahaları inşa ediyoruz. Seçimden sonra on dönüm arazinin üstüne 120 birimlik bir konteynır kent kuracağız. Yer tahsisi sağlandı bunun için.

Bu çalışmalarını sadece Hatay'da mı yapıyorsunuz?

H.G.: Doğrusu biz yoğun olarak Hatay için çalışıyoruz şu anda. Elbistan-Adıyaman hattına bir takım merkezler kurduk ve yardım gönderdik ama asıl Hatay'dayız.

Bunun nedeni şu: Partimizin Hatay örgütü çok güçlü. Yerelle bağlantılarımız nedeniyle dağıtım ağını köy köy, sokak sokak yapacak bir örgütlenmemiz var. Hatay'da daha etkin çalışabiliyoruz. Önümüzdeki dönemde Pazarcık, Elbistan ve Adıyaman'a, ardından da diğer bölgelere yardım organizasyonu yapmaya çalışacağız.

Geçici barınma sorunu yolunda çözüm adımları attığınızı anlıyorum. Sonraki aşamada ne var?

H.G.: Arama ve kurtarma, insani yardım ve barınma ihtiyacının karşılanması birinci faz olarak ele alabiliriz. İkinci fazda tarım merkezli ekolojik kalkınma projelerini geliştirmeye çalışıyoruz. Bu yönde politikaların gelişmesi için önerilerde bulunuyoruz, kanun teklifleri veriyoruz, siyasi basınç uyguluyoruz. Halkı örgütleyerek bu amaçla çalışmalar yürütmeye çalışıyoruz.

İkinci faz için somut çalışmalar oldu mu?

H.G.: Bu çerçevede ilk olarak dört kadın kooperatifine konteynırlar sağlayarak yaşam ve üretim alanı açtık. Üretimi deprem nedeniyle sekteye uğrayanlar yeniden üretime başladı ya da üretim

Arama ve kurtarma, insani yardım ve barınma ihtiyacının karşılanmasını birinci faz olarak ele alabiliriz. İkinci fazda tarım merkezli ekolojik kalkınma projelerini geliştirmeye çalışıyoruz. Bu yönde politikaların gelişmesi için önerilerde bulunuyoruz, kanun teklifleri veriyoruz, siyasi basınç uyguluyoruz. Halkı örgütleyerek bu amaçla çalışmalar yürütmeye çalışıyoruz.

yapmayanlar üretim yapmaya başladı. Özellikle küçük üreticileri örgütlemeye çalışıyoruz. Üçüncü fazda ise makro düzeyde tüm Hatay'ın nasıl yeniden inşa edileceği var.

Bu daha zorlu bir çalışma. Nasıl ilerliyorsunuz?

H.G.: Bilim kurulumuzda mimarlar, şehir bölge planacıları ve mühendislerin

ağırlıkta olduğu Yerel Yönetimler ve Kent Hakkı Çalışma Grubumuz var. Uzun süredir bu konu üzerinde çalışıyoruz. Öncelikle *Deprem Suçları* başlıklı bir rapor yayınladık. Bu raporu Gezi tutukluları Can Atalay, Tayfun Kahraman ve Mücella Yapıcı'nın katkılarıyla olarak hazırladık. Bir daha böyle bir felaketin olmasını engellemek için sorumluları yargı önüne taşıyacak bir raporla ilk adımı atmış olduk. Raporda ortaya koyduğumuz suçların faillerinin yargılanmasının takipçisi olacağız. İkinci olarak politika çerçevesinde şehrin yeniden planlanması ve bu planlamanın nasıl olacağı üzerine çalışıyoruz. Bu konu için sahada bir ekibimiz var ve çalışmayı yürütüyorlar. Defne şuraya doğru kaydırılmalı, iki buçuk katlı mı olmalı, üç katlı mı olmalı, malzemesi şu olmalı gibi detaylara girmeyeceğim şu anda. Bu çalışmayı detaylı bir rapor olarak açıklayacağız. Ama temel prensiplerinin altını çizmek istiyorum. Bize göre mevcut fay hatlarından makul bir mesafede bir düzenleme gerekiyor. Ancak şehrin kadim tarihini, kültürünü ve yerleşim alanlarını da terk etmeyen, bomboş bırakmayan ve buna uygun bir mimari düzenlemeyle planlama yapılmalı. Hükümetin şu anda

bu konuda çeşitli ajansları çalıştırdığını biliyoruz. Ne kadar liyakatsiz profesörlerin bu konuda çalıştırıldığını da biliyoruz. Yapacakları işin de sonuçta yeni bir beton imparatorluğu kurmaktan öteye gitmeyeceğini de biliyoruz. Halka danışmadan halka rağmen ve halka satacak şekilde bir planlama içerisinde olduklarını da biliyoruz. Bu aynı zamanda dar gelirli halkı bölgeden uzaklaştıracak bir planlama.

Tabii bu şu anki durum. Seçim sonrası bir değişiklik olabilir, değil mi?

H.G.: Seçim sonrası Erdoğan kazanırsa deprem bölgesinde mevcut politikalar devam edecek, muhalefet kazanırsa deprem bölgesi için yeni bir süreç başlayacak. Biz bu her iki durumda da şu rolü üstleniyoruz: Bir yandan halkla beraber sözünü ettiğim projeleri çoğaltmaya ve güçlendirmeye devam edeceğiz. Öte yandan Erdoğan rejimi devam ederse sert bir biçimde, Kılıçdaroğlu yönetime gelirse uyarıcı bir biçimde muhalefet edeceğiz. Halka sorulmaksızın planlama yapılmasına, karar verilmesine, her iki durumda da itiraz edeceğimizi şimdiden söyleyebilirim. Halkın örgütlenmesi, halkın temsili için

Burada halka sorulmasından kastımız popülist anlamda bir soru değil. Burada halkın ihtiyaçları, beklentileri ve tabii şehir planlama açısından oradaki yerleşimlerin kültürel ve tarihi dokusunu bozmayacak şekilde hareket edilmesi. Yani toplumsal mühendislik müdahaleleri yapılmaması, demografik değişikliklere neden olunmaması, inşa edilecek yapıların depreme dayanıklılığı, kalitesi düşünülürken ruhunun yitirmemesinin gözetilmesi...

çok düzeyde yapının ortaya çıkması için gayret gösteriyoruz ve bu yapıların koordinasyonu için uğraşyoruz. Hatay'da partiyle sınırlı olmayan bur yurttaş dayanışması örgütlemeyi başardık. Dolayısıyla bizim Hatay'da yaptığımız şey Türkiye İşçi Partisi'nin kat be kat ötesinde.

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

DEFNE BELEDİYESİ
TAHSİLAT VEZNESİ

KARMOD
0216-392 20 45

Bizim parti gücümüzle yapamayacağımız kadar büyük işler başardık. Çünkü yurttaşlarımız bizim parti programımızı okuyup beğendikleri için değil sadece bize güvendikleri için farklı politik görüşlerdeki insanlar yardımlarını bize teslim ettiler ve etmeye devam ediyorlar, biz de bunları halkla buluşturuyoruz. Deprem çalışmaları konusunda politik destekten daha fazla destek aldığımız ortada.

Bunlar sizin bir siyasi parti temsilcisi olarak görüşleriniz ve pratiğiniz. Aynı zamanda bir akademisyen olduğunuzu göz önüne alarak teorik bir soru sormak istiyorum. 6 Şubat Depremi sonrası bölgedeki bazı yerleşim alanları tamamen yıkıldı. Bu bir sıfırlanma durumu. Yani yeni baştan bir kentleşmeye gidilecek. Aynı zamanda İstanbul gibi büyük depremin beklendiği yerleşim bölgeleri için de şimdiye kadar oluşturulan politikaların da sıfırlandığını söylemek mümkün. Kısacası şu ana kadar deprem için yapılan tüm hazırlıklar aslında sıfırmış. Bir siyaset bilimci olarak bundan sonra ne yapmamız gerektiğini düşünüyorsunuz? Bir politikamız olmalı diye düşünüyorum, ama ne olmalı? H.G.: Aslında bir önceki soruya verdiğim yanıtın ikinci bölümü biraz buna yanıtı. İktidara kim gelirse gelsin, yani her iki durumda da değişmeyecek olan bir takım ilkeleri savunuyoruz. Türkiye’de büyük riskler taşıyan fay hatları var. Hâlihazırda

Genel prensip şu: Gündelik oy kaygılarıyla hareket eden politikacıların deprem gerçeğiyle baş etmeleri bize göre mümkün değil. Bu hangi parti olursa olsun. Bu noktada çok ciddi kamu kaynaklarının depreme karşı seferber edilmesi gerekiyor. Hem yapılar ve de kentler düzeyinde planlamalar yapılmalı hem de deprem sonrası müdahale için personel, toplanma alanları, hastane altyapısı, yangın söndürme birimleri, müdahale araçları ve eğitim gibi başlıklarda ciddi bir hazırlık yapılmalı.

bir önlem alındığını görmüyoruz. 1999 Depremi yaşanmış olmasına rağmen ve büyük Marmara Depremi beklenirken yeterince önlem alındı mı tartışılır. Aynı durum Adana için de geçerli; kısmen Mersin’i de kapsayan bir hat bu. Bunlar gibi tehlikeler devam ediyor.

Şimdi burada genel prensip şu: Gündelik oy kaygılarıyla hareket eden politikacıların deprem gerçeğiyle baş etmeleri bize göre mümkün değil. Bu hangi parti olursa olsun. Bu noktada çok ciddi kamu kaynaklarının depreme karşı seferber edilmesi gerekiyor. Hem yapılar ve de kentler düzeyinde planlamalar yapılmalı hem de deprem sonrası müdahale için personel, toplanma alanları, hastane altyapısı, yangın söndürme birimleri, müdahale araçları ve eğitim gibi başlıklarda ciddi bir hazırlık yapılmalı. Bu bütüncül bir paket. Bazı yerleşimlerin fay hatlarından uzaklaştırılarak tarımsal, ekolojik planlamayla yeniden oluşturulmaları gerekiyor. Örneğin iş olanaklarını deprem bölgelerinden uzak alanlarda cezbedici planlarla oluşturmanız gerekiyor ki görece riskli bölgelerde nüfus seyreltilsin. Ardından o yerleşim bölgelerinde daha az katlı binalarla daha az nüfus barınabilsin.

“Halkla beraber yapmak” ve “halka rağmen yapmamak” ilkelerini sık tekrarlıyorsunuz. Ancak deprem bölgesindeki sekiz kent için sivil toplum örgütlenmesi güçlü değildi deniyor. Belki Hatay biraz ayrıksıydı bu konuda. Deprem sonrası yeniden ayağa kaldırma açısından sivil toplumun ne denli önemli olduğu ortada. Peki, bu bölgelerde sivil toplumu nasıl güçlendireceğiz? Sivil toplum örgütlenmesi olmadan halkı sürece nasıl katacağız? H.G.: Çok haklısınız, bu önemli bir faktör. Genel düzeyde bir halka soralım, halka rağmen bir şey yapmayalım demek bazen havada kalabilir. Mesela halk bir anda idam isteyebilir, referandum yapıp soramazsınız. İdam karşıtlığı temel bir insan hakları prensibidir. Aynı şekilde depreme karşı önlem almak da gelecek nesiller adına kamu otoritesi eliyle yapılabilir ve yapılmalıdır. Tersten gidecek olursak halka “dört katlı mı bina istersin, on katlı mı” diye sorarsanız on katlıyı tercih edebilir. Burada halka sorulmasından kastımız popülist anlamda bir soru değil. Burada halkın ihtiyaçları, beklentileri ve tabii

şehir planlama açısından oradaki yerleşimlerin kültürel ve tarihi dokusunu bozmayacak şekilde hareket edilmesi. Yani toplumsal mühendislik müdahaleleri yapılmaması, demografik değişikliklere neden olunmaması, inşa edilecek yapıların depreme dayanıklılığı, kalitesi düşünülürken ruhunun yitirmemesinin gözetilmesi... Halkla beraber yapmak, halka rağmen yapmamaktan ilk olarak bunu anlıyoruz.

İkinci olarak halkın merkezlerden uzaklaştırılmasının önüne geçilmesi. Merkezler rant bölgeleri olduğu için soylulaştırılmış bölgelerden uzaklaşmasına neden olur. O bölgenin sakinleri yükselen kiralari karşılayamaz duruma geldiği için uzaklaşmak zorunda bırakılır. Bölge halkının yerinden edilmeyeceği planların geliştirilmesi ve o bölgenin halkına rağmen yeniden kentleşmeye gidilmemesi gerekiyor. Şöyle toparlayayım temel afet önlemleri ve şehir planlama prensiplerinin halka danışılması gerekmez. Ama temel bilimsel meseleler dışında, bu sürecin nasıl inşa edileceği, ne yönde gelişeceği konusunda halka danışılmalı ve halkın kararıyla iş yapılmalı.

Bir yerde “demografik yapının bozulmamasından” bahsettiniz. Deprem bölgesinin genelinde ama özellikle de Hatay’da hayli kısa bir süre içerisinde büyük sayılarda Suriyeli göçmen geldi ve buralardaki demografik yapı geçtiğimiz senelerde büyük oranda değişti. Çok konuşulmuyor ama sınırın hemen ötesini de vurdu deprem. Suriye’nin savaş yorgunu yerleşim bölgelerinde büyük yıkımların ve can kayıplarının olduğunu biliyoruz. Bu koşullar altında yeni bir göç dalgasından bahsetmek mümkün mü? H.G.: Depremle birlikte yaklaşık son on yılda oluşmuş göçmen sayısında ve dağılımında bir değişiklik olduğu anlaşılıyor. Ama henüz ayrıntılı çalışma yapılmadığı için boyutlarını söylemek güç. Belli sayıda insan İdlip kırsalına gitti. Yerel kaynaklarımızdan aldığımız bilgiler ışığında tahmini olarak söylüyorum, bu çok yüksek bir sayı değil. Sınır geçişini izleyen gazetecilerin aktardıkları var. Öte yandan şunları da biliyoruz: Suriye’deki durum hâlâ çok güvenli değil ve Türkiye hâlâ bir geçiş ülkesi. Son olarak, Türkiye yine de Suriye’ye nazaran ekonomik anlamda daha fazla fırsat sunuyor. Bu faktörler bir araya gelince Suriyeli göçmenlerin depreme nedeniyle geri

dönüşü az oldu. Diğer yandan Türkiye’nin diğer bölgelerine dağılanlar da oldu ama bu da yüksek bir oran değil. Çünkü depremin en ağır vurduğu yerler, Suriyeli göçmenlerin ağırlıklı yaşadıkları yerler değildi. Bu önemli. Antakya, Defne, Samandağ, Arsus göçmenlerin çok olduğu yerler değil. Buralarda hiç yoktular demiyorum ama çoğunluğu Reyhanlı, Altınözü, Kırıkhan’daydı. Buralarda deprem büyük yıkıma neden olmadı.

Reyhanlı’da hiç olmadı zaten. H.G.: Evet. Dolayısıyla bu saydığım yerleşim alanlarındaki yıkılmamış evlerde ya da çadır ve konteynir kentlerde göçmenler yaşamaya devam ediyor. Bu konuyla ilgili bu bilgiyi öncelikle paylaşayım. İkincisi de şu: Demografik yapının değişmiş olması artık bir realite. Bundan çok rahatsız olanlar da var, bu durumla bir parça uyumlu olanlar da var. Uzmanlar Suriye’de savaş durumunun tamamen sona ermesiyle göçmenlerin yaklaşık yüzde yirmisinin geri döneceğini tahmin ediyor. Bu gerçekleşirse Hatay’ın ağır göçmen yükünü bir nebze azaltabilir. Deprem sonrası başka kentlere giden göçmenler de Hatay’daki yerli-göçmen dengesini biraz değiştirmiştir. Kalanlarla

Suriye’deki durum hâlâ çok güvenli değil ve Türkiye hâlâ bir geçiş ülkesi. Son olarak, Türkiye yine de Suriye’ye nazaran ekonomik anlamda daha fazla fırsat sunuyor. Bu faktörler bir araya gelince Suriyeli göçmenlerin depreme nedeniyle geri dönüşü az oldu. Diğer yandan Türkiye’nin diğer bölgelerine dağılanlar da oldu ama bu da yüksek bir oran değil.

da zamanla daha uyumlu ve entegre bir hayat kurulabileceğini düşünüyorum. Hatay halkının kaygıları var ve bunları anlıyorum, ama sonuçta bu insanların savaştan kaçıp buraya sığınmış oldukları gerçeğini görmemiz gerekiyor. Tabii bir takım cihatçının dışında... Kamu otoritesinin halkın kaygılarını düzenlemesi lazım, bu kaygıları siyasi gerekçelerle kullanmaması lazım, yani yurttaşları yurttaşla veya yerliyi göçmenle karşı karşıya getirmeyecek düzenlemeler kamu otoritesinin sorumluluğundadır. ☺

Yıkık duvardaki resim: Yetiş ya Ali!

6 Şubat 2023 günü Kahramanmaraş merkezli olarak peş peşe meydana gelen ve bölgedeki on bir ili etkileyen depremler, Türkiye'nin deprem gerçeğini bir kez daha en yakıcı haliyle gündemimize getirdi. Çok sayıda sivil toplum örgütü ve gönüllüleri, depremin acılarını bir nebze olsun hafifletmek için şartları zorlayarak bölgeye gitti. Depremin ortaya koyduğu bir başka acı gerçek, devlet bakımından hazırlık ve koordinasyon yetersizlikleriydi. Nitekim ilk üç gün bölgeye arama-kurtarma ve yardım ekipleri ulaşamadı, insanlar kendi kısıtlı imkanlarıyla ve "imdat!" çığlıkları eşliğinde yaşama tutunmaya çalıştılar... Halkların Demokrasi Partisi (HDP) adına deprem bölgesinde incelemelerde bulunan şair, yazar Nesimi Aday'a bölgedeki izlenimlerini, gözlemlerini sorduk.

"Yardım çalışmalarında parti işaretleri kullanmadık"

Depremden hemen sonra arkadaşlarımız tüm deprem bölgelerine intikal ettiler. Bölgede çadırlar kuruldu, arama kurtarma çalışmalarına katılım sağlandı. HDP'nin bu süreçte bir etik yaklaşımı oldu. O da şuydu; çalışmalarımızda kesinlikle parti amblemi, bayrağı vb. materyal kullanmadık. Buna azami dikkat gösterdik. Hiçbir çadırımızda, yardım çalışmamızda ne HDP'nin ne de Yeşil Sol Parti'nin adı veya amblemi görünür kılınmadı. Halkla, depremlerle kurulan ilişkilerde de bu etik tutuma dikkat ettik.

Ben de partinin Alevi Masası Eşsözcüsü olarak, 22 Şubat'ta, bir çalışma ekibiyle bölgeye intikal ettim. Bizim ve benzeri ekiplerimizin amacı bölgedeki durumu incelemek ve raporlamaktı. Çalışmamızı bu yönlü yürüttük. Maraş, Narlı, Pazarcık, Adıyaman, Elbistan, Ekinözü'ndeki çalışmalara katıldım. Elbistan'da bir hafta kaldık. Elbistan ve Ekinözü bölgesinde köylerde incelemelerde bulunduk ve toplumsal duruma dair bir rapor hazırladık. Daha çok Alevi köylerine gittik, gittiğimiz köylerin çoğu Kürt Alevi köyleriydi. İl, ilçe merkezlerindeki durum bir şekilde kamuoyunun gündemine geliyordu ama köylerin durumuna dikkat gösteren yoktu. Biz de buralarda çalışma yaptık.

Maraş'tan sonra ilk olarak Narlı'ya gittik.

Fotoğraf: Nesimi Aday

Narlı'da görünürde çok büyük hasar yoktu ama evler-yapılar adeta nar tanesi gibi dağılmış, saçılmıştı ortalığa. Gerçekten şok edici bir manzaraydı. Narlı Cemevini ziyaret ettik. Cemevinin yarısı yıkılmıştı. Yıkık duvarların ardında çok ironik bir duvar resmi vardı. Üstünde Hazreti Ali ve Hüseyin'in resimleri vardı ve altında da "Yetiş ya Ali, Yetiş ya Hüseyin" yazıyordu; yetişememişlerdi. Cemevi darmadağın olmuş, yıkılmıştı. Buna benzer tablolarla gittiğimiz köylerde de karşılaştık. Hz. Ali ve Oniki İmamlar, adeta olanların şahidi gibi duruyorlardı, damları çökmüş evlerin duvarlarında.

Acılarda ortaklaşma ve dayanışma
Narlı'dan sonra Pazarcık'a geçtik. Pazarcık merkez üs olarak adeta viran olmuştu. Bu arada Pazarcık aşağı ve yukarı Pazarcık diye iki kısma ayrılıyor. Aleviler ise daha çok Yukarı Pazarcık'ta yaşıyorlar. Orası da tepeye doğru, mahalle yamaca kurulmuş. Diğer yurttaşlar ise Aşağı Pazarcık'ta yaşıyorlar ve orası daha çok düzlük, kumsal bir yer. Depremden en çok zarar gören yerler de orası olmuş. Yani Yavuz Sultan Selim'den bu yana dağlara sığınan Alevilerin makus talihli depremde biraz yüzlerine gülmüş. Daha az zarar görmüştü oradaki yapılar.

Şubat ayında Alevilerin önemli günleri vardır. Hızır Günleri ya da Hızır Ayı denilir. Biz de Hızır ayında gittiğimiz için hem Adıyaman'da hem de Maraş'ta Can Lokması verdik. Bu arada lokma demişken HDP belediyelerinin aşevlerine değinmeden geçmeyelim. Bilindiği gibi HDP'nin çoğu belediyesine kayyım

Narlı Cemevinin yarısı yıkılmıştı. Yıkık duvarların ardında çok ironik bir duvar resmi vardı. Üstünde Hazreti Ali ve Hüseyin'in resimleri vardı ve altında da "Yetiş ya Ali, Yetiş ya Hüseyin" yazıyordu; yetişememişlerdi. Cemevi darmadağın olmuş, yıkılmıştı. Buna benzer tablolarla gittiğimiz köylerde de karşılaştık. Hz. Ali ve Oniki İmamlar, adeta olanların şahidi gibi duruyorlardı, damları çökmüş evlerin duvarlarında.

Pazarcık'taki Silopi Aşevi, sadece depremlere değil, kamu personeline de hizmet veriyordu. Bunu şunun için söyledim; Kürtleri bölgede ötekileştirmek isteyen sisteme rağmen Şırnak'tan, Cizre'den insanlar yardıma koşup gelmişlerdi. Acıda ortaklaşma, acıda kardeşleşme, dayanışma oldu orada.

atandı. Şu an iki belde hariç sadece üç ilçe belediyesi kaldı HDP'nin elinde. İşte bu belediyelerden Silopi, Patnos ve Çınar deprem bölgelerinde aşevleri açtılar. O kar kış günlerinde büyük bir dayanışma gösterdiler. Gerçi Süleyman Soylu'nun çok hoşuna gitmedi bu durum. Onun için "Çok hazzetmedim ama..." diyerek geçiştirdi. Geçişirmek zorundaydı. Örneğin Pazarcık'taki Silopi Aşevi, sadece depremlere değil, kamu personeline de hizmet veriyordu. Bunu şunun için söyledim; Kürtleri bölgede ötekileştirmek isteyen sisteme rağmen Şırnak'tan, Cizre'den insanlar yardıma koşup gelmişlerdi. Acıda ortaklaşma, acıda kardeşleşme, dayanışma oldu orada.

"Oy aman aman, burası Adıyaman"
Maraş'tan sonra Adıyaman'a geçtik. Bir Adıyaman türküsü vardır hani, "Oy aman aman, burası Adıyaman" diye. Adıyaman, o haldeydi. Koskoca şehir bir hawar halindeydi. Adıyaman Cemevi küçük hasarlara rağmen ayakta ve adeta tüm Aleviler oraya sığınmıştı. Bu manzarayla daha sonra Elbistan'da da karşılaştık.

Adıyaman'da Alevi Kültür Dernekleri Genel Başkan Yardımcısı ve aynı zamanda cemevi başkanı Rıza Tanrıverdi vefat etmişti depremde. Pir Sultan Abdal Kültür Derneği Adıyaman Şube Başkanı Zülfikar Yılmaz da hayatını kaybeden Alevi canlardandı. Bu kayıpların da etkisiyle bölgedeki Alevilerin acısı, hüznü ve üzüntüsü daha çoktu. Çünkü köylere, aradan geçen onca zamana kadar Alevi kurumlarından başka yardım götüren olmamıştı.

Doğanın öfkesi

Adıyaman'dan sonra Nurhak üzerinden Elbistan'a geçtik. Bu noktada Alevilerin doğayla ilişkisine değinmek isterim biraz.

Alevilik, ekolojik yönü ağır bir inanç sistemidir. Aleviler dua ederken bile dağa, taşa, ağaca, kurda kuşa, börtü böceğe iyilik, sağlık diledikten sonra kendilerine dilerler. Deprem sadece insana ve hayvanlara değil, canlı cansız tüm varlıklara zarar verdi keza. Yani deprem doğal yıkım olarak Alevilerin inancının temellerine de zarar verdi. Mesela Nurhak Dağı, adeta saçını başını yolmuş bir görünümdeydi. Sanki dağ fazlalıklarını atmıştı üzerinden; taşlar, kayalar yollara, vadilere saçılmıştı. Nurhak yolu bu yönüyle bir dehşet laboratuvarı gibiydi. Dehşet verici bir doğa ile karşılaştık orada, doğanın öfkesini gördük. Bunu Ekinözü'nde de görecektik sonradan.

Deprem doğal yıkım olarak Alevilerin inancının temellerine de zarar verdi. Mesela Nurhak Dağı, adeta saçını başını yolmuş bir görünümdeydi. Sanki dağ fazlalıklarını atmıştı üzerinden; taşlar, kayalar yollara, vadilere saçılmıştı. Nurhak yolu bu yönüyle bir dehşet laboratuvarı gibiydi. Dehşet verici bir doğa ile karşılaştık orada, doğanın öfkesini gördük.

Bir dağ düşünün, adeta korkudan ödü kopmuş, ikiye ayrılmış zirvesi. Buna tanık olduk yani. Belki diğer ilçelere göre daha küçük bir ilçe olduğu için, belki ölü sayısı daha az olduğu için Ekinözü'nün durumu pek gündeme gelmedi. Oysa orası depremin merkez üslerinden biri. İnanılmaz bir tahribat vardı. Mesela Kürt Alevi köyü olan Mirali'de gördüğümüz imam amcanın evi unutulacak gibi değildi. Ev adeta bir "deprem numunesi" gibiydi. Fay evinin adeta içinden geçmiş. Ev ciddi hasar görmesine karşın, çökmemiş am en az beş metre yana kaymış, yer değiştirmiş yani. İmam amca ağaçları gösterdi: "Şu kiraz ağacı en az beş metre yukardaydı aşağı inmiş. Şu kayısı ağacı da aşağıdan yukarıya gelmiş ama yarısı orada kalmış." Yer değişen planktonları gözümüzle gördük burada. Doğanın yaşadığı tahribat gerçekten dehşet vericiydi.

Yine ilginç bulduğumuz bir şey de Elbistan'ın köylerinde ölen küçükbaş

Fotoğraf: Nesimi Aday

Fotoğraf: Nesimi Aday

hayvan ölümleriydi. Koyun ve kuzular ölmüş. Ama daha çok kuzular. Tabii ki iligimizi çekti, sorduk. Ölen kuzularda herhangi bir yara bere belirtisi olmaması veterinerlerin de dikkatini çekmiş. Fotoğraflarını gösterdiler bize de. Bazılarını da bizzat gördük. Bu durum basına hiç yansımada. Veterinerler otopsi yapmışlar kuzular üzerinde; kalp krizi nedeniyle öldüklerini tespit etmişler. Deprem anında korkudan kalp krizi geçirip ölmüş hayvanlar.

Ruhsal tahribat da var

Bütün bunların Alevilerin inancı üzerindeki etkileri çok yüksek. Az önce de değindiğimiz gibi Aleviler, dağa, taşla, hayvanlara, börtü böceğe kutsal anlamlar atfederler, onları kendilerinden özge görürler. İnanç sisteminde bunlar vardır. Yaşanan depremin yol açtığı tahribatı bu açıdan da görmek, incelemek gerekir. Yani ruhsal, psikolojik bir tahribat da var.

İlk günlerde gerçekten acil müdahale ve yardım ekipleri gelmemiş. Aslına bakarsanız, köylerde insanlar kendi sorunlarını bir şekilde kendileri çözmüşler, oturup AFAD'ı beklememişler. Hemşeri dernekleri ulaşmış ama devlet ulaşamamış.

Mesela Narlı'da KESK çadırlarında çocuklara eğitim veriliyordu Eğitim-Sen'li öğretmenler tarafından. Hava soğuk, kar var ve öğretmenler çocuklara "Buz Devri" filmi gösteriliyordu. İronik bir manzaraydı doğrusu. Depremzedelerden biri anlattı; öğretmenler resim defterleri getirmiş, çocuklar resim falan çizsin, deprem psikolojisinden uzaklaşsın hani. Ama çocuklar ölü insan resimleri çiziyormuş. İnsanların, özellikle de çocukların psikolojisi, yaşanan travma, bu konularda neler yapıldı veya yapılıyor, bilmiyorum. Kuşkusuz uzmanlık gerektiren bir sorun bu.

Hemşeri dernekleri ulaşmış, AFAD ulaşamamış

Elbistan ve Ekinözü'ndeki çoğu Alevi köyünü ziyaret ettik. Bunlardan Elbistan ilçesine bağlı Toprakhisar, Sevdilli, Alxas, Kantarma, Yapılıpınar, Atmalı Kaşanlı ve Ekinözü ilçesine bağlı Çiftlik, Nargele, Anbar, Aşağı İçmeler Köyü, Gözpinar, Gurbetçiler, Miranlı / Değirmenkaya gibi köyleri raporladık.

Bu köylerden hepsinde şu söylendi: "AFAD bize bir hafta sonra ulaştı. Gelip köy meydanına az sayıda çadır, su, yiyecek atıp gittiler." İlk günlerde gerçekten acil müdahale ve yardım ekipleri gelmemiş. Aslına bakarsanız, köylerde insanlar kendi sorunlarını bir şekilde kendileri çözmüşler, oturup AFAD'ı beklememişler. Hemşeri dernekleri ulaşmış ama devlet ulaşamamış.

Depremin üzerinden on beş gün geçtiği halde hayvanlar için yem ve saman ihtiyaçları karşılanmamıştı; "Parasıyla alacağız, paramızla da yem bulamıyoruz" diyorlardı. Devletten yardım istiyor, bekliyorlardı ama hiçbir yardım alamamışlardı. Bu duruma tanık olduk. Geçim kaynakları olan hayvanlarının bir kısmını yarı fiyatına satmıştı bazıları. Bir köylü gözleri yaşlı, "iki inegim vardı, birini diğerini kurtarmak için yarı fiyatına sattım" dedi.

Köy yolu üzerinde pavyon

Biraz deprem sorunu dışında bir konu ama bir parantez açıp aktarmak istediğim bir tanıklığımız daha oldu. Ekinözü Çiftlikale köyüne giderken bir tabela gördük, tabelada "Kristal Night Club" yazıyordu. Yani pavyon. Dikkatimizi çekti ve dikkat çekmeyecek gibi de değildi zaten. Bir köy yolu üzerinde ne işi olabilir bir gece kulübünün?

Köylülere sorduğumuzda, "Çok uğraştık kapatılması için ama AKP'li belediye ruhsatını da verdi, kapansın isteklerimizi de duymazdan geldi." Bir Alevi köyünde, onların değer yargılarına göre ahlaki olmayan bir eğlence mekânına, sürekli din iman göndermesi yapan AKP'li belediye izin vermiş ve köylüler, depremin acısı bir yana, bu durumdan çok şikayetçi ve rahatsız idiler. Bunu özellikle vurguladılar, dile getirdiler.

Fakat şunu da kaydetmek lazım. Köylerde insanlar etnik ve inançsal kimliklerini mesela Erzincan'dan, Sivas'tan, Dersim'den daha yüksek oranda sahipleniyor ve koruyorlar. Kürtçe / Kurmanci konuşuyorlar günlük yaşamlarında. Yurtdışına giden insanlardan emekli olunca köyüne dönenler var.

Göç

Bölgedeki izlenimlerimizi bir rapor haline getirdik. Raporun ana maddesi göç idi. Bölgedeki göç durumu nedir sorusunun cevabını aradık, araştırdık. Biliyorsunuz 1978'deki Maraş Katliamından sonra ciddi bir Alevi göçü yaşanmıştı. Bölgedeki Alevi köylerinde neredeyse genç nüfus yoktu. Hep Avrupa ülkelerindediler. Zaten gençleri burada tutacak iş imkânları, sahaları da yok. Bunu Adıyaman'da da gözlemledik; göçen göçene.

Fakat şunu da kaydetmek lazım. Köylerde insanlar etnik ve inançsal kimliklerini mesela Erzincan'dan, Sivas'tan, Dersim'den daha yüksek oranda sahipleniyor ve koruyorlar. Kürtçe / Kurmanci konuşuyorlar günlük yaşamlarında. Yurtdışına giden insanlardan emekli olunca köyüne dönenler var. Dolayısıyla göç konusunda bir politik direnç gözlemledik. Bu, oradaki toplumu ayakta tutan önemli bir unsur olmuş. Depremden sonra özellikle Akdeniz ve Ege bölgelerindeki yakınlarının yanına göç edenler vardı. Ama onların da hepsinin değilse bile büyük bir kısmının geri döneceği söylendi.

Dediğim gibi diğer deprem bölgelerinden farklı olarak Maraş'taki Kürtler oldukça politizeler. Siyasal gündemi bilen, takip eden, bilinç düzeyi yüksek insanlarla karşılaştık. Hedefleri arasında bölgedeki Kızılbaş Kürtleri göçertmek de bulunan 1925 Şark İslahat Planına değinen oldu mesela. Yine 1978 Maraş Katliamının aynı zamanda Alevi demografisine müdahale olduğunu ifade eden insanlar da oldu. Terolar köyündeki kampın aslında bir göçmen kampı değil, bir El Nusra, IŞİD kampı olduğunu ve Alevi nüfusunun seyreltilmesi için kurulduğunu düşünen çok kişiyle konuştuk.

Köylerde göç konusunda halkın geneli bu durumda olsa da şehirlerde durum farklı tabii. Dükkanını, işyerini, elindeki malları, ürünleri yitirmiş bir esnaf, yaşama tutunmak için ne yapabilir ki? Elbistan ilçe merkezinde bunu net olarak gördük. Enkaz altından tehlikeleri göze alıp eşya çıkarmaya çalışan insanlar vardı. Yani bir taraftan iş makinaları enkaz kaldırma

çalışması yapıyordu bir yandan da insanlar o enkazdan ekonomik değeri olan mallarını çıkarabilmek telaşındaydı. Kredi borçları ertelenecek deniyor. "İyi de altı ay sonra, yedi ay sonra o borcu ne ile ödeyeceğim ki?" diye kaygısını dile getirmişti bir esnaf. Bu belirsizlik ve endişe içinde esnaf ne yapacağını bilemiyordu. Bir de yağma, hırsızlık olayları olmuş. Ama

sanıldığı gibi Suriyeli göçmenler değil "yerliler" yapmışlar bunu. Sorduğumuzda aldığımız cevap buydu. Sabaha kadar silahların patladığı geceler yaşanmış. İnsanlar, enkaza dönen dükkanlarını beklemişler yani. Özellikle de kuyumcular.

Görebildiğim, köylerden ziyade şehirlerdeki travmalar daha yüksekti.

İnsanların ekonomik açıdan toparlanması, ekonominin yeniden işler hale gelmesi, zor. Elbette geçecektir ama riskli. Alevi toplumu için daha da riskli. Çünkü zaten küçük bir lokasyonda varlıklarını korumuşlar, adeta gettolar oluşturmuşlar, diğer baskın etnik ve dini yapılara karşı kendilerini koruyabilmişler, yeniden toparlanabilmeleri kolay değil.

Ayrımcılık

Objektif olmak gerekirse, devletin tavrında "şurası Alevi bölgesidir gitmeyelim" gibi bir durum gözlemlemedik. Ama tam hasarlı bir eve yarım hasarlı vb. raporların kasti olarak düzenlendiği söylendi. İlk iki, üç gün devlet adına ortalıkta görünen olmamış Elbistan merkezde de. Asker,

Fotoğraf: Nesimi Aday

polis yokmuş. Dükkanını korumak için silahlı nöbet beklemek, silah patlatmak vatandaşın işi midir? Değildir tabii. Biz gittiğimizde AFAD çadırları yeni yeni kuruluyordu. Açıkçası, bazı Alevi yurttaşlar, çadır konusunda da ayrımcılığa uğradıklarını düşünüyorlar, dile getiriyorlardı. Bunu kendimiz görmedik. Ama “AFAD’dan çadır almam siz bana çadır bulun” diyen insanlar oldu. Ne yazık ki bizim de imkânımız yok. Çünkü AFAD yardım kamyonlarımıza yollarda el koymuştu. Maraş’ta oluşturduğumuz Hasankoca yardım merkezine de el koydular mesela.

Raporlar, tespitler, uyarılar var ama...

Bölgede ciddi bir deprem olabileceği önceden öngörülmüş, raporlaştırılmış, hatta Süleyman Soylu’nun katılımıyla bir tatbikat bile yapılmış Maraş’ta. Sonrası yok. Tehlike halinin altına süpürülmüş, bölge kaderine terk edilmiş.

Bakın size ilginç bir şey söyleyeyim. Başbakanlık Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü tarafından yayımlanan “Ayın

Tarihi” isimli bir yayın var elimde. Bu derginin Ağustos 1956 tarihli sayısında Adıyaman’daki sel felaketi anlatılıyor. 27 Ağustos 1956 tarihinde Adıyaman’da bir sel felaketi oluyor. Doksan iki insan yaşamını yitiriyor. Dönemin Pakistan Cumhurbaşkanı Iskender Mirza, dönemin Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a başsağlığı mesajı yolluyor, bu yayında aktarıldığına göre.

Geçtiğimiz Mart’ın on beşinde, depremin yaralarını henüz sarmamış olan Adıyaman’da bir de sel felaketi oldu biliyorsunuz. Doğrusu Urfa ve Adıyaman’da oldu ve yirmi insanımız hayatını yitirdi. Demek ki o bölgede sel felaketi hep oluyor. 1956 yılında yaşanan felaketin benzeri 2023’te olmuş, yine can kaybı olmuş. Aradan altmış yedi yıl geçmiş ama önlem alınmamış. Peki yerel ve merkezi yönetimler ne yapıyor? Yani insanların hayatına mal olan bir sorumsuzluk ile karşı karşıyayız. Maraş merkezli bu deprem felaketini yaşadıkten sonra, o trajediye tanık olduktan sonra İstanbul’da neler olur, neler yaşanır

Ne yapılabilir? Elbette bir yurttaş olarak bizim etki sahamızı, gücümüzü aşan bir durum var. Bu kamusal bir sorun. Bize hükümet edenlerin çokça kullandıkları bir Şeyh Edebalı sözü var: “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.” Bu özlü ve hakkaniyetli sözün gereğini yapan oluyor mu peki; maalesef hayır.

endişesi daha da arttı çoğumuzda. Sorunun ciddiyetinin farkında olan herkes için de eminim öyledir. Ne yapılabilir? Elbette bir yurttaş olarak bizim etki sahamızı, gücümüzü aşan bir durum var. Bu kamusal bir sorun. Bize hükümet edenlerin çokça kullandıkları bir Şeyh Edebalı sözü var: “İnsanı yaşat ki devlet yaşasın.” Bu özlü ve hakkaniyetli sözün gereğini yapan oluyor mu peki; maalesef hayır. ☹️

YARDIMLAŞMA MEKANİZMASI OLARAK HEMŞERİ DERNEKLERİNİN AFET SONRASINDA SUNABİLECEĞİ İMKÂNLAR

6 Şubat Depremi sonrasında ortaya çıkan toplumsal dayanışmanın en önemli ayaklarından biri de hemşeri dernekleriydi. Bu tip derneklerin afetler bağlamında sunabilecekleri imkânları ve nasıl bir işlev görebileceklerini anlamak için ASİ-Der (Antakya, Samandağ, İskenderun İlçeleri Kültür Yardımlaşma Dayanışma ve Çevre Gönüllüleri Derneği) yönetim kurulu başkanı Tevfik Usluoğlu’yla görüştük. Harun Arslan tarafından kaleme alınan değerlendirme yazısı, Usluoğlu ile yapılan söyleşiden hareketle hemşerilik olgusunu ve hemşeri derneklerinin rolünü tartışmaya açıyor.

Yaklaşık 13 buçuk milyon yurttaşın etkilendiği, 104 milyar dolarlık maddi zararın olduğu depremlerin üzerinden dört aydan fazla zaman geçti. Böylesi büyük bir yıkımın ardından bölgenin kısa sürede ayağa kalkmasını düşünmek güç. Afetin yarattığı ekonomik yıkım, bölgenin sosyo-ekonomik durumunu belki de on yıllar boyunca etkileyecek. Bütün aktörleriyle bugün Türkiye’nin afetlere hazır olmadığını en acı şekilde gördük. Bu süreçten merkezi yönetimin belli dersler çıkaracağını umarken sivil toplum kuruluşlarının da bu alanda kapasitelerini geliştirmesi için yollar araması gerekiyor. Keza Marmara Bölgesi’nde yaşanması öngörülen deprem 25 milyondan fazla insanı etkileyecek. Kahramanmaraş ve Hatay depremlerinden sonra da gördüğümüz gibi, ölümcül olan sadece deprem sırasında oluşan yıkımlar olmayacak. Depremin ardından oluşacak koşulların yabaniliği de müstakbel depremler için risk oluşturacak. Bu ortamda afetzedelerin ihtiyaçlarının karşılanabileceği bütün metodları düşünmek gerekiyor. Bu bağlamda afetlere yönelik çalışmalarda yeni

aktörlerle yeni yaklaşımların getirilmesi faydalı olacaktır. Hemşeri derneklerinin, hem afet sonrası durumda çok değerli olan yerele dair bilgisi, hem de üyelerin yardımlaşma ve dayanışma tecrübeleriyle cazip bir aktör olduğu ileri sürülebilir.

Hemşeriliğin inşası

Öncelikle, hemşeri topluluklarının ve kimliklerinin “doğal” bir olgu olmadığını hatırlatmakta fayda var. Hemşeri dernekleri çevresinde toplanan hemşeriler ülkemizde kentli yaşam biçiminin içerisine köken ilin kültürel özelliklerinin işlenmesi sonucu inşa edilen yeni bir kolektif kimlik oluşturuyor. Bu dernekler kültürel etkinliklerle göç edilen ilde köken ilin kültürünün yaşatılmasını amaçlıyor ve üyelerinin kökenlerine dair değerleri kaybetmemesini amaçlıyor. Bunun yanında, bu etkinlikler sırasında kurulan tanışıklarla üyelerin birbirinden haberdar olmasını ve bir topluluğun oluşmasını, gelişmesini sağlıyor. Bu ortak kültür üzerine kurulan kimliği sahiplenenlerin oluşturduğu sosyal ağ ise dernek çevresine özel imkânlar sağlıyor.

Bu konudaki literatüre paralel olarak, ASİ-Der’in deprem öncesindeki faaliyetlerinin önemli bir bölümünü kültürel etkinlikler oluşturmakta. Hatay’ın kültürel kozmopolit yapısına uygun olarak bu dernek de etkinliklerini Hatay’ın farklı kültürlerini kapsayacak şekilde düzenliyor. Ras’el Seni, Gadir-i Hum, Paskalya, Ramazan, Haririt Adar derneğin kutladığı farklı dinlere ve mezheplere ait bayramlar arasında. Bu konuda Usluoğlu derneğin bir duruşu olduğunu da belirtti: “Bu ülkede öteki olarak tanımlanan, eşit vatandaşlık noktasında bu hakları tam kullanamayan ya da kullanılmayan gruplarla böyle dayanışmalarımız elbette ki oldu ve olmaya devam edecek.” Bunun yanında ulusal anlamda büyük bir tartışma konusu olan Suriyelilere yönelik ayrımcı üslubun bu dernekte olmadığını söyleyebiliriz. Usluoğlu tavrılarını şu şekilde ifade etti: “Suriyeliler öteki, düşman gösteriliyor ama bölgedeki Suriyelilerin desteğini alarak (insanları) çıkardık.” Dolayısıyla bu derneğin tanımladığı “Hataylı” kimliğinin Hatay’daki kültürel grupları çoğulcu bir şekilde kapsamayı hedefleyen bir kimlik olduğunu ileri sürülebilir.

Fotoğraf: Özcan Yaman

Derneğin tanımladığı “Hataylı” kimliğinin Hatay’daki kültürel grupları çoğulcu bir şekilde kapsamayı hedefleyen bir kimlik olduğunu ileri sürebiliriz.

Deprem öncesi faaliyetler

Derneğin deprem öncesindeki etkinliklerinde kültürel faaliyetler önemli bir yer kaplıyor. Ayrıca derneğin çoğulcu perspektifle yürüttüğü çalışmalar ve kurduğu işbirlikleriyse oldukça gelişkin. Usluoğlu, derneğin faaliyetleri arasında pandemiden önce derneğin müzik grubu, tiyatro grubu olduğunu, Arapça dil eğitim kursları düzenlediklerini belirtti. Pandeminin ardından bu etkinlikler sekteye uğramış.

Bunun yanında hem Hatay’daki hem de İstanbul’daki yerel yönetimlerle bu konularda işbirlikleri olduğundan bahsetti. Bu konuda derneğin yerel yönetimlerle ilişkisini Usluoğlu şöyle

ifade ediyor: “Politik bir duruşumuz var; politik bir duruşu olmak zorunda da STK’ların. Bu politik duruş bir partinin duruşu değil tabii. Dünyaya bakış açısı anlamda politik bir duruştur. Ama siyasal parti noktasında hemşehri derneği olarak bir tercihimiz yok. Ancak kişilerin tek tek tercihleri vardır ve olmalıdır.” Bu konuda saydığı belediyeler, farklı partilerden isimler tarafından yönetiliyor. Farklı yerel yönetimlerle çalışma noktasında kendilerinin açık olduğunu, ancak genel olarak Türkiye’de “x dernek bize yakın mı değil mi” mantığıyla yaklaştığından bahsetti.

Bu derneğin kültürel faaliyetler konusunda hem yurtiçi hem de yurtdışı işbirlikleri içerisinde olduğunu da görüyoruz. İstanbul’daki Hatay Günlerini düzenleyen ekipte olduklarını, Serinyol’da Kültür Sanat Festivali yapıldığında Alevilik tarihi ve direniş konusunda Arjantin’den Lübnan’dan, Suriye’den ve Türkiye’den katılımcılarla bir sempozyum gerçekleştirdiklerinden bahsetti. Ayrıca Mersin’de benzer etkinliklere katıldıklarını ve İstanbul’da Arap Alevi Gençlik Meclislerinin organizasyonu adı altında benzer çalışmalarını desteklediklerini de ekledi.

Bu tarz etkinliklerle desteklenen hemşehri kimliği etrafında toplanan kişilerin oluşturduğu yardımlaşma ve dayanışma ağı ise hemşehri derneklerinin bir diğer önemli özelliği. İlgili literatürde de görülebildiği gibi, ortak havuz yöntemiyle toplanan para, öğrencilere burs sağlama, sağlıkla ilgili acil durumlarda yardım alma, dini bayramlarda erzak dağıtma, acil nakit ihtiyacını karşılama, gıda-kıyafet ihtiyacını karşılama vb. gibi örnekler bu derneklerde örülen ekonomik dayanışma ve yardımlaşmanın örneğini sunmaktadır. Doğrudan ekonomik yardımın yanında üyeler, dernek çevresinden oluşan ağın sunduğu sosyal sermaye sayesinde belli imkânlarla ulaşmaktadır. Bu imkânlar iş bulma, konut bulma, sağlık, hukuk vb. alanlarda uzmanlara ulaşmak şeklinde özetlenebilir.

Bu tarz ilişkilerden doğan dayanışma ve yardımlaşma ilişkisi hemşehri derneklerinin oldukça tecrübeli olduğu alanlar. Kırdan kente hızlı göç sürecinde ortaya çıkan bu tip dernekler, göçmenlerin göç edilen şehirdeki ilk günlerinde şehrin yabancı ve zor şartlarına hızlı bir şekilde adaptasyonu sağlamıştı. Ancak bununla kalmadı ve artık kente yerleşmiş olan üyenin kentte

yaşadığı zorluklar sırasında da hemşehri dernekleri sorunların çözümü için başvurulan adreslerden biri. Hemşehri derneklerinin bu özelliği ilgili literatürde önemli bir tartışma konusu olmuştur. Yerel ve merkezi yönetimler ve hemşehri dernekleri arasındaki ilişki “mübadele” ilişkisi olarak tanımlanmıştır. Kamu tercihi teorisi olarak ifade edilen bu yaklaşıma göre mübadelede yer alan aktörlerden siyasetçiler oy, bürokratlar itibar, seçmenler yarar ve baskı grupları ise rant beklerler. Böylelikle tümü hiçbir risk almadan kamusal mal ve hizmetlerle çıkarlarını azamileştirirler. Hemşehri derneklerinin üyelerinin çıkarını önceleyen yapısı, yerel ve merkezi yönetimlere uyguladıkları baskı gücü üyeleri “kollamacı” bir ilişki olarak tanımlanmıştır. Hemşehri dernekleri için literatürde kullanılan tanım ise “baskı grubu” olmuştur. “Maddi ya da manevi çıkar sağlamak amacıyla birlikte hareket eden gruplar” olarak tanımlanan çıkar grubunun, çıkarlarını elde etmek için siyasal süreci doğrudan/ dolaylı olarak etkilemeye başladıklarında baskı grubuna dönüştükleri kabul edilir. Hemşehri derneklerinin bu özelliği literatürde hem yurttaşların demokratik katılımını sağlayabilecek bir potansiyel kurum olarak, hem de “patronaj” ve “klijentalizm” ilişkileri sebebiyle ayrımcı destek mekanizmaları olarak görülmüştür. Ancak bu ilişkiler her nasıl tanımlanırsa tanımlansın sınırları belirli ve hemşehri derneklerinin doğrudan kapsadığı alanlarda yaşanan büyük yıkımın yaratacağı sorunların çözümü sürecinde faydalı olma potansiyeline sahip.

Bu konuda ASİ-Der deprem öncesinde literatürden farklılaşmayan bir çizgi izlemiş. Usluoğlu iş arayanların CV’lerini Hataylı iş insanlarına ilettiklerini veya sağlık problemleri olanlar için dernek çevresindeki doktorların kendilerine bir telefon kadar uzakta olduğunu belirtti. Deprem öncesindeki bu faaliyetler derneğin sosyal ağının çıktıkları olarak gösterilebilir. Bunun yanında dernek üyelerinden toplanan aidatlar veya farklı çevrelerden gelen bağışlarla öğrencilere burs verdiklerinden de bahsetti. Burs konusunda Avrupa Arap Alevi Federasyonu’yla işbirliği içerisinde olduklarını da ekledi. Bunun yanında her etkinliklerinin 50-60 bin lira civarında tuttuğunu ve bunların da derneğin öz kaynakları tarafından karşılandığını belirtti.

Kırdan kente hızlı göç sürecinde ortaya çıkan bu tip dernekler, göçmenlerin göç edilen şehirdeki ilk günlerinde şehrin yabancı ve zor şartlarına hızlı bir şekilde adaptasyonu sağlamıştı. Ancak bununla kalmadı ve artık kente yerleşmiş olan üyenin kentte yaşadığı zorluklar sırasında da hemşehri dernekleri sorunların çözümü için başvurulan adreslerden biri.

Deprem sonrasında deprem öncesi ASİ-Der’in tabanını aşacak şekilde birçok yerden bağış ve destek geldiğini belirtti. Ekonomik dayanışma ağı daha önce dernekle hatta Hatay’la bir ilişkisi olmayan insanlara dahi ulaşmayı başarmış. Deprem öncesi duruma paralel şekilde yurtdışından gelen yardımlar ve destekler olmuş. Dolayısıyla hem mevcut ilişkiler üzerinden yardım toplanabilmiş hem de yeni bağışçılar tarafından dernek güvenilir bir mekanizma olarak görülmüş. Bunun yanında derneğin deprem öncesinde sosyal ağlar aracılığıyla sunduğu imkânlar deprem sonrasında da devam etmiş. Usluoğlu, 67 afetzede ailenin bir sene ücretsiz yerleştirilmesini sağladıklarını ve yerel yönetimlerle, şirketlerle, diğer sivil toplum kuruluşlarıyla görüşmeleri sonucunda bölgenin ihtiyaçları doğrultusunda yardım ve destek iletilmesini organize ettiklerinden bahsetti.

Hemşehri derneklerinin organizasyon potansiyeli

Afetlere hızlı müdahale için afet öncesinde potansiyel risklerin algılanması ve afetin hemen ardından ortaya çıkan ihtiyaçların algılanması elzemdir. Riskin net bir şekilde tanınmaması halinde, tüm yetki düzeylerindeki karar vericiler ve politika yapıcılar, bir afet sırasında kendi kurumları içinde iletişim, koordinasyon ve kontrol zorlukları yaşayabilir. Bu nedenle, ilk müdahale ekipleri ve acil durum yöneticileri tarafından yerel düzeyde

riskin net bir şekilde tanınması, müdahale için kaynak ve karşılıklı yardım sağlayan üst yönetim tarafından riskin net bir şekilde anlaşılmasıyla tamamlanmalıdır. Bunun yanında afetlerin çoğu, kapsamı büyük olduğu ya da kaynak yetersizliği yaşandığı için trajik sonuçlara yol açmaz. Daha ziyade paydaşlar arasındaki koordinasyon ve işbirliği eksikliği müdahale faaliyetlerini engellemektedir.

İncelediğimiz deprem örneğinde krize hazırlığın ve krizin yönetiminin yukarıda saydığımız gerekliliklere uygun olmadığını görüyoruz. Usluoğlu’nun da aktardığı gibi, belediye binaları, AFAD’ın binası, hastaneler, kolluk kuvvetlerinin binaları hasar görmüştü veya tamamen yıkılmıştı. Usluoğlu bu durumun yarattığı ortamı şu sözlerle ifade etti: “Telefonlara ulaşamıyorduk. Ciddi bir felaket vardı ve tespit edilemiyordu. Burada ilk üç gün basında bile çok fazla yer almadı Hatay. Hatta ilk üç gün, hatta beş gün kimi yerlere birçok yetkili gitmemişti ve gitmiyordu.” Bunun bir sonucu olarak ASİ-Der bu süreçte topladıkları yardımları iletebileceği bir kurum bulmakta zorlanmış. Usluoğlu, depremin ilk saatlerinde hızlı bir şekilde organize olmalarına ve bağışçıların desteğiyle trrlarla akut ihtiyaçları karşılayacak malzemeleri, ilişkili olduğu bir şirketten temin ettiği kepeçleri göndermelerine rağmen bu süreçte bölgedeki yerel yönetimlerle iletişime geçtiklerinde “biz de depremzedeyiz” cevabı aldıklarını ilettiler.

Bunun yanında yerel yönetimler ve merkezi yönetim arasında çatışmaların da olduğunu, AFAD’ın dağıtım sürecini muhtarlıklar aracılığıyla yapmaya çalıştığından bahsetti. Usluoğlu, hem bu çatışmaların içine girmemek adına hem de bölgeden edinilen bazı muhtarların yardımların dağıtımını ayrımcı bir şekilde yaptığını dair duyumların etkisiyle ASİ-Der’in bölgede hızlı bir şekilde gönüllü ağı oluşturarak bu ağ üzerinden yardımların iletilmesini sağladıklarını da ekledi. Usluoğlu böyle bir süreci yaşarken STK’lara çok iş düştüğünü ve ağlarının çok güçlü olması sebebiyle önce organizasyona odaklandıklarını belirtti. Ancak kendilerinin bu süreçte merkezi yönetimle çatışma yaşadıklarını da söyledi: “Kepeçler gönderdik. Antakya’da Karayolları Şube Müdürlüğü’nün garajına polis çekti bunları ve talimat beklediği için günlerce orada bekletti. Bakın,

Fotoğraf: Tamer Arda Ersin

bizim ülkemizdeki zaafiyet ne yazık ki bu. Olağanüstü durumlara olağanüstü müdahale olması lazım.”

Usluoğlu bu eleştirileri yaparken amaçlarının devlete mukavemet olmadığını da vurguladı. Temel dertlerinin birçok deprem yaşamış bir ülkenin bu depremlere neden hazırlıklı olmadığını sorgulanması olduğunu belirtti. ASİ-Der’in afetler üzerine kurulmuş bir dernek olmadığını, bir hemşeri derneği olarak bile hızlı bir şekilde organize olarak deprem bölgesi ve diğer iller arasında bir koordinasyon ağı oluşturmayı başardıklarını ve asıl işi afet yönetimi olan kurumların bu konuda oldukça yetersiz kaldığını da ekledi. Ancak Usluoğlu bu süreçte ASİ-Der’in kabiliyetinin de kısıtlı olduğunu, diğer derneklerin ve kurumların alanlarına girmeyi amaçlamadıklarını aktardı. Derneğin üstlenmeye çalıştığı rolü şu şekilde ifade etti: “Lojistik destek örmek, sahada ihtiyacı olan insanların tespiti noktasında destek vermek, onların ihtiyaçlarını sağlamak, sahada çalışan gönüllülerin çadır ve gıda ihtiyaçlarını sağlamak, birincil görevlerimiz bunlar olmalı.” Bu bağlamda derneğin kaydadeğer çalışmasından bahsetmek gerekiyor. Motorsikletli gönüllülerle mahalle ve köyleri gezdiklerini de belirtti. Bu gönüllüler sayesinde toplu malzeme götürerek kısıtlı kaynaklarda kayıp oluşturmak yerine, listeler hazırlanarak sadece ihtiyaç duyulan yardımların götürülmesini sağladıklarını söyledi.

Bu perspektifle ASİ-Der’in farklı kurumlarla işbirlikleriyle kurdukları komisyonlar var. Sağlık komisyonu çerçevesinde Türk Tabipleri Birliği’yle işbirliği kurmuşlar. Bu işbirliğinde ASİ-Der’in rolünü Usluoğlu şöyle özetledi: “Derneğin sağlık komisyonunun görevi derneğe Tabipler Odası misyonunu katmak değil. Tabipler Odası ya da oradaki doktor arkadaşlarla ya da oradaki hastanelerle koordinasyon içerisinde olup, oradaki ihtiyaçları belirleyip buradan onlara destek vermek.” Dernek koordinasyonundaki bir başka komisyon olan hukuk komisyonu içinse Usluoğlu şunları söylüyor: “Oradaki hukuki problemlerin çözümü konusunda oradaki hukukçu arkadaşlarımızla süreci organize edip, buradan hazırlıkları yapıp onlara bu konuda ihtiyaç dahilinde destek vermek.” Bu komisyona depremzedelerin ulaşması adına bölgeye gidip mahalle mahalle

görüşüklerini ve WhatsApp hatlarının olduğunu da görüşmenin ilerleyen safhalarında ekledi. Bunlara ek olarak Mimarlar Odası ve Veterinerler Odası’yla da iletişim halinde olduklarından bahsetti. Dolayısıyla bir hemşeri derneği olan ASİ-Der, altın değerindeki yerele dair bilgisiyyle depremzedelere yardımcı olmak isteyen uzmanlar için önemli bir kolaylaştırıcı görevi üstleniyor.

Merkezi yönetimin yerelin ihtiyaçlarına uygun olmayan politikalarına karşı da hayatlarının en azından bir bölümünü Hatay’da geçirmiş üyelere oluşan ASİ-Der önemli bir odak oluşturuyor. Örneğin Usluoğlu, herkesin tek tip çadırkentlere toplanmasındaki ısrarın yanlış olduğunu savundu. Kırsal kesimlerde yaşayan kişilerin çadırkentlerde toplanmasının onları bahçelerinden hayvanlarından koparmak anlamına geldiğini belirtti. Bunun kişileri üretimden koparttığını, üretebilecekleri ürünlerle kente katkı sağlamlarının daha olumlu olduğunu söyledi. Örneğin köyde ineği olan birinin köyünden koparılıp kent merkezine getirilmesi yerine köyde üreteceği sütün belediyeler aracılığıyla toplanıp, bundan peynir üretip ardından bunun afetzedelere dağıtılmasının daha iyi olacağını ilettili. “Her reçetenin her hastaya uymadığını” ve Hatay’ın şartlarına özel politikaların üretilmesi gerektiğini savundu. Örneğin Hataylıların uzun bir süre toprak evlerde yaşadığını, şimdi de ahşap veya doğaya zarar vermeyen katkılarla güçlendirilmiş toprak evlerin konteynir ve çadırlara alternatif oluşturulabileceğini söyledi.

Kendilerinin ilettilikleri çadırları da bu perspektifle dağıttıklarını söyledi. Dağıtım için araç temini konusunda AFAD’a veya başka resmi kurumlara destek olsalar da geçici barınmanın organizasyonu konusunda ayrıştıklarını belirtti. Kişi eğer kırsalda yaşıyorsa çadırı onun istediği yere kurduklarını aktardı. Kentte dağıtılan çadırlar ise çadırkentlerdeki bir eksik olan sosyalleşme alanlarını kurmak üzerine kullanılmış. Çocuklara, erkeklere, kadınlara sosyalleşme alanlarının oluşturulmaması durumunda şiddetin, intiharların, tacizlerin, tecavüzlerin ortaya çıkacağını savundu ki, Usluoğlu’na paralel olarak bölgeden kadın cinayetleri haberleri almaya başladık. Bu konuda ellerindeki çadır ve konteynirleri hem fiziki şartların bunların önüne geçmeye uygun olması için hem de psiko-

Bir hemşeri derneği olan ASİ-Der, altın değerindeki yerele dair bilgisiyyle depremzedelere yardımcı olmak isteyen uzmanlar için önemli bir kolaylaştırıcı görevi üstleniyor.

sosyal destek sağlayacak faaliyetlerin oluşturulması için kullandıklarını ifade etti. Bunun yanında psikososyal destek amaçlı bölgeye berber desteği yolladıklarını da ifade etti. Çocukların eğitimine devam etmesi adına çalışmalar yaptıklarını da ekledi. Ulaştıkları çadır ve konteynir stoğunu okullara da yönlendirdiklerini ve ayrıca sınav dönemindeki öğrencilere test kitabı dağıttıklarını belirtti.

“Yeni bir Antakya değil, yeniden bir Antakya”

ASİ-Der’in afet bölgesine yönelik yardımlarının ve projelerinin temel perspektifi insanları yaşadığı yerden koparmamak üzerine kurulu. Usluoğlu bu yaklaşımlarını şu şekilde detaylandırıyor: “Tarihi Antakya orası. Yani sekiz defa yıkılan ama sekiz defa kültür üreten özel bir bölge orası. [...] Orası Ramazan’ın, Gadir-i Hum’un, Paskalya’nın, Pesah Meryem Ana Yortusu’nun bir arada kutlandığı bir yer. Orası Arap’ın, Türkün, Ermenilerin, Süryanilerin, Alevilerin, Sünnilerin, Ortodoksların, Rumların, Katoliklerin, Protestanların, Yahudilerin bir arada yaşadığı, komşuluk yaptığı bir yer. [...] Çünkü o kenti kent yapan, onu ona tarihi ve kültürel değer katan, oranın arkeolojik sit alanı olması değil, sadece oranın yaşayan insanıdır.” Usluoğlu ayrıca, bu kültürel yapının dağılmaması, insanların kalıcı bir şekilde göç etmemesi için anahtarın kentin ekonomisini düzeltmek olduğunu savunduklarını ilettili. Bu perspektifle afetzede çiftçilerin tekrar üretmeye başlaması için bölge dışındaki belediyeleri bölgeye fide desteği, yem desteği yapmaya yönlendirdiklerini söyledi. Çadır eksikliğinden dolayı seralarda kalan afetzedelere çadır verdiklerini de ekledi. Bunun yanında dışarıdan temin edilen içme suyunu artık dışarıdan almadıklarını bölgeden almaya çalışarak oranın esnafının kalkınmasını amaçladıklarını belirtti.

Fotoğraf: Özcan Yaman

ASİ-Der'in bölge ekonomisini kalkındırmak adına bütünü kapsayan bir projesi de var. Usluoğlu, Hatay Turizmi Yeniden Kalkındırma Projesi olarak adlandırdıkları çalışma kapsamında Hatay'ın turizm kenti ilan edilmesini istediklerini belirtti. Selevkoslar'dan beri Hatay'ın bir deniz kenti olduğunu, limanlar aracılığıyla refaha kavuştuğunu ve tekrar inşa edildiğinden bahsetti. "Tarihi tekerrür etmek" gerektiğini ve Çevlik'ten Arsuz Konaklık hattına kadar olan alanın tarıma uygun olmadığını, dolayısıyla planladıkları limanın inşaatı için uygun olduğunu ileri sürdü. Hatay'ın bir Kocaeli olmadığını, ekonomiyi kalkındırmak için başvurulması gereken sektörün turizm sektörü olduğunu söyledi. Bu liman sayesinde Hatay'ın doğal ve kültürel güzelliklerinin değerlendirilebileceğini savundu. Binaların enkazlarının zehirli maddelerden arındırılarak limanın dolgu malzemesi olarak kullanılabilirliğini de ekledi. Bu sayede önemli bir maliyet kaleminden kurtulabileceklerini düşünüyor. Ancak turizme açılma sürecinin Antalya gibi "her şey dahil, kocaman otellerle" değil ekolojik bir yaklaşımla yapılması gerektiğini vurguluyor. Butik otellerin açılabilirliğini, bu sayede kırsalda ekolojik

tarımla üretilen ürünlerin doğrudan alıcı bulabileceğini, kent tarımı ve hayvancılığının da bu süreçten fayda sağlayacağını söyledi. Usluoğlu, başka illerde düzen kurmaya başlamış olan Hataylıların bölgeye geri dönmelerini sağlayacak ortamın ancak böyle oluşturulabileceğini savunuyor.

Kent merkezinin yeniden inşası sürecine dair fikirlerini ve endişelerini de aktardı. Kentin kültürünün yeniden toparlanması ve yaşaması için kentteki mahalle veya cemaat ilişkilerinin korunması gerektiğini savundu. Yeniden yapılanma sürecinde kent sakinlerinin kendilerine yakın olan bölgelere yönlendirilmeleri, farklı cemaatleri koruyan bir yerleşme politikasının izlenmesi gerektiğini savundu. Hatay'ı Hatay yapanın farklı cemaatler arasındaki birlikte yaşama kültürü olduğunu söyledi: "TOKİ mantığıyla biz orayı inşa edip insanları yığarsak, oraya bu ilişkiler geri dönmez. O kentin ruhu söner, kaybolur." Bu süreçte mülk sahiplerinin mülkiyet haklarının korunmasını savundu ancak afetlerde risk oluşturacağını öngörülmesi durumunda bilimin dediğinin dinlenmesi gerektiğini savunduklarını söyledi. Projenin bir diğer kısmı olarak mevcut kent merkezinin bir

ASİ-Der yönetim kurulu başkanı Tefik Usluoğlu, yeniden yapılanma sürecinde kent sakinlerinin kendilerine yakın olan bölgelere yönlendirilmeleri, farklı cemaatleri koruyan bir yerleşme politikasının izlenmesi gerektiğini savundu.

kısının arkeologlar tarafından kazılarak Antakya'nın geçmişte defalarca yıkılması sonucu oluşan katmanların ortaya çıkartılabileceğini ve buranın bir açık hava müzesi olabileceğini de savundu.

Bütün bu sürecin "İstanbul'daki bir mimarla, Ankara'daki bir bürokratla" yürütülemeyeceğini [...] yereldeki bilirkişilerin, yereldeki kanaat önderlerinin, yereldeki dini cemaat liderlerinin, sosyologların, psikologların, tarihçilerin, oradaki üniversite hocalarının katılarak" yeniden inşa

sürecinin yürütülmesi gerektiğini savundu. Kent planlanmasının yapıldığı ihalelerin yapıldığı toplantılara katılmaya çalıştıklarını, hukuk komisyonu aracılığıyla Antakya kent merkezinin riskli alan ilan edilip Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na devredilmesi hakkında suç duyurusunda bulduklarını da aktardı. Farklı şekilde itirazlarını dile getirdiklerini, ancak planlama sürecinde hem kendilerinin hem de kendileri gibi birçok çalışma grubunun dikkate alınmadığını söyledi. Kadifekale'de, Sulukule'de, Sur'daki inşaat süreçlerinin kendilerini endişelendirdiğinden bahsetti. Ayrıca enkaz kaldırma sürecinde molozların kent sakinlerini dikkate almadan tarım arazilerine ve yerleşim yerlerinin yakınlarına dökülmesinin de kendilerini ileriye sürdü. Turizmle kent ekonomisini yeniden kalkındırmaya yönelik projelerinde hükümetin kilit bir rol oynadığını da ekledi: "Şehir turizm kenti ilan edilmeden bu konuda teşvikler sağlanması gerekiyor. Örneğin SGK teşvikleri, vergi muafiyetleri, işte arazilerin buna göre sağlanması, imar kolaylığı, malzeme kolaylığı sağlanmalı. Bu konuda devletin teşvikleri olmadan yatırımcı oraya gitmez." Kısacası, derneğin afet sonrası bağlamdaki ana amacı kent insanını bölgede tutarak kent

Usluoğlu kentin geleceğine dair projelerini öncelikle bakanlıklara sunacaklarını, olumlu sonuçlar alınması halinde Avrupa Birliği'nin fonlarına başvuru yapacaklarını da ekledi. Hükümetin burada belirleyici olacağını vurguladı. Turizmle kent ekonomisini yeniden kalkındırmaya yönelik projelerinde hükümetin kilit bir rol oynadığını da ekledi: "Şehir turizm kenti ilan edilmeden bu konuda teşvikler sağlanması gerekiyor. Örneğin SGK teşvikleri, vergi muafiyetleri, işte arazilerin buna göre sağlanması, imar kolaylığı, malzeme kolaylığı sağlanmalı. Bu konuda devletin teşvikleri olmadan yatırımcı oraya gitmez." Kısacası, derneğin afet sonrası bağlamdaki ana amacı kent insanını bölgede tutarak kent

kültürünü korumak ve kent ekonomisini kalkındırarak göç etmiş insanları tekrar Hatay'a getirmek olarak özetlenebilir.

Sonuç ve öneriler

Usluoğlu'yla yaptığımız görüşmenin sunduğu örnekte de görebileceğimiz gibi hemşeri dernekleri mevcut ağlarıyla afete acil müdahale durumlarında etkili bir aktör olma potansiyeline sahip. Bunun sebebi olarak, zaten göç sonrası göçmenlerin yeni kentlerine adaptasyonlarını sağlamak adına yardımlaşma ve dayanışma derneği olarak ortaya çıkmaları gösterilebilir. Yardım toplamak, ihtiyaç sahiplerini belirlemek konusunda bir tecrübeye sahipler. Bunu mümkün kılan en önemli özellikleri, topluluğun harcının ortak kültür olması, bu sayede farklı meslek kollarından ve farklı ekonomik ve siyasi konumlardan insanları bir araya getirebilmeleri. Bu sayede afet örneğinde görebileceğimiz gibi, hızlı bir şekilde yardım toplayıp, lojistik firmalarıyla yardımları iletme potansiyeline sahip olabiliyorlar. Ayrıca köken ilin toplumunu ve coğrafyasını iyi tanımaları sebebiyle dağıtım ve ihtiyaç tespiti organizasyonlarını ve koordinasyonlarını sağlamakta önemli imkânlarla sahipler. Afet öncesi durumda da üyelerin sorunlarını çözmek adına sivil toplum kuruluşlarıyla, meslek örgütleriyle, yerel ve merkezi yönetimlerle ilişki içerisinde olan bu derneklerin sahip olduğu ilişkiler ağı önemli bir işbirliği oluşturma kabiliyetini de ortaya koyuyor. Bunun yanında deprem öncesi faaliyetlerinin kültürel ağırlıklı olmasının da gösterdiği üzere kent

Derneğin afet sonrası bağlamdaki ana amacı kent insanını bölgede tutarak kent kültürünü korumak ve kent ekonomisini kalkındırarak göç etmiş insanları tekrar Hatay'a getirmek olarak özetlenebilir.

kimliği ve kültürü bu dernekler için önem arz ediyor. Bu sebeple kentlerin kültürel varlıklarının korunması konusunda da hemşeri dernekleri bir paydaş olma potansiyeline sahip. Ayrıca sınırları belli bir üye yapısı olsa bile, kent sakinlerinin planlamaya katılımı konusunda yöneticilere yönelik bir baskı grubu niteliği oluşturuyor. Özellikle Marmara Depremi olmak üzere, bizi bekleyen afetlere karşı hemşeri derneklerinin acil durumlarda altın değerinde olan bu imkânlarını değerlendirmek gerekiyor. Bu derneklerle hem afete hazırlık hem de afet sonrası yardım çalışmalarını bağlamında işbirliklerinin yapılması faydalı olacaktır. ASİ-Der örneğindeki gibi hızlı şekilde organize olacak yapıya sahip olmayan derneklerin kapasitelerinin artırılması konusunda da çalışmalar bu konuda etkili olabilecek yeni aktörlerin ortaya çıkmasını sağlayacaktır. Bu derneklerin bir paydaş olarak ele alınmasıyla, afet bilinci ulaşılması zor gruplara da aktarılabilir.

¹ <https://csb.gov.tr/bakan-kurum-deprem-nufus-itibariyla-13-5-milyon-vatandasimizi-etkiledi-bakanlik-faaliyetleri-37415#:~:text=BAKAN%20KURUM%3A%20E%28%09%20CDEPREM%20N%20C3%9CFUS%20%20C4%B0T%20C4%B0BARIYLA,13%2C5%20M%20C4%BOLYON%20VATANDA%20C5%9EIMIZI%20ETK%20C4%BOLED%20C4%B0E%28%09%20>

² <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhurbaskani-erdogan-depremin-yikici-maliyeti-yaklasik-104-milyar-dolar-754490.html>

³ Hersant, J. ve A. Toumarkine (2005), "Hometown Organisations in Turkey: An Overview," *European Journal of Turkish Studies* 2.

⁴ Akgış, Ö. ve E. Karakaş (2018), "Bir Sosyal Ağ Olan Hemşehri Derneklerinin Yoksullukla Mücadeledeki Rolü Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma: Bilecik Sinoplular Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği," *Ege Coğrafya Dergisi*: 21-34.

⁵ Kurtoğlu, A. (2012), "Siyasal Örgütler ve Sivil Toplum Örgütleri Bağlamında Hemşehrilik ve Kollamacılık," *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 1: 141-169

⁶ Daver, B. (1993), *Siyaset Bilimine Giriş*, Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 236.

⁷ Özdemir, G. (2013), "Tampon Mekanizmadan Siyasal Aktörlüğe Hemşehri Dernekleri," *Turkish Studies*, 8(6): 943-959.

⁸ Kurtoğlu, A., a.g.m.

⁹ Kapucu, N., Özerdem, A. ve S. Abdul-Akeem (2023), *Managing Emergencies and Crises: Global Perspectives*, Jones Bartlett Learning, s. 267.

¹⁰ Auf der Heide, E. (1996), "Disaster Planning. Part II: Disaster Problems, Issues, and Challenges Identified in the Research Literature," *Emergency Medicines of North America* 14(2): 453-480.

Afetlere dirençlilikte katılımcı yurttaşlığın rolü

Afetler, krizler ve benzeri şekillerde yaşamsal tehdit oluşturan yıkıcı, çok edici, gündelik hayatı sekteye uğratan gelişmeler karşısında toplum olarak ayakta kalabilmeye, yaşamı idame ettirebilmeye, gelecekte de yaşanması muhtemel benzer durumlara hazırlıklı olabilmeye ve esenlik içerisinde bir toplumsal düzen kurabilmeye yönelik eylemlerin ve imkânların bütünü, “toplumsal dayanıklılık” ya da benzer anlamda kullanılan “toplumsal dirençlilik” kavramının içine alınabilir. Dayanıklılık yaklaşımı, bireylerin, kurumların ve toplumların güçlü yönlerine, potansiyellerine ve becerilerine odaklanır. Bu çerçevede, afet dayanıklılığı, toplumun kitlesel yıkım ve zararına yol açabilecek doğa olaylarına ve şoklara dair risklerin farkında olma ve bunlara hazırlıklı bulunma, afet durumunda daha önce planlanmış tedbirleri uygulamada hızlı çözümler üretebilme, değişikliklere uyum sağlayabilme, afet sonrasında toparlanma ve iyileşme kapasitemizi arttıran beceriler olarak tanımlanabilir.

2023 yılı boyunca Yurttaşlık Derneği tarafından yürütülecek olan, Marmara Bölgesi’ndeki kentlerde yurttaşların afetlere karşı dayanıklı olabilmeleri adına, sivil toplumun yerel yönetimlerle aktif işbirliği içerisinde hareket etmesini amaçlayan *Afet Dayanıklılığı için Yurttaşın Sözü* çalışması, bu çerçevede çözümler geliştirmeye odaklanıyor. Çalışma süresince atölyeler, çalışma grupları buluşmaları ve yaz okulu gibi faaliyetler planlanıyor. Nihayetinde, yurttaşların afet risk bilincinin ve hazırlıklılığının artırılması, yerel yönetimlerin ve ilgili yerel kurumların stratejilerinin ve faaliyetlerinin afet dayanıklılığı perspektifinden izlenmesi, çalışma alanlarında bulunan sivil girişimlerin ve dayanışma topluluklarının deneyimlerini birbirleriyle paylaşmaları, hedeflenen ana noktalar arasında. Açılış toplantısı 24 Nisan 2023 tarihinde çevrimiçi olarak gerçekleşen çalışmanın ilk bölgesel ölçekli toplantısı Postane İstanbul’daydı. İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB), İstanbul Planlama Ajansı (İPA), Mahalle Meclisleri Girişimi,

Marmara Belediyeler Birliği, Mekanda Adalet Derneği (MAD), İstanbul Kent Konseyi, Açık Radyo, Kamu Harcamaları İzleme Platformu (KAHİP) gibi kurumların temsilcilerinin ve de İstanbul Bilgi Üniversitesi, Boğaziçi Üniversitesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi ve Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nden araştırmacıların katıldığı, yaklaşık üç saat süren toplantının ana gündemi afet dayanıklılığı açısından yerel dayanışma ve örgütlenme modelleriydi. Afetlere karşı dirençliliğin mahalle temelli temsilde nasıl oluşturulabileceği sorusu toplantıda yanıtı aranan ana sorulardan biriydi. Katılımcıların da ifade ettiği gibi, her ne kadar afetler bağlamında etkin bir sivil örgütlenmenin temel taşı mahalle dayanışmaları olsa da mahalle ölçeğindeki girişimlerin kendi içinde sınırları var. Özellikle İstanbul gibi kalabalık nüfuslu, çok farklı sosyo-kültürel dinamikleri içinde barındıran bir şehirde afet çalışmalarının yerelden yerele farklılıklar göstermesi gerektiği açık. Bir diğer deyişle, “dayanıklı mahalleler” yaklaşımının kendi içinde sınırlılıkları olduğu da hesaba katılmalı. Toplantının öne çıkan tartışma başlıklarından bir diğeri ise yerel yönetimlerin afet yönetimi politikaları bağlamında yurttaş katılımının ve denetiminin önemi. Bu açıdan

yurttaşların yerel yönetim politikalarına katılım imkânlarının ve araçlarının nasıl yaratılabileceği ve afet yönetimi açısından belediye, sivil toplum ve yurttaş inisiyatifleri arası işbirliklerinin nasıl artırılabilirliği tartışıldı. Bu minvalde *Afet Dayanıklılığı için Yurttaşın Sözü* projesi kapsamında yürütülecek atölye çalışmalarında da incelenecek olan belediye stratejik planlarının afet dayanıklılığı perspektifinden ne denli mühim olduğu, toplantıda dile getirilen bir diğer husustu. Belediyelerin stratejik planlarında afet risklerine ve dayanıklılık önlemlerine ne ölçüde yer verildiğinin, belediyelerin faaliyet ve yatırım programlarında afet dayanıklılığının ne kadar öncelendiğinin, dolayısıyla bunlara belediye bütçelerinden ne kadar pay ayrıldığına izlenmesinin aktif yurttaş katılımı açısından önemli olacağı belirtildi. Önümüzdeki aylar içerisinde Marmara Bölgesinin diğer kentlerinde de düzenlenecek saha toplantılarında her bir yerele özgü sorunlar bu perspektif içerisinden ele alınacak. Böylelikle bölgesel afet risklerini azaltmak, riskler karşısında toplumsal dirençliliği arttırmak adına sivil girişimlerle yerel yönetimler arasındaki işbirliklerini arttırmının yolları aranacak. ● ● ●

Fotoğraf: hYd Arşivi

Komşu komşunun külüne: İstanbul’da mahallelilik ne alemde?

6 Şubat 2023 günü meydana gelen Kahramanmaraş merkezli depremlerden sonra, afetlere dirençlilik bağlamında mahalle ve mahallelilik kavramları ön plana çıktı. Depremi ilk saatlerindeki müdahalelerin aynı yaşam alanını paylaşan mahallelilerden geldiği gerçeği karşısında yurttaşların yaşam alanlarındaki örgütlü dayanışmasına pek çok platformda burju yapılar oldu.

Yazar Köksal Alver, “Mahalle: Mekân ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği” makalesinde mahalle kavramını şöyle açıklıyor:

“Mahalle, kentin ana unsuru, özü ve çekirdeğidir. Kentin zorunlu mekânlarından biri olan mahalle, mekân ile hayatın iç içe geçmişliğini sembolize eder. Mekân ile hayatın birbirini tamamlaması ve biçimlendirmesinin bir örneğidir. Mahalle, hem bir mekân biçimi hem de belli bir hayat tarzıdır. Bu yüzden mahallenin asıl ögesi insan ilişkileri ve mekânsal biçimlerdir. Mahalle kurmak, mekân üretmek olduğu kadar çok yönlü insan ilişkilerine ortam hazırlamaktır. Mahalle, mekân ve hayatın esrarengiz birlikteliğidir.”¹

İstanbul’un Feriköy ve Kurtuluş semtlerinde, mahalle ölçeğinde toplumsal dayanıklılık kavramını ve bu kavramın mahalleye uyumunu ele alan, İstanbul Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalından Araştırma Görevlisi Selin Turan ve Prof. Dr. Hatice Ayataç’ın kaleme aldığı makalede ise, dayanıklı mahalle şöyle tanımlanıyor:

“Sosyal dayanıklılık içinde bulunduğu toplumun toplum olma hissini, aidiyetini, kültürel kimliğini ve sosyal uyum yeteneğini artırarak; daha bilinçli, aktif, kolektif ve öğrenen bir toplum oluşturmada, aynı zamanda bunu yaparken fiziksel mekâna da katkı sağlamak ve kavramı anlaşılması gereken, önemli bir konu haline

getirmektedir. Sosyal dayanıklılık kavramını mahalleye adapte etme gereksiniminin arkasında, bu uğraşın zaman içerisinde değişen ve dinamik olan süreçlere sosyal ve çevresel olarak adapte olabilen, kültürlerini, kimliklerini koruyan mekânlar üreterek mahallenin ve mahalle kültürünün sürdürülebilirliğine katkı sağlayabileceği düşüncesi yer almaktadır.”²

Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Şehircilik Anabilim Dalından Araştırma Görevlisi Kumru Çılgın ise, *Mahalleyi Dönüşümün Kurtarıcılığı’ndan Kurtarmak: Sarıyer Mahallelerinin Mücadelesinden Esinlenen Bir Yaklaşım Önerisi, Mahalle Planlaması* başlıklı doktora tezinde, yönetime halkın katılmasında mahalle biriminin kilit bir rol oynamasına rağmen, bu konunun henüz Türkiye planlama literatüründe tartışılmamış olduğu belirtiliyor:³

“Mahallenin planlama sürecinin ‘en küçük birimi’ olduğu, planlama aracılığıyla yerel kimlik ve topluluk aidiyeti duygusu için bu olgunun yeniden yaratılması gerektiği ve yönetime halkın katılmasında mahalle biriminin kilit bir rol oynadığı vurgulanmaktadır.

Henüz Türkiye planlama literatüründe tartışılmamış ancak çeşitli dönemlerde, farklı coğrafyalarda, özellikle ABD ve Avrupa planlama pratiğinde dikkati çeken bir konuma gelmiş; hatta İngiltere’de kısa zaman önce yeniden formüle edilmiş olan mahalle planlaması, toplulukların ihtiyaçlarına koordineli şekilde cevap vermeye, yaşayanların gündelik hayatlarını yakından etkileyen politikaların hazırlanması aşamasında katılımlarına ve kendi geleceklerini planlamalarına izin verecek şekilde geliştirilmiştir.

Bugün bu yaklaşım, 2000’lerin başında birçok demokratik ülkede ağırlık kazanan ‘yerelleşme’ eğilimlerine bağlı olarak politik karar alma ve uygulama süreçlerinde, gücün yerel kurumlara ve yurttaşlara devredilerek devlet ile birey arasında yeni bir denge arayışına çözüm olarak sunulmaktadır.”

Yurttaşlık Derneği tarafından 2023 yılı boyunca sürdürülecek olan *Afet Dayanıklılığı için Yurttaşın Sözü* çalışması da, çalışma alanı olarak seçilen Marmara Bölgesi özelinde, yurttaşların, sivil toplum kuruluşlarının, akademisyenlerin, kent konseyi temsilcilerinin ve afetlere dayanıklılığı arttırmak için yerel yönetimlerdeki söz hakkına sahip çıkmak isteyen tüm bireylerin, katılımcı olarak mahalli düzeydeki afet çalışmalarını teşvik etmesini, bu çalışmalarını incelemesi ve öneriler sunmasını, ayrıca eksik olan alanları yeni bir bakış açısıyla yorumlamasını amaçlıyor.

İlk toplantısı Postane İstanbul’da gerçekleşen çalışmanın ana gündemi, İstanbul’da mahalle örgütlülüğü, mahalle düzeyindeki örgütlenmelerin afet dayanıklılığı üzerine yürüttüğü çalışmalar ve buna ek olarak ne gibi çalışmalar yapılması gerektiğiydi. Yuvarlak Masa toplantısının katılımcılarından Heybeliada Mahalle Meclisi’nden Meral Camcı, Mahalle Meclisleri Girişimi’nden Tolga Bektaş, Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden Dr. Öğretim Üyesi Feyza Akınerdem ve Argüden Yönetişim Akademisi’nden Dr. İnan İzci ile İstanbul’da mahalle kavramını ve mahalle düzeyinde afetlere karşı örgütlenmede yürütülen çalışmaları konuştuk.

“Bu kadar çeşitliliğin bir arada olması İstanbul’a özgüdür diyebiliriz” Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü’nden Dr. Öğretim Üyesi Feyza Akınerdem, İstanbul’daki mahalle kavramına tek bir tanım getirmenin çok zor olduğunu belirtiyor. Hem büyüklüğü ve kalabalıklığı hem de bu büyüklüğün

içerisindeki çeşitlilik nedeniyle tek bir mahalle kavramına sahip olmayan İstanbul, her biri farklı dinamiklere sahip çoklu mahalle biçimleri olan bir kent. Akinerdem'e göre:

"İstanbul'a özgü bir mahalle tanımı yapmak çok zor. Yapmaya çalışırsak çok büyük bir genelleme yapmış oluruz ve yanlış olur. Bana kalırsa İstanbul'da çoklu mahalle biçimleri var. Sınıf farklılıklarının, hemşeriliğin, çalışılan sektörün ve daha pek çok faktörün belirlediği muhit, aynı zamanda farklı şekillerde yapılandırılmış mahallelerden oluşuyor. Örneğin Çekmeköy'de hem site, hem villa-site, hem gecekondular hem de bağımsız apartman ve dükkanlardan oluşan mahalleler iç içe girmiş durumda. Bu mahalleler sınıfsal açıdan ayrırsa da işçi-işveren, hizmet alan-hizmet veren şeklinde etkileşime geçiyorlar. Bazen dayanışmaya bazen de kapitalist yeniden üretime dayalı müşterek yaşam alanları kuruyorlar. Bu çeşitliliğin aynı yerde olması İstanbul'a özgüdür diyebiliriz."

Yereldeki dayanışmada, aynı yaşam alanını paylaşmaktan çok, aynı 'rotayı' takip etmenin önemine değinen Akinerdem, kentsel mobilitenin içinde bulunduğumuz insan gruplarının ana belirleyicilerinden olduğunu ifade ediyor.

"Şehirdeki toplumsal dinamikler, muhit/mahalle gibi yakınlıkların ötesinde, aynı rotayı takip eden, benzer sektörlerde çalışan, 24 saatlik iş döngüsünde aynı vardiyaya denk düşen, çocuğun okulu etrafında hayatını kuranların arasındaki yakınlıklarla, temasla kuruyor. O nedenle toplumun genelini etkileyecek etkileşim ve dayanışma biçimlerinin, mahalle kadar kentsel mobilite ve temas biçimlerinin çeşitliliğini de göz önünde bulundurması gerekiyor."

Akinerdem, söz konusu afetlere dirençlilik olduğunda, bu alanda çalışan sivil toplum örgütlerinden Mahalle Afet Gönüllüleri'nin hem eğitim hem örgütlenme konusunda oldukça ilerlemiş durumda olduğunu belirtiyor. Bunun dışında kamu, özel sektör ve vatandaş ortaklığında yerelden örgütlenmeyi güçlendirecek oluşumlara da ihtiyaç olduğunu sözlerine ekliyor.

"İstanbul'da mahalle kavramı çok katmanlı ve farklılaşmış durumda"

Heybeliada Mahalle Meclisi'nden Meral Camcı, İstanbul'daki mahalle kavramının ve mahalle örgütlülüğünün bölgeden bölgeye değişim gösterebileceğine işaret ediyor. Bölgesel dinamiklerin etkili olduğu İstanbul'daki mahalle ölçeği, Adalar ilçesinde farklı işlerken Beyoğlu ilçesinde aynı düzlemde ilerlemiyor. Camcı'ya göre:

"İstanbul'da mahalle kavramı çok katmanlı ve farklılaşmış durumda. Örneğin çok kalabalık yerlerde sokak ölçeğine dahi indirilebilir bu durum. Kimi durumlarda apartman ya da site ölçeğine... Ancak Adalar ilçesindeki gibi halihazırda var olan Mahalle Meclisleri ve MAG (Mahalle Afet Gönüllüleri) çalışmalarında örgütlenebilmiş, mahalle yapısını ve ilişki ağlarını, komşuluk hukukunu sürdürülebilmemiş mahalleler de mevcut."

Tabandan örgütlenmenin çekirdeğini oluşturan mahalle örgütlenmelerinin yerel sorunları bulmada ve bunlara çözüm üretmede en etkin role sahip olduğunu belirten Camcı, kent ölçeğinde farkındalığın ancak yerelden gelen talepler doğrultusunda mümkün olabileceğini ifade ediyor.

"Tabandan/yerelden örgütlenme, kent hakkı ve komşuluk hukuku üzerinden yerel sorunların çözüm süreçlerinin hızlanmasına, giderek kent ölçeğinde farkındalığın yükselmesine ve kent boyutunda kitlesel açılımlara itici bir zemin oluşturacaktır."

Aynı zamanda meydana gelen afetlerde ilk 72 saatin önemine dikkat çeken Camcı, bu zaman dilimi içerisinde gerçekleşecek asıl yardımın mahalle ölçeğinde olacağına değiniyor.

"Yerelin bilgisinin doğrudan muhataplarınca harekete geçirilmesinde, mahalle ölçeğinin önemli olduğunu düşünüyorum. Komşuluk, tanışlık, mahalle ölçeğinde kimin nerede ikamet ediyor olduğunun, yaş, meslek, sağlık durumları gibi bilgilerin ışığında afetler anında ilk 72 saat doğrudan ve ilk müdahale olabileme, erişebilirlik, önceden belirlenmiş bir organizasyon ile eyleme geçebilme potansiyelinin yüksek olduğunu düşünüyorum."

"Mahalle, İstanbul'un küçük ve lokal kentli yaşam alanıdır"

Mahalle Meclisleri Girişimi'nden Tolga Bektaş, İstanbul'daki mahalle kültürünün kaybolmasında birincil nedenin kamusal alanı kaybetmek olduğunu söylüyor. Bektaş'a göre, park, bahçe gibi alanların ranta açılmasıyla yerel ölçekteki sosyalleşme alanlarının yok edilmesi, yurttaşların tanış olabilecekleri alanların ellerinden alınmasına ve mahalle dayanışmasının önüne geçilmesine sebep oluyor.

"Mahalle, kadim İstanbul'un, küçük ve lokal kentli yaşam alanıdır. 'Buralar dutluktuk' cümlesi de buraya referans verir aslında. Ben de Nişantaşı'nda bir zamanlar 'dutluk' olan bir mahallede büyüdüm. Mahalle bu açıdan, birbirleriyle ilişkisi olan, bir büyük komünite. Gittikçe modernleşen hayatlar sonucunda insanların birbirleriyle yabancılaşmasından söz edebiliriz. Mahalle kavramı İstanbul'da, özellikle daha çok 'old town' diye adlandırılan eski yerleşim yerlerinde, daha canlı. Mahalle olgusunun etkisini kaybetmesinin en büyük sebeplerinden biri aslında kamusal alanın etkisini kaybetmesinden kaynaklanıyor. İbadet merkezinden oyun parkına, kahvesinden yaşam alanlarının varlığına hepsini dahil edebiliriz. Bu alanları ranta açtıkça, ortak mecraya dair herhangi somut bir mekân da kalmıyor."

Birbirleri hakkında fikir sahibi olamayan yurttaşların, yereldeki örgütlenmesinin mümkün olamayacağını ifade eden Bektaş, sosyalleşme alanlarının, yani kamusal alanların korunması ve buradan çıkacak mahalle tanışıklığının beraber yaşama ve çalışma kültürüne de ön ayak olduğunu belirtiyor.

"Mahalle içerisindeki ahalinin birbirleriyle azıcık tanışık olması, kriz ve afet durumlarında ister istemez beraber çalışma kültürüne fayda yaratıyor. Birbirleriyle aynı mekânda olmaktan kaynaklı tanış olmuş, kaynaşmış insanlar, herhangi bir kriz durumunda daha organize bir halde davranıyorlar. Bu yüzden, mahalle en küçük afet birimi olarak varlığını sağlıyor diyebiliriz. Diğer yandan krizler, afetler de mahalleler içerisinde organik bir süreçle, bir felaket birliği oluşturuyor. Bu felaket

Fotoğraf: İYİD Arşivi

birliği diye tanımlayabileceğimiz hal de insanlardaki dayanışma kültürünü körükleyiyor."

Tıpkı Meral Camcı gibi, İstanbul özelinde, Adalar ilçesindeki mahalle kültürünün biricikliğine değinen Bektaş, bunu geliştirip korumada da yerel derneklerin önemine işaret ediyor.

"İstanbul'daki mahalle kavramı söz konusu olduğunda, aslında uzun yıllar öncesine dayandığını söyleyemeyiz. Çünkü aynı evde ya da mahallede yaşayan kuşaklar artık söz konusu değil. Fakat bu noktada, Adalar'ın biricikliğine değinebiliriz. İster istemez, fiziki konumundan da ötürü, Adalar için son İstanbul tanımlamasını yapabiliriz. Bunu geliştirmede mahalle derneklerinin, yöre derneklerinin oldukça anlamlı olduğunu düşünüyorum."

Yerel ve yöre derneklerinin çalışmalarının yanında, Bektaş'a göre 'Ne yapılmalı?' sorusuna verilebilecek ilk yanıt, çalışmaların 'yukarıdan' değil; yerel ve taban ölçeğinden yapılması gerektiği.

"Buna dair yapılan çalışmaların en önemli kısıtı 'yukarıdan' yapılmaması. 'Yukarıdan' derken bahsettiğim şey de kamu eliyle, devlet eliyle olmaması gerektiği. Zaten her mahallenin de kendi içinde farklı bir dinamiği var. Devlet sadece buna alan açmalı; örneğin bir park yapmalı. Hatta belki bir taş fırın inşa etmeli, tıpkı eskiden köylerde olan çeşme başı sosyalleşme alanları gibi. Bunun gibi alanlar mahalleler, küçük mahalleler arasında bir komünite oluşturmaya oldukça elverişlidir. Bu yüzden, 'Ne yapılmalı?' sorusuna verilebilecek en önemli cevap, kamusal alanın ranta kurban edilmemesi olabilir. Kamudan beklentimiz de bu mecraları açması, elverişli kılması."

"Her mahallenin İstanbul'un yapısı ve yaşayışı üzerinde etkisi var"

Argüden Yönetişim Akademisi'nden Dr. İnan İzci, İstanbul'daki yoğun nüfusa ve bu nüfusun içerisindeki çeşitliliğe rağmen, hâlâ fiziki, ekonomik, sosyal ve kültürel açıdan ortak özellikler taşıyan mahallelerin sayısının oldukça yüksek olduğunu belirtiyor. İnsanların

hâlâ birbirini tanıdığı veya belirli bir çabayla tanıyabileceği yerlerin mevcut olduğuna değinen İzci, İstanbul'daki her bir mahallenin, İstanbul'un yapısına ve yaşayışına etki ettiğini söylüyor.

"Mahallenin en büyük özelliği zihinlerdeki imgeler yerine ortak gerçeklerin doğrudan başladığı yer olmasıdır. Farklı kimliklerin, tercihlerin ve yaşam koşullarının belirli oranda ortaklaşması söz konusudur. Aşinalık, tanışıklık veya benzerlikler bulunur. Bunlar hem olumlu hem de olumsuz olabilir ama ortaktır. Mahalle bireysel ile toplumsalın, insanla doğanın ve hatta toplumla devletin ilişkisinin başladığı yerdir aynı zamanda. Bu açıdan bakıldığında mahalleler, toplumsal meseleler açısından büyük potansiyele sahip."

Yine de bildiğimiz anlamda, büyük oranda insanların birbirini tanıdığı veya ortak özellikler taşıdığı mahalle sayısının azlığını ifade eden İzci, tüm bunlara rağmen, en küçük yerel idare ölçeği ve insanların birbirine erişebileceği yer olarak mahallenin önümüze çıktığını ekliyor.

Fotoğraf: hyd Arşivi

Bu yüzden de mahalle, ortak risklere karşı vatandaşların bir arada hareket edebileceği yerinden, doğrudan ve sağlıklı alanı sunuyor.

“Mahalle fiziki ve sosyal açıdan bir yerleşim alanı olarak ele alınır. Coğrafi yakınlık kadar sosyal ilişkilerin cereyan ettiği ve her zaman olmasa da kültürel açıdan benzer özellikleri içerir. Bu nedenle en insana yakın yönetim ölçeği olarak görülebilir. Deprem, sel, salgın gibi farklı afet riskleri mahalle ölçeğinde farklılıklar taşıyabilir. Mahallenin çevresel, yapısal alan veya sosyal dokusuna göre afet riskleri farklı nitelik ve yoğunluk taşır. Deprem gibi afet risklerine karşı bilgi edinmek, önlem almak, uygulamaları izlemek

veya dahil olarak etki etmek açısından en ilgili ve erişilebilir yaşam alanı olarak mahalle önümüze çıkıyor.”

6 Şubat tarihinde gerçekleşen Kahramanmaraş depremlerinin ardından başlayan gönüllü yardım çalışmalarının, İstanbul’un özelinde, yaklaşan büyük İstanbul depremine yönelik ortak çalışmalara evrildiğini belirten İzci, tüm toplumsal kesimleri kapsayan ve somut hedeflere yönelik çalışmaların, bu konuda faydalı olacağını söylüyor.

“6 Şubat Depremi sonrasında birçok mahallede insanlar bir araya geldi. Önce deprem bölgesine yardım için başlayan dayanışma deneyimi, yerini yavaş yavaş İstanbul depremini ve

buna yönelik neler yapılabileceğini düşünmeye sevk etti. Hatta, gönüllü bireylerin inisiyatifiyle İstanbul Mahalle Meclisleri Girişimi adlı yapılanmanın çağrısıyla bir etkinlik düzenlendi. Bu etkinlikte temel amaç toplumun tüm kesimlerini ortak tehdit olan depreme karşı mahalle ölçeğinde seferber olmaya davet etmektir. 1999 Depremini ‘unutmak’ 2023’de ağır sonuçlara yol açtı. Bunun tekrar yaşanmaması için mahalle ölçeğinde, tüm toplumsal kesimleri kapsayan ve somut hedeflere yönelik çalışmaların kesinlikle faydalar yaratacağına inanıyorum.”

¹ Köksal Alver, “Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği,” *İdealkent*, 1 (2): 116-39

² Selin Turan ve Hatice Ayataç, “Günümüzde Mahalle Kültürünü Sürdürebilmek ve Yeni Bir Kavram Arayışı Olarak ‘Sosyal Dayanıklı Mahalle’: Kurtuluş-Feriköy Örneği”, *Tasarım+Kuram*, 16 (31).

³ Kumru Çılğın, *Mahalleyi Dönüşümün ‘Kurtarıcılığı’ndan Kurtarmak: Sarıyer Mahallelerinin Mücadelesinden Esinlenen Bir Yaklaşım Önerisi, Mahalle Planlaması*, yayımlanmamış doktora tezi, İstanbul: MSGSÜ.

